

dovisning härföre skall, jemlikt Kongl. Brevet af den 5 Maj 1837, hvar tredje år afgifvas. Hvarje socken försörjer sina orklösa fattiga, och handhåves noggrant den af min företrädare utfärdade kungörelse, att socknarne skola ersätta hemtnings-kostnaden för deras kringdrifvande tiggare, som icke från socknen blifvit efterlyste.

Oaktadt, genom Eders Kongl. Maj:ts Nådiga anslag af dertill erforderliga medel, Länshäktet år 1830 blifvit tillökt med 3 rum uti det vidliggande trånga tornet af stadsmuren, samt år 1835 med en utvidgad fånggård, hvarigenom häktets osundhet upphört, är detsamma likväl till sitt utrymme i fångrummen mycket för inskränkt. Utan trängsel rymma de blott 19 fångar. — Alla rummen, utom de trenne i tornet, besväras ock starkt af rök, orsakad deraf att huset är beläget tätt under den höga stadsmuren. Det stora antal fångar, som under nu förlupna 5 år varit häktade, hafva icke uti länsfängelset kunnat vårdas, än mindre hade det varit möjligt att, såsom sig bör och i möjligaste måtto skedt, afskilja de under ransakning sittande från de öfriga fångarna, derest icke Magistraten upplåtit uti stadshäktet nödigt utrymme för det i länsfängelset felande. Tio à tolf arrestanter hafva stundom på en gång till stadshäktet måst förflyttas, och åtta äro ännu der qvarsittande, ehuru besvärlig, genom häktets aflägsenhet, tillsynen dervid är för fång-vaktmästaren; men denna lägenhet kommer snart att upphöra, emedan Staden för andra ändamål är i behof af de hitintills upplåtna rummen. En påbyggnad af länshäktet blifver således nödvändig; men derigenom vinnes, utom nödigt utrymme, äfven den fördel, att rummen blifva rökfria, ty skorstenarne komma genom påbyggnaden att blifva högre än stadsmuren.

Uti Länet äro 88 Socken-magaziner inrättade, hvilkas fond af spannmål för närvarande utgör omkring 7,200 tunnor, och af hvilka många derjemte ega betydlig kontant förmögenhet.

Alla dessa magaziner styras efter det år 1814 Nädigst fastställda reglemente, med de af Eders Kongl. Maj:t den 5 Juli 1834 gillade förändringar.

Direktionerna inkomma årligen till Lands-Kontoret med summarisk redogörelse, som der granskas.

Första undervisningen i läsa har inom alla socknar af ålder lemnats af en för hvarje socken antagen Skolmästare, hvilken befattning numera, i anseende till den dervid varande ringa lön, öfverallt är sammanslagen med klockare-tjensten. På flera ställen meddelas dock äfven denna undervisning af andra personer.

Utom Raijalinska folk-skolan vid Roma och de 3 vixelundervisnings-skolorna på Färön, i Tingstäde och Hejde, som i sednaste Femårs-berättelse

äro upptagna, hafva ytterligare tillkommit 5 dylika skolor, nämligen uti Barlingbo, Folö, Sanda och Hörsne socknar, samt vid Slitö hamn; hvaremot den i förra Berättelsen omförmälda skola i Dalhem upphört; den i samma Berättelse äfven omnämnda skola i Klinte socken, som har sitt skolhus uppfördt af sten, har ännu icke kommit till stånd. — Af alla dessa tillkomna vexelundervisnings-skolor är allena den i Barlingbo, hvars tillgångar genom testamente blifvit funderade, så fotad att någon garanti eges för skolans framtida bestånd.

Någon allmän undervisnings-anstalt uti nyttiga slöjder finnes ej inom Länet, icke heller någon skola, der undervisning meddelas uti behöfliga speciela kunskaper för sjömän, oaktadt deras antal på Gottland är betydligt; dock har denna afsaknad till någon del blifvit hulpen för dem, som skolat taga skeppar-examen, genom privat undervisning.

Helso-vården besörjes af 2 Provincial-läkare, 1 Stads-läkare och, särskildt för Gottlands National-beväring, af 1 Sjukhus-läkare.

I Wisby finnes ett Hospital för mottagande af dårar och personer, behäftade med vederstyggliga eller obotliga sjukdomar, som har 12 platser för hospitalshjon; ett Lazarett med 12 sjuksängar, samt ett Kurhus för veneriska patienter med 30 platser. National-beväringens sjukhus-läkare bestrider för närvarande tillika tjensten som lazarets- och kurhus-läkare, äfvensom helso-vården vid hospitalet.

Sjukspisen vid lazarettet och kurhuset har sedan längre tid blifvit utmärkt väl besörjd af en antagen Hushållerska. Spishållningen för hospitals-hjonen upplåtes, sedan år 1832, genom årlig entreprenad till den minstbjudande; således, oaktadt all tillsyn, det ena året bättre, det andra sämre.

Antalet platser på hospitalet har befunnits nog inskränkt emot härvarande behof, hvaremot sängrummen vid lazarettet, oaktadt ett stort antal patienter der blifvit vårdade, likväl, utom någon gång tillfälligtvis, hitintills varit tillräckliga. Ett lika förhållande har egt rum vid kurhuset, der patienterne betydligt längre qvarblifva; sällan är deras antal mindre än 20.

Under de sista fem åren hafva utgått patienter, från:

	<i>Lazarettet.</i>	<i>Kurhuset.</i>
1833	52.	66.
1834	48.	43.
1835	50.	52.
1836	43.	56.
1837	72.	66.

Den

Den mängd sjömän, som finnes i provinsen, i förening med flitiga besök vid Öns hamnar af främmande sjöfarande, är troligen orsaken till det emot folkmängden betydliga antal veneriska sjukdomsfall, som här förekomma. Man har ock varit nödsakad att föröka skatte-bidraget för kurhuset till det maximi-belopp, som af Riksens Ständer blifvit bestämdt.

Lazarettets inkomster, bestående i frivilliga gåfvor vid bröllop och barn-dop, samt en årlig kollekt i Stiftets kyrkor, uppgående tillsammans per medium till 160 Rdr, hafva icke varit tillräckliga till lazarettets underhåll, hvarföre ock Kongl. Maj:t, genom Nådigt Bref den 17 December 1828, täckts dertill anslå af allmänna hospitals-medlen ett årligt bidrag af 400 Rdr.

Wisby hospitals inkomster bestå dels i inflytande arrenden af dess egande jord, med ett arrende-belopp vid sistlidet år af 208 tunnor $6\frac{1}{4}$ kappar råg och 218 tunnor 22 $\frac{1}{2}$ kappar korn, samt i penningar af 106 Rdr 25 sk.; dels i räntor af förutomförmälda hospitals-skattejordar uti 42 tnr 9 kpr råg och 42 tnr 9 kpr korn, samt öfriga ränte-persedlar, förvandlade i penningar efter 1837 års markegång, till ett belopp af 342 Rdr 16 sk., jemte i kontant fixerad ränta 142 Rdr 25 sk. 9 rst.; hvarförutan hospitalet äfven tillflyter en obetydlig kontant inkomst genom håf-medel i Wisby domkyrka, utgörande årligen ungefär 10 Rdr.

Hospitalet tillflytande inkomster uti minnes-penningar och afgift för infästen af hospitalets i Wisby stad egande tomter, hafva under sednaste fem år utgjort 3 Rdr 40 sk. 4 rst.

Till vedbrand eger hospitalet ännu tillgång uti egen skog. De till hospitalet anslagna 101 öke-dagsverken och 6 hande-dagsverken, hvilka förut in natura utgått och af Sysslomännen disponerats till införande af 50 kaster ved till hospitalet, få numera, enligt Kongl. Ordens-Gilletts förordnande, lösas med penningar efter markegång, och äro inbegripna i ofvanupptagna räntepersedel-belopp. Det icke obetydliga öfverskottet af hospitalets inkomster öfver dess utgifter remitteras årligen till allmänna hospitals-fonden.

Hospitalets fastigheter bestå, utom byggnaderna, i 177 stycken kring hela landet spridda jord-lägenheter.

Länets alla publika sjukvårds-anstalter äga nu en förträfflig lokal uti ändamålsenliga byggnader, hvilka, utom gamla hospitals-huset, som blifvit repareradt från grunden, blifvit nya uppförda. Det kurativa hospitalet, hvar till Kongl. Serafimerordens-Gillet helt och hållet förskjutit medlen, är ännu under arbete, men bör instundande höst blifva fullbordadt.

Genom ett årligt löne-anslag utaf staden till 100 Rdr och omkring 20 tunnor säd ifrån särskilda socknar i Länet, hvarmed det ringa stats-anslaget af 50 Rdr ökats, har en Djur-läkare kunnat anskaffas.

Utaf någon anmärkningsvärd boskaps-sjuka har Provinsen under sistförflutna 5 år lyckligtvis icke varit hemsökt.

Beträffande Gästgifvare-ordningar, så äro de enahanda inom Länet, emedan ingen hållskjuts här finnes. Taxor, hvarefter nattqvarter, spis, stallrum och foder på gästgifvaregårdarne skola betalas, utfärdas årligen.

Man fortfar inom Länet att vara väl belåten så väl med den inrättade Landtposten, som fortskaffas utaf Fjerdingsmännen, som med Brandstods-föreningen, uti hvilken Södra Häradet nu äfven ingått sedan år 1835, dock så, att hvarje härad utgör en särskild brandstods-förening för sig. Sedan år 1827, då Brandstods-föreningen i Norra Häradet sattes i verksamhet, har derifrån uti brandskade-ersättning blifvit utbetaldt en summa af 6,500 Rdr, och likväl har icke under något af de förflutna åren högre procent än 3 sk. 2 rst. per 100 Rdr taxerings-värde blifvit utbetaldt utaf intressenterne. Inom Södra Häradet, hvarest Föreningen endast 2 år varit uti verksamhet, har blifvit i brandskade-ersättning utbetalt 2,486 Rdr 20 sk., hvaraf 1,787 Rdr för brand genom åska.

Summan af taxerings-värdet är i Norra Häradet	Rdr 2,384,480:
och i Södra Häradet	„ 3,629,246:

eller tillsammans det betydliga beloppet af Rdr 6,013,726: för åbyggnader på landet inom en provins, som eger få herregårdar och intet hemman af säteri- eller frälse-natur.

Genom räf och örn förlorar provinsen årligen ett betydligt antal lam.

Andra rofdjur än dessa, som göra skada på husdjuren, finnas icke på Ön; åtskilliga försök med räfgropar och räfgårdar till räfvärnes utödande på landet hafva blifvit gjorda, men icke något fullkomligen uppfyllt ändamålet. Det sätt, som här visat sig förmånligast, har varit fångsten med saxar samt socknevis företagna letningar efter räfkulor och ungarnes förgörande. Prispenningar för dödade räfvar utbetalas från socknarne. Någon allmän jakt-kassa, hvarifrån sådana premier kunde utgå, finnes icke här inrättad.

Uppå Hushålls-Sällskapets inom Länet derom gjorda begäran hafva allmänna skallgångar blifvit påbudna att årligen förrättas i Maj månad, då räfven har yngel, och dess kulor derunder efterletas; i sednare afseendet hafva dessa skall mest gagnat, ty största fångsten af räf sker dock årligen i sax. Utom de premier socknarne utdela för räf-fångst, tilldelas tvenne sådana

till betydligare belopp åt dem, som under året fångat största antalet räfvar inom hela Länets, utaf ett inom Provinsen bildadt Skarpskytte- och Jägare-gille.

I sydligaste delen af Ön och på Färön, der allmogen har största antalet af får, anställes genast skallgång, så snart det förmärkes, att någon räf inkommit i socknen.

Wisby, Länets enda Stad, har

Mantalskrifne Invånare:

Mankön	972.
Qvinkön	1,474.

Mantalsfrie:

Mankön	179.
Qvinkön	253.

Minderårige:

Mankön	654.
Qvinkön	602.

Tillsammans 4,134.

hvilken folkmängd i den generella uppgiften om Öns befolkning redan blifvit upptagen.

Stadens förnämsta näring är Handeln, dernäst Jordbruk med brännvinsbränning, sedan Handtverkare-arbeten, och slutligen Fiske, hvaraf en del invånare hemta sin bergning.

Fisket är dock icke särdeles lönande.

Exporten består i utskeppning af Kalk, Trädvaror samt Spannmål.

Importen förnämligast i Salt, Specerier, men äfven uti alla slags Fabriksförnödenheter, emedan, utom för snus och tobak, samt ett dåligt Pappersbruk, inga Fabriker finnas på Ön.

Handeln drifves af Wisby Handlande så väl här i Staden, som vid landthamnarne genom Expediter, och af några vid dessa hamnar bosatta Köpmän.

Sex Handlande deltaga äfven med sina fartyg uti den allmänna Frakt-handeln, så väl i Europa som på Amerika. De på Öns kuster ofta inträffande strandningar lemna äfven tillfälle till förtjenst genom upphandlingar i parti vid auktionerna, och åt några få uti kommissions-arfvoden.

Exporten af Trädvaror sker förnämligast till Lybeck och städerna i Hertigdömena Holstein och Schleswig, samt till några af de Danska Öarna.

Packsten eller osläckt Kalk utskeppas egentligen till Lybeck, Stralsund, Wismar och Rostock, hvilken sistnämnda stad är den enda, som med egna

fartyg här afhämtar osläckt Kalk. En obetydlig kvantitet Packsten afsättes ännu på Holstein, men denna afsättning minskas årligen. Fordom var exporten af Kalk på Danzig och öfriga Preussiska städer, äfvensom på Danska Staterna, ganska betydlig; men har mer och mer aftagit sedan i nämnda Riken kalkbränning i stor skala skall blifvit införd.

Löskalk utskeppas mest på Stockholm, Norrköping och Skåne, som till betydlig del afhämtar den med egna fartyg. Mindre kvantiteter afgå jemväl någon gång till andra Svenska städer.

Spannmål och Brännvin utskeppas för det mesta på Stockholm; men jemväl på andra Svenska orter, då stegrade priser derstädes dertill för-
anleda.

Vid gynnsamma konjunkturer har äfven export af Spannmål på England egt rum. Tröskverken, som finnas vid nästan hvarje $\frac{1}{4}$ hemman, lemna tillfälle till en tidig export.

Handeln på de sydliga Östersjö-provinserna upphör gemenligen med September månads slut, hvarefter handeln på Stockholm blifver så mycket lifligare med export af Spannmål, Brännvin, saltadt Fårkött, samt import af Specierier m. m.

Minut-handeln består i försäljning till landets behof af specierier och alla slags kramvaror.

De Handlandes antal har i sednare tider och äfven under detta qvinnium ökat sig; men flere fallisementer hafva inträffat, än man tillförene kan erinra sig.

År 1832 utgjorde de Handlandes antal	50.
och år 1837 utgjorde de	55.
Hela antalet af Borgare uppgår nu till	256.

Då sammandrag öfver export och import numera icke vid Tullkamrarne uppgöras, kan värdet å från Staden utförda och dit införda effekter icke uppgifvas.

Handtverkarne, till antal och yrken, svara något nära emot Stadens behof deraf. De handtverksmästare, som äro arbetssamma och hushållare, sakna icke god bergning af handtverket, ehuru allmogen vanligen icke anlitar andra än färgare, urmakare, kopparslagare, guldsmeder och hattmakare.

Det jordbruk, som af stadsboerne idkas, är ganska betydligt och åkrarne närmast Staden för det mesta af ypperlig beskaffenhet. Den jord-areal, som tillhör Stadens område, utgör icke mindre än 3,483 $\frac{1}{2}$ tunnland, hvaraf dock hospitalet eger 1,602, stadsjordar 970, kyrkjordar 197 $\frac{1}{2}$, så kallade frijor-
dar 697 och kronojord 16 $\frac{3}{4}$ tunnland. Dock utgör mera än hälften af denna

rymd skog och beteshagar; för öfrigt skötas af stadsboer många lägenheter af närgränsande hemman.

Lin, Hampa, Tobak eller Färg-vexter odlas här icke, utan endast vanliga sädesslag och föder-vexter; äfven inom stadens murar finnas sädesåkrar. Odling af Rapsat och Hvitbetor är i mindre skala påbegynd.

Trädgårds-skötseln drifves med förmån; i Berättelsen äro förut omnämnde de på denna latitud sällsynta fruktträd, som vexa i Staden, nämligen Mullbärs- och Valnötsträdet; under varma somrar gifver Vinrankan, vexande på kall jord i några trädgårdar, ganska goda och fullt mogna drufvor.

Det Garfveri för läder-beredning på Engelska sättet, som i Staden varit anlagdt med betydlig kostnad, har icke förmånligt utfallit. Sakkännare tro, att källvattnets kalkhaltiga natur har en menlig inverkan på berednings-sättet efter denna metod. För öfrigt idkas garfveri såsom skrå-näring, der vid förnämsta sysselsättningen utgöres af beredning för egarnes räkning af dertill inlemnade hudar och skinn.

Läder finnes för öfrigt till salu nästan i alla handelsbodas, och en stor del af allmogen bereder sjelf läder till eget behof.

Två Tobaks-fabriker finnas i Staden, hvaraf dock endast en är i gång och uti hvilken äfven snus tillverkas.

Den i förra Berättelsen omnämnda Kol-ugn, i grannskapet af staden, fortfar att bränna kol till afsalu för stadens behof.

Nära Staden finnas, utom flera väderqvarnar, fyra vattenqvarnar, trenne på Stadens och en på Södra Häradets område, hvilka erhålla öfverfalls-vatten från en stor källa, som utspringer ur berget nära hafsstranden.

Inom Staden finnas flera springkällor, som aldrig uttorka; men någon förmånlig verkan af deras lindrigt kalkblandade vatten, som flerstädes anses fördelaktigt för färgerierna, förmärkes dock icke på de härvarandes tillverkningar, som äro af vanlig beskaffenhet.

I Wisby finnes ett Gymnasium och en högre Lärdoms-skola med 3 Apologist-klasser. Sedan Kongl. Majt Nådigt anslagit lön för en tredje lärare, har undervisningen uti apologist-skolan blifvit betydligt utvidgad, till stor fördel för orten; och besökes denna skola af ett stort antal lärjungar.

För fattiga barns undervisning är i Staden väl besörjdt, och med nit och omsorg vakas deröfver. Ett välgörande Sällskap underhåller en skola efter Bell-Lancasterska metoden, der 120 fattiga gossebarn njuta fri undervisning.

Uti Fruntimmers-samfundets Fattig-skola, numera efter Samfundets höga Beskyddarinna kallad Drottning Desiderias Skola, undervisas omkring 40

fattiga flickor, utom i läsa och skriva, äfven i sömnad; hvarförutan finnes en af Borgerskapet inrättad Söndags-skola, hvilken genom frivilliga bidrag af stadsboerne underhålles, och flitigt besökes af handtverks-läringar och några gesäller.

Några år har, genom tvenne privata personers nitälskan, här funnits en slags teknologisk Skola i det teoretiska för begynnare; men sedan lärarne bortflyttat, har densamma förändrat sig till en Ritskola, hvori likväl undervisning i räknekonsten meddelas. Utan arfvode förestås nu denna skola ganska berömligt af tvenne de skickligaste bland de förra eleverne.

För bemedlade föräldrars barn underhålles och förestås af en Prestman en Vexelundervisnings-skola, som besökes af 40 à 50 barn. Enligt Borgerskapets gjorda löfte för vinnande af Nädigt bifall till ansökan om en tredje lärare vid apologist-skolan, skulle en förberedande läro-anstalt till apologist-klasserne alltid underhållas i Staden, och härtill var nyssomförmälda vexelundervisnings-skola afsedd, som då egde en rymligare lokal.

Flera mindre privata Skolor finnas äfven, de flesta för flickebarn.

Länets helsovård är koncentrerad i Staden, hvarest hospitalet, kurhuset och lazarettet äro belägna, äfvensom apoteket, det enda i Länets befintliga, hvilket dock för behofvet är befunnet tillräckligt. Båda Provincial-läkarne äro äfven boende i Staden.

De fattigas antal inom Staden är beklagligtvis stort, och får Staden stundom tillökning i deras antal genom afsigkomne bönder, hvilka för en ringa penning inköpa någon gammal koja och efter kort tid med talrik barnskara falla stadens fattigvård till last. En tillökning i fattig-antalet uppkommer äfven understundom utaf afskedade artillerister, tillhörande garnisonen, samt deras hustrur och barn.

Arbets-förtjenst under sommaren saknas icke, då det ofta är brist på arbetare och dagsverks-priserna lika höga om icke högre än i de flesta mindre städer. Till de fattigas understöd taxeras stadens invånare, hvarförutan något litet af tolags-medlen tillflyter fattig-kassan. Dessutom utdelas årligen till jul 1,000 Rdr Rgs, utgörande intresset af ett donerad kapital.

Stadsboerne hafva äfven de år, då matvaror äro i högt pris, förenat sig om en soppkoknings-anstalt under vintermånaderna, med en efter de fattigas omständigheter lämpad utdelning, antingen gratis eller till nedsatt pris.

Till att befördra omtänka och sparsamhet bland den arbetande klassen har förutnämnda Sällskap för välgörenhet år 1830 under sin garanti stiftat en Sparbank, hvaruti insatserna vid 1837 års slut uppgingo till 13,895 Rdr 25 sk. Bko. Sällskapet har likväl ännu icke haft den tillfredsställelsen, att

den folkklass, för hvilken sparbanken egentligen blifvit inrättad, till stort antal deraf dragit fördel.

För ordning och säkerhet inom Staden finnas Byggnads- och Brand-ordningar, öfver hvilkas efterlefnad hand hålles.

För hamnen är särskild Hamn-ordning. Hamnen är för det mesta kringbyggd med trädquay. Men denna hamn, som utgör ett hufvudsakligt vilkor för stadens uppehåll och förkofran, är numera alltför grund för djupgående fartyg; den har endast 9 fots djup, hvilket vållar den stora olägenhet, att många fartyg måste, sedan de i hamnen intagit halfva lasten, ankra ute på den osäkra redden för att intaga återstoden. Så långt medel-tillgång förefunnits har staden ingenting försummat till hamnens förbättring; men det, så väl sommar som vinter, fortsatta muddrings-arbetet förslår icke härtill. Fartygens in- och utlöpande till och från hamnen är farligt och vid hög sjögång samt vissa vindar, ehuru gynnsamma för den tillärnade kursen, ogörligt.

Staden har, genom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, under den 15 Aug. 1836 i underdånighet anhållit, att en skicklig ingenieur för hamnbyggnader måtte blifva hitsänd, för att undersöka förhållandet och uppgifva de åtgärder och kostnader, som erfordras att sätta denna för orten så angelägna hamn uti godt skick, och Ed. Kgl. M:t har uti Nådigt Skrifvelse af den 14 April 1837 härtill lemnat Nådigt bifall, så fort ledighet för ingenieuren till denna resa kunde yppa sig.

Förutan reparation af kyrka och inrättandet af en ny begravningsplats, uppgående till en kostnad af 10,000 Rdr Bko, som blifvit omförmäldt uti sednaste Femårs-berättelse, har Staden under sistförflutna år bekostat en fullständig renovation af dess orgelverk samt smakfull ombyggnad af läktarne till detsamma, uppgående till en kostnad af 5,032 Rdr, hvarjemte Staden jemväl åtagit sig uppförandet af ett Kapell å nya kyrkogården, efter en af Eders Kongl. Maj:t Nådigt fastställd ritning.

Wisby är den enda Stad i Norden, som förvarar många och stora fornlemningar af 12:e och 13:e seklets byggnadskonst. Några bland de i ruiner stående kyrkorna utmärka sig synnerligen genom ett ädelt och snillrikt byggnadssätt. Ovedersägligen vore det en stor förlust om dessa vackra minnen genom tidens åverkan skulle gå förlorade, synnerligen då de, med användande af icke betydlig kostnad, kunna i sekler bevaras; ty deras fasta byggnadssätt af bruten och huggen kalksten garanterar härföre; de skulle ock nu befinnas i vida bättre skick än de äro, om icke mennisko-åverkan å dem i förra tider hade åstadkommit den mesta förstörelsen. Ett litet men otill-

räckligt anslag, till underhåll af stängsel m. m. vid ruinerna, har blifvit anvisadt uti inkomsten af hospitalets tomtören i Staden.

Stadens inkomster af Hamn- och Bro-pénningar, den tolagen tillhörande Fattigvårds-afgiften, Mätare-, Vägare-, Kokhus-, Barlast- och Brännpénningar, Tolag, Värfvet och Beckborg hafva utgjort:

År 1833	Rdr 5,100:
„ 1834	„ 4,009:
„ 1835	„ 3,950:
„ 1836	„ 4,600:
„ 1837	„ 4,150:

Wisby den 31 Augusti 1838.

S. HOHENHAUSEN.

Lars Hambræus.

L. J. Gardell.

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Calmar Län och Öland

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och Ekonomiskt hänseende inom Calmar Län och Öland, för åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

§ 1.

Länets allmänna Beskaffenhet.

Angående Länets geografiska läge, vidd, skapnad, berg, sjöar, vattendrag, olika jordarter, m. m. äfvensom beträffande politiska indelningen i Domsagor, Fögderier, Härader o. s. v., får Landshöfdinge-Embetet, till undvikande af ett onödigt återupprepande, åberopa hvad Konungens Befallningshafvandes senaste, år 1833 afgifna, Femårs-Berättelse derom fullständigt innehåller. helst dessa omständigheter under den tidrymd, hvarpå denna Berättelse har afseende, icke undergått någon märkbar eller anmärkningsvärd förändring. Inga jordras, större vattenutskärningar, betydligare sjö-uttappningar eller dylika händelser hafva under tiden förändrat landets naturliga beskaffenhet. De enda olikheter, som förete sig i landets yttre utseende, härleda sig från vid-

gade odlingar och skogsfällning. I begge dessa afseenden torde Landshöfdinge-Embetet längre fram i denna Berättelse få vidare yttra sig.

§ 2.

Innevånare.

Länets folkmängd, upptagen i sista Femårs-Berättelsen till 162,067 personer, befinnes enligt 1837 års Mantalslängder uppgå till 170,710, deraf 83,157 af mankön och 87,553 af qvinkön. Populationen har således under sistförflutna qvinqvennium vunnit en tillväxt af 8,643 personer, som med ungefärligen 7 procent öfverstiger folkökningen under de näst derförinnan passerade fem åren.

Denna folkmängdens betydliga ökning torde böra tillskrifvas de hufvudorsaker Konungens Befallningshafvande i dess föregående Femårs-Berättelser anført, nemligen fortfarande hemmansklyfningar och jordafsöndringar, derigenom ökade tillfällen för nya bosättningar och äktenskap beredas. Dertill kommer, att hvarken någon egentelig missväxt eller någon dödande farsot hemsökt eller härjat Länet under den tidrymd, hvarpå närvarande berättelse har afseende. Choleraskjukan, som år 1834 anställde så stora förödelser inom alla angränsande Län, skonade likväl detta, med undantag af två ställen, Köpingen Döderhultsvik och en by i Hwena Socken, hvarest af denna sjukdom blefvo angripne sammanräknadt 5 personer, af hvilka 3 dogo. Inflyttningar från andra Län hafva ungefärligen motsvarats af härifrån skedd utflyttningar. Åren 1833 och 1834 flyttade en mängd arbetsfolk öfver till Gottland, troligen mera i följd af ryktesvis utbredda, ogrundade underrättelser om der sig erbjudande förmånligare arbetsförtjenst, än med föranledande af verklig brist på utkomst i hemorten.

Fördelad på Länets Städer och Fögderier visar sig närvarande folkmängden sålunda:

	Erläggande Mantal.		Befriade från Mantal.		Summa.		Total-Summa.
	Mankön.	Qvinkön.	Mankön.	Qvinkön.	Mankön.	Qvinkön.	
Calmar Stad . . .	1,409	1,829	1,045	1,348	2,454	3,177	5,631
Westerviks dito . .	811	1,061	629	728	1,440	1,789	3,229
Wimmerby d:o . .	361	501	270	335	631	836	1,467
Borgholms d:o . .	140	134	75	68	215	202	417
Tjustrs Häraders Fögderi	8,779	8,779	7,489	7,919	16,268	16,698	32,966
Tunaläns, Sefvedes och Aspelands d:o	9,032	9,684	7,996	7,859	17,028	17,543	34,571
Handbörds, Stranda och Norra Möre d:o	8,620	8,359	8,106	9,312	16,726	17,671	34,397
Södra Möre d:o . .	6,600	7,167	7,651	7,483	14,251	14,650	28,901
Ölands Norra Mot .	3,949	4,013	3,202	3,421	7,151	7,434	14,585
Dito Södra Mot .	3,589	3,660	3,404	3,893	6,993	7,553	14,546
Summa	43,290	45,187	39,867	42,366	83,157	87,553	170,710

Största folkmängden är således i Tunaläns, Sefvedes och Aspelands Häraders Fögderi. Men detta är också det största till vidden, och derefter beräknad, visar befolkningen sig ringast i nämnde Fögderi. Af alla trakter i Länet är Öland tätast bebodt. Tager man i betraktande, att denna ö består af ett ur hafvet uppskjutande öfvergångs-kalkberg, hvars enda egentliga odlings- och fruktbara del utgöres af de, genom upplandning bildade, kuststräckorna, hvaremot sjelfva bergåsen, eller som det på ön kallas, allvaren, och som utgör öns största vidd, i allmänhet icke kan odlas, utan är användbar endast till häst- och fårbeta; så finner man, att befolkningen är betydlig, då den på så ringa landvidd uppgår till 29,131 personer. Om från Öns 12 qvadrat-mil frånräknas de 6 à 7 som utgöras af nyss omförmälda ofruktbara allvaren, så visar det sig att Ölands kustland, i afseende på folkrikheten, icke öfverträffas af någon provins i Sverige, om ej af en och annan min-

dre trakt i Malmöhus Län. Och likväl är Ön icke på långt när öfverbefolkad. Mera än $\frac{1}{2}$:del af dess årliga spanmåls-production försäljes till andra orter; och Öns verkliga behof af sådana varor, hvilka der icke kunna åstadkommas, motsvarar icke hvad den har att afyttra.

Folket. I afseende på folkets lynne, sedlighet, bildning och konstflit, synes knappast hafva förelupit någon märkbar förändring under senast förflutna fem åren. Medgifvas måste väl, att, hvad bildningen angår, några, fastän obetydliga, framsteg blifvit gjorda, hvilka, näst inrättandet af nya skolor i åtskilliga socknar, torde hafva sin förnämsta grund i tidens framskridande upplysning, som icke undgår att från de högre så småningom meddela sig till de lägre samhällsklasserne. Mycket återstår likväl ännu att i denna väg önska och hoppas. Särdeles i Länets skogsbygd eller inre trakter är allmogen ofta okunnig, stundom vidskeplig och fördomsfull samt, i följd af missledda religionsbegrepp, benägen för svärmeri, öfverdrift och ofördragssamhet i sin Gudsdyrkan. På slättlandet åter och vid kusterna, har väl bildningen gått mera framåt, men också mycket gått förloradt af sedernas ursprungliga renhet. Öfverallt har presterskapet således ett stort fält att bearbeta, och med tillfredsställelse har Landshöfdinge-Embetet förnummit, att man härutinnan på de flesta ställen i Länets tillvägar med klokhet, omsorg och nit. Beklagligen gifves dock ett eller annat undantag, der Presterne antingen synas lemnat å sido allt bemödande för folkets sanna upplysning och bildning, eller ock åtnöjt sig med att inom Socknen bilda, eller, om den förut funnits, nära och underhålla en förening af så kallade läsare, hvilka, strängt och punktiligt iakttagande alla yttre religionsbruk, likväl föga gjort sig reda för Christendomens inre väsende och därför ofta visa sig sjelfviska och ofördragsamma i sammanlefnaden med andra. Läseriet är fiendtligt emot sann upplysning. Uppkommet af fördom och förvillelse, hämtar det deraf sin näring. Man har härpå sett bevis vid yppade frågor om antagande af nya Psalmboken, hvars uteslutande bruk vid Gudstjensterne i de kyrkor, der den ej redan varit antagen, Dom-Capitlet härstädes med verksamt nit sökt bereda. Det har också lyckats på de flesta ställen; ehuru fördomens och fanatismens strid emot den goda saken varit så häftig, att det händt, att den nya Psalmbokens vedersakare, under pågående Gudstjenst, egenmäktigt nedtagit eller ombytt numror, upphängda till anvisning af Psalmer utur nya Psalmboken, för hvilket brottsliga förfarande gerningsmännen blifvit lagförde och straffade.

Uti sista Femårs-Berättelsen har Konungens Befallningshafvande vidrört fylleriets menliga inverkan på sedligheten och ansett detta onda nära nog ohjelpligt så länge bränvinsbränningen fortfar att vara en nästan öfver hela Riket allmän handtering, med hvilken till och med den ringaste jordägare, oftast till sitt och sin familjs både ekonomiska och moraliska förderf, får sig sysselsätta, och till hvilken just de minst besutne jordbrukarne likasom inbjudas genom en för mindre bränvinsredskap jemförelsevis alltför låg beskattning. Konungens Befallningshafvandes då yttrade öfvertygelse har vunnit styrka och bekräftelse genom ytterligare fem års erfarenhet. Man har börjat att ifrå för nykterhets-föreningar, hvilka också, på ett och annat ställe här i Länet blifvit inrättade. Meningen eller afsigten med dessa inrättningar är god och berömvärd; men under närvarande förhållanden är ändamålet svårt om icke omöjligt att uppnå. Under det bränvinsproductionen är i synbart tilltagande, låter det sig knappast göra att minska och genom absoluta afsägelser tillintetgöra consumptionen af denna vara. Vill man minska den öfverklagade bränvinsfloden och skydda samhället från dess förhärjande öfversvämningar; så bör man väl uppsöka och småningom tilltappa flodens källor, och icke våga det alltid fruktlösa försöket, att med dammar och bålverk hämma flodens framfart, hvarigenom dess förstörande verkningar, dämpade för ögonblicket, snart blifva desto värre. Erfarenheten, som lemnat så månet sorgligt rön om den menskliga naturens svaghet, om vanans makt och lidelsernas styrka, har visat huru säfängt det i allmänhet är att bjuda försakelse, då frestelsen i nästa ögonblick skall bjuda njutning. Derföre kan Landshöfdinge-Embetet icke, utan att fela emot sanningen, tillägga de hitintill inrättade Nykterhets-föreningar någon afgörande inverkan på nykterheten. Deras matriklar må vara rika på namn; men Landshöfdinge-Embetet fruktar att för mången af de inskrifne är och blir namnteckningen både det första och sista steget på den nya banan. Landshöfdinge-Embetet är likväl långt ifrån att fördöma nykterhets-föreningarne eller förkasta deras princip, som är god och, under andra omständigheter, säkert skulle mäktigt bidraga till sedlighet och måttlighet. Men dertill fordras en materiell och en intellectuel förberedelse. Den omätliga bränvinssmassan måste minskas och folket bibringas en högre grad af sann upplysning, än den, som för närvarande är allmän. Till första ändamålet fordras förändrade stadgar och åtgärder angående bränvinsbränningen, hvarigenom den må upphöra att vara, hvad den nu nästan allestädes är, en hufvudhandtering för jordbrukaren. I senare af-

seendet åter tarfvas ändamålsenligt inrättade folkskolor, verkande i förening med upplysta religionslärares nit.

Antalet af de vid Domstolarne åtalade brott och förseelser synes hafva snarare ökats än minskats. Åtminstone har antalet af arrestanterne i Länshäktet varit i nästan jemt tilltagande. Dock torde denna senare omständighet till icke ringa del hafva härrört från de strängare åtgärder med försvarslöse personer, som tillkommit i följd af Kongl. Förordningen den 29 Juni 1833. Omkring 90 à 100 personer äro vanligen förvarade å Länshäktet. Antager man att 70 à 80, Länet tillhörige, fångar hållas till arbete å fästningarne och Corrections-inrättningarne i Riket; så befinnes, att af Länets folkmängd ungefärligen En ibland Tusende är arresterad. Af de, som förvaras i Länshäktet består vanligen en fjerdedel af sådana, som för obehörigt kringstrykande och bristande försvar blifvit i häkte inmanade.

Ofvan åberopade Kongl. Förordning, angående försvarslöse personers behandling, synes icke hafva fullkomligt uppfyllt det dermed åsyftade ändamål. Sällan eller aldrig lyckas de i den Kongl. Förordningen anbefallde försök att åt de försvarslöse bereda tjänst eller annat laga näringsfång, och här i Länet har det ännu icke inträffat, att någon Församling, derom på Sockenstämma tillfrågad, förklarat sig villig att emottaga och lemna försvar åt en sådan person. Det är farhågan för fattigförsörjnings-pligterna, som synes utgöra största hindret emot anskaffandet af tjänst åt de försvarslöse. Nu gällande Författningar angående fattigförsörjningen inom Församlingarne och dessas rätt att vägra inhyses- och tjenstehjons inflyttning torde tarfva många förändringar för att blifva fullkomligt lämplige till närvarande tidsförhållanden och öfverensstämmande med stadgarne om skyldigheten att äga försvar och påföljden för dess saknad.

Mer och mer ökar sig antalet af backstugu-sittare och inhysesshjon. Lättheten för ungt arbetsfolk att, med eller utan iakttagande af föreskrifterne i Kongl. Förordningen den 19 December 1827, betinga sig en större eller mindre jordplan, der de kunna uppföra en stuga och plantera några tunnor potatoes, bereder naturligtvis ökade tillfällen till giftermål och särskilda bösättningar; och kanske är folkökningens starka tilltagande under senare åren hufvudsakligast att tillskrifva denna omständighet. Men ju mera ett sådant inhysesshushåll ökas, desto svårare blir det för dess medlemmar att finna
deras

deras bergning. Deras jord afkastar vanligen endast potatoes; hustrun, nödsakad att vårda och tillse barnen, kan föga bidraga till gemensamma uppehållet, och mannens arbetsförtjenst blir oftast otillräcklig till fyllande af de ökade behoven. Kommer dertill, att mannen, vare sig för att döfva bekymren eller af annan orsak, öfverlemnar sig åt fylleri och utsväfningar; så blir olyckan i sanning gränslös. Barnen, vanvårdade så väl i fysiskt som moraliskt hänseende, drifvas ut på byggheten att insamla allmosor; och det är just dessa vandringar som så ofta inleda på lasternas bana. Jordägaren, som år från år saknar de dagsverken han betingat sig af inhysesshjonen, ser sig slutligen nödsakad att vidtaga åtgärder till deras afhysande. De flytta då deras usla boning till någon annan jordtorfva, om hvars bebyggande de lyckats att träffa öfverenskommelse, och om detta är i en annan Socken, så uppstår vanligen tvist med församlingen, som på grund af Kongl. Kungörelsen den 5 December 1788 protesterar emot inflyttningen; och dessa tvister leda ofta till mycket trassel, split och oenighet emellan grann-socknarne. I några få socknar är fattigförsörjningen indelad på rotar, hvilka till hvarandra äro ställda i samma förhållande, som särskilda Socknar, i afseende på den, emot skyldigheten att vårda hvar och en sina fattige, svarande rättigheten att vägra inhyses- och mindre arbetsföre tjänste-hjons inflyttning. Denna ytterligare inskränkning af det territorium, inom hvilket en arbetare med sitt hushåll opåtaladt äger att sig bosätta, leder till ett ökad antal af de tvedrägt-alstrande inflyttnings-tvisterna.

Landshöfdinge-Embetet har ofvanföre yttrat att befolkningen i moraliskt hänseende föga förändrat sig, men att dock några framsteg i bildning kunnat förspörjas. I afseende på fysisk styrka och kraft torde folkstammen icke heller hafva undergått någon försämring. I allmänhet äro detta Läns inne-vånare ett storväxt och resligt folk. Ölands allmoge är i synnerhet utmärkt för sin längd. Calmar Kongl. Regemente, som är indeladt inom detta och de begge öfrige Smålands Länen, har ovanligt stort manskap och skall i detta hänseende öfverträffa de flesta andra Regimenten i Riket.

Allmänna välmågan i Länet har under sist förflutna fem åren mera till-än aftagit. Stöd för detta omdöme hämtas hufvudsakligen af den omständighet, att Länet under dessa åren icke blifvit hemsökt med någon missväxt, utan erhållit i allmänhet vackra skördar, under det andra orter i detta af-

seende varit mindre lycklige, hvilket gjort, att detta Läns jordbrukare kunnat årligen till temligen höga priser afsätta en myckenhet säd och brännvin. Den från landsbygden af Länet under sista qvinqvennium utgångna bevilling efter 2:dra Art. utgör, enligt Tabellen, i medeltal

för hvarje år	Banco R:dr 45,288: s. 7.
Under nästförutgångne fem åren uppgick den till	43,564: s. 9.
Den har således ökat sig med ett belopp af	1,714: 2. 10.

Såsom bevis på allmänna välmågens stigande torde äfven böra anföras, att ståndspersonernas egendomar allt mer och mer öfvergå i allmogens händer, att allmogens boningshus byggas prydligare och inredas med mera kostnad, än tillföre, och att utländska handelsvaror och lyxartiklar finna en ymnigare afsättning, hvilken senare omständighet kunnat skönjas af importtullens ökade belopp.

Tjenstehjonslönerna uppgå vanligen till 20 à 33 $\frac{1}{3}$ R:dr Banco för en dräng och 6 $\frac{2}{3}$ à 13 $\frac{1}{3}$ R:dr samma mynt för en piga utan fri kost och åtskillige beklädnadspersedlar. Endast på ståndspersoners egendomar brukas stundom att gifva tjenstehjonen så kallade statlöner, eller visst i penningar, spanmål, potatoes och andra matvaror, då tjenstehjonen sjelfve få besörja deras mathållning. Sommartiden betalas för ett mansdagsverke vanligen 24 sk. och för ett qvinnodagsverke 12 à 16 sk. samt vintertiden $\frac{1}{3}$ del mindre. De arbetskarlar, som kunna timra och bygga hus erhålla högre dagspenning.

§ 3.

Näringar.

Jordbruket utgör, såsom Konungens Befallningshafvande anmärkt i sista Berättelsen, Länets hufvudnäring. I afsende på bruklige sädesslag och sätet för jordens indelning till särskilda säden, hafva några väsendtliga förändringar icke försports. På fasta landet af Länet har potatoes-odlingen dock tilltagit och orsakat någon minskning i årliga kornutsädet. Vår-råg har tillföre varit ett mycket brukligt sädesslag i Länets skogstrakter, men bör-

jar nu att blifva mera sällsynt. Bohvete odlas endast i några få trakter af Länet, synnerligast på sandjord. Linodlingen är icke sträckt öfver husbehofvet. På enahanda sätt förhåller det sig med hampa och humble. På Öland odlas rofvor och kålrötter ännu temligen allmänt; men äfven der äro dessa rotväxter nära att utträngas af potatoes.

Det ligger i sakens natur, att en näring, som drifves af folket i massa, icke kan undergå stora, hastigt verkande förändringar. Dess framskridande, oftast beroende af en längre tids erfarenhet, visar sig endast småningom. Så är det med jordbruket och framstegen deruti. Likväl måste medgifvas, att allmogen mer och mer vinnlägger sig om detta vigtiga yrke. Jorden plöjes och beredes med mera omsorg, än fordom, och man ser ofta vid allmogens gårdar vackra åkergården, väl dikade och befriade från sten, som använts till omgifvande hägnader. Detta gäller särdeles i afseende på den så kallade skogsbyggden. Slättlandet är i sig sjelft mera fruktbart och der har nitet rönt mindre väckelse af behofvet att förbättra jordens afkastning. På Öland — detta bördiga land, der sädesproductionen redan är så stor och kunde blifva större — har jordbruket icke nått någon betydlig höjd. Man vidhåller der i allmänhet det gamla brukningssättet och vill icke gerna antaga någon förändring i de fordna vanorna. Der äro också åtskilliga stora Byelag, hvilka, ännu icke delade genom laga skifte, hafva deras vidsträckta åkrar i tegskifte, hvarigenom uppstå många hinder emot ett förbättradt jordbruk. Ölands-rågen är sämre, än den som skördas på fasta landet, och betalas därför vanligen med en tiondedel mindre. Egentliga orsaken till denna sämre beskaffenhet är rågens blandning med hvarjehanda lökfrön, hvilka, svåra att afskilja eller bortrensa, minska rågens vikt och gifva bismak åt det bröd, som deraf bakas. Konungens Befallningshafvande har på Nådiga befallning hållit undersökning och samtal med Öländska allmogen i denna omständighet och har uti särskildt underdånigt betänkande föreslagit åtgärder till beredande af en renare sädes-växt på Öland.

Förhållandet med de under loppet af sistförflutna fem åren, inom Länet verkställda nyodlingar, så vidt detsamma kunnat utrönas, är som följer:

	1832.		1833.		1834.		1835.		1836.		Summa.	
	Tunn.	Kappl.	Tunn.	Kappl.	Tunn.	Kappl.	Tunn.	Kappl.	Tunn.	Kappl.	Tunn.	Kappl.
Norra och Södra												
Tjüsts Härad	15	—	25	2	34	24	77	8	43	—	195	2
Sefvedes Härad .	8	—	36	5	11	30	18	6	24	16	98	25
Aspelands dito .	14	16	32	24	56	27	23	8	25	24	153	3
Tunaläns d:o . .	11	—	39	11	43	24	21	20	68	—	183	23
Handbörds d:o .	19	16	8	21	17	11	46	16	12	24	104	24
Stranda d:o . .	9	—	40	16	22	21	20	16	39	16	132	8
Norra Möre d:o .	26	—	39	11	46	24	40	—	40	—	192	3
Södra Möre d:o .	37	—	38	—	46	16	65	—	18	—	204	16
Ölands Norra Mot	10	—	56	16	32	27	62	8	61	—	222	11
Södra Mot . . .	21	16	90	24	200	4	146	8	184	—	642	26
Summa	171	16	407	2	513	19	520	26	516	16	2,129	15

2,129 tunne- 15 kappland hafva således på dessa fem åren blifvit uppbrutne och odlade. Fördelas denna åkervidd på Länets 3,365 hemman, visar det sig att hvarje hemman vunnit en tillökning af omkring 20 kappland nyodlad jord, eller 4 kappland om året. Det torde likväl kunna antagas, att nyodlingarne varit vida större än uppgifvet blifvit.

Underdånigst bifogade Tabell upptager förhållandet med utsäde och afkastning, så vidt upplysningar derom kunnat vinnas. Allmogen som vid efterfrågningar om utsäde och skörd har svårt att aflägsna farhåga för någon dermed afsedd högre beskattning, meddelar icke gerna fullt tillförlitliga underrättelser i dessa ämnen; och de fleste bönder eller hemmansbögar kunna det icke eller, enär de sällan deröfver föra några anteckningar. Kronobetjeningen har således, nu som tillföre, måst approximativt antaga utsädet

och afkastningens belopp efter jämförelse med de hemman, från hvilka trovärdiga uppgifter ingått, och med ledning för öfrigt af kännedomen angående de särskilda hemmanens olika åkervidd, bördighet och brukningssätt. Ifrågavarande uppgifter kunna därför icke vara till siffran fullkomligt noggranna; men säkert är, att beloppet af utsäde och skörd blifvit uppgifvet snarare under än öfver verkliga förhållandet.

Efterföljande förteckning visar förhållandet i dessa hänseenden, så väl under de fem åren, hvilka omfattas i Konungens Befallningshafvandes sista berättelse, som äfven under sist förflutna qvinqvennum.

	Åren 1827—1831.		Åren 1832—1836.	
	Utsäde, Tunnor.	Skörd, Tunnor.	Utsäde, Tunnor.	Skörd, Tunnor.
Hvete	1,462	11,722	1,617	12,936
Råg	37,074	222,289	38,316	229,896
Korn	31,369	141,042	31,625	142,260
Hafra och Blandsäd	5,058	22,720	5,990	26,951
Ärter	1,004	4,017	1,290	5,160
Potatoes	46,023	274,166	48,861	293,158
Summa	121,990	675,956	127,699	710,361

Årliga utsädet har således blifvit ökad med 2,871 tunnor säd af hvarjehanda slag och 2,838 tunnor potatoes, samt afkastningen med 15,413 tunnor säd och 18,992 tunnor potatoes. Fördelad på Länets 3,365 hemman gör denna ökning i utsäde $30\frac{1}{2}$ kappar spanmål och $30\frac{2}{3}$ kappar potatoes; samt i skörd 4 tunnor 20 kappar säd, och 5 tunnor 22 kappar potatoes på hvarje hemman; och om ofvan upptagna förhållande, med det nuvarande utsädet och skörden, lägges till grund för en beräkning af hvarje särskildt hemmans sädes-production, utfaller den så, att årligen på hvart och ett hemman i Länets

	Utsås		Skördas	
	Tunnor.	Kappar.	Tunnor.	Kappar.
Hvete	—	17 $\frac{1}{3}$	3	11
Råg	12	10	68	12
Korn	9	14	41	30
Hafra och Blandsäd	1	27	8	—
Ärter	—	14	1	29
Potatoes	14	18	87	4

Af det förestående visar det sig, att sädesproductionen är i tilltagande, och att detta synnerligast gäller i afseende på potatoesodlingen, hvartill förnämsta orsaken måste sökas i en ökad bränvinstillverkning. Landtmannen, som ofta har svårt att afsätta spanmål, ser sin vinning uti att förvandla större delen af sin jords afkastning i bränvin, emedan denna vara aldrig saknar afnämare, och dessutom så lätt kan forsslas till Städer och andra saluplatser; och onekligt är det också, att, vid det förhållande, som ägt rum med bränvins- och spanmåls-prisen under de sistförflutna fem åren bränvinsbränningen hemburit pecuniär vinst för de jordbrukare, som kunnat drifva den i något större skala, med klok beräkning och utan behof af veduppköp; men ringa eller ingen torde fördelen varit för den mindre besuttne åboen, som till bränvinsbränning använt sitt obetydliga och till angelägnare behof nödvändiga förråd af spanmål eller potatoes. Det lilla bränneriet fordrar jemförelsevis mera arbete och mera bränsle; men ger ringare och sämre afkastning än det stora. Dertill kommer, att den mindre producenten ofta måste till ett lägre pris afyttra den vara, hvars tillverkningskostnad är honom så dryg; ty icke sällan ser han sig nödsakad att i otid och till en ringa penning försälja sitt bränvin för att dymedelst betäcka nödvändiga utgifter; då deremot ägarne af större brännerier merendels så inrättat sig, att de, för afyttrandet af deras, med mindre kostnad och bättre tillverkade vara, kunna affbida den tid då priserna äro höga.

Största delen af den spannmål, som i Länet icke förbrukas, afskeppas vanligen till Stockholm, Gefle och Norrländska Städerna. Mycket korn, särdeles från Öland, afsändes också till Halland och Bohus Län. Innevånarne i de begge andra mindre bördiga Småländska Länen, köpa från detta Län en icke obetydlig del af deras spannmålsbehof. Bränvinet afsattes hufvudsakligen på Stockholm.

Boskapsskötsel. Det är egentligen i den så kallade skogbygden af detta Län, som boskapsskötseln drifves till den grad, att den kan anses för en, med jordbruket jemförlig hufvudnäring; men på slättlandet är denna näringsgren, om icke försummad åtminstone icke uppdrifven till den höjd som med skäl kunde önskas. I den kuperade och stenbundna trakten äro åkrarne små och svåra att utvidga, men de naturliga ängarne lemna godt foder och mulbetet är mycket närande. På sådane ställen omfattas följaktligen boskapsskötseln, såsom det enklaste och lättaste medlet till hemmansåboens bergning och förtjenst. Länets många höstmarknader erbjuda en beqväm och lönande afsättning för slagtkreatur, hvilka äfven deremellan uppköpas af Oxhandlare från Stockholm och andra trakter. För ost och smör finnes alltid god afsättning i Städerna. Att boskapsskötseln är en fördelaktig näring bevises deraf, att hemmansbrukarne i omförmälde trakter af Länet, der den hufvudsakligen idkas, i allmänhet berga sig bättre, än allmogen på slättlandet, hvarest begäret efter ögonblicklig vinst ofta förleder bonden att obetänksamt utvidga åkern på ängens bekostnad, derigenom skörden väl till en början förökas, men åkerjorden, saknande den tillräckliga gödning, som den minskade ladugården icke längre kan lemna, snart blir så utmattad, att den icke kan gifva nöjaktig afkastning. Dock finnas, särdeles bland Länets possessionater, många jordbrukare, hvilka, med klok beräkning, ställt deras nyodlingar i jemt och tillbörligt förhållande till ökade fodertillgångar och derigenom beredda utvägar att med gödning underhålla åkerjordens bördighet. Åkerbruk och boskapsskötsel utgöra för den kloke landthushållaren två oskiljaktiga yrken, af hvilka han icke kan försumma det ena, utan att i och med detsamma vanvårda det andra. På herregårdarne i Länet har man i allmänhet antagit circulationssäde, dervid ett eller flera gårderna besås med klöfver, timothei eller andra gifvande foderväxter. Derigenom har man blifvit satt i tillfälle, att, till fromma för åkerjorden, öka boskapskreaturens antal. På senare tider har detta förståndiga brukningssätt också börjat, att på ett och annat ställe antagas af allmogen.

På Possessionaternas egendomar äro korna vanligen utarrenderade till en så kallad Deja, som, mot det att hon erhåller tillräckligt foder och bete till kreaturen, ombesörjer deras skötsel och för hvarje ko erlägger en viss afgift, oftast bestämd i smör och ost, stundom äfven i penningar. I förra fallet uppgår afgiften merendels till 2 *L* smör och 1 à 2 *L* ost, i det senare till 20 à 25 R:dr Riksgäldssedlar för hvarje ko.

Prisen på ladugårdsafkastningarne kunna öfver hufvud taget beräknas till följande:

1 <i>L</i> Smör	Banco R:dr	5: — —
1 d:o bättre ost		3: 16. —
1 d:o sämre d:o		2: 10. 8.
1 Kanna söt mjölk i Städerna		— 5. 4.
1 d:o d:o på Landet		— 4. —
1 slagfet Oxe om 12 qvarter		45 à 50: — —

Vidfogade tabell för landet upptager antalet på underhållne kreatur. I afseende derpå får Landshöfdinge-Embetet åberopa hvad Landshöfdinge-Embetet redan tillförene anmärkt, angående svårigheten eller omöjligheten att åstadkomma dylika uppgifter för ett helt Län, fullkomligt tillförlitlige. Med den kännedom Landshöfdinge-Embetet äger om boskapsskötselns tillstånd inom Länets olika trakter, anser Landshöfdinge-Embetet dock dessa uppgifter vara i det närmaste riktiga. För jemförelsens skull får Landshöfdinge-Embetet här nedanför intaga en förteckning öfver antalet af de under nu ifrågavarande och nästförutgångne qvinqvennier, här i Länet underhållne kreatur:

	Åren 1827—1831.	Åren 1832—1836.
Hästar	20,343	21,997
Oxar	23,492	23,684
Kor	55,258	55,862
Ungboskap	28,258	29,749
Får	89,114	92,937
Svin	30,284	30,579
Getter	968	1,004

Antalet

Antalet af underhållne kreatur har således under loppet af fem år ökat med: . . . . .

1,654 Hästar,
192 Oxar,
604 Kor,
1,491 Ungboskap,
3,823 Får,
295 Svin och
36 Getter.

Om kreaturens nu varande antal fördelas på Länets 3365 hemman, så visar det sig, att på hvart och ett af dem underhållas $6\frac{1}{2}$ st. Hästar, 7 st. Oxar, $16\frac{1}{2}$ Kor, $8\frac{3}{4}$ Ungboskap, $29\frac{1}{3}$ Får, 9 Svin och $\frac{1}{3}$ Get.

Hvad angår beskaffenheten af de kreatur som finnas i Länet, får Lands-höfdinge-Embetet nämna, att man på de större egendomarne, i sednare tider, börjat att mer och mer vinulägga sig om anskaffande af en förädlad kreatursrace, derigenom att man från utrikes orter införskrifvit stamdjur till afvelns upphjelpande. På sådane egendomar träffas också vanligen stora och vackra kreatursslag. Allmogens oxar äro merendels små, hvilket torde böra tillskrifvas icke så mycket racens oduglighet, som icke mera den förderfliga vanan, att till stränga körslor begagna kreaturen innan de ännu på långt nära hunnit blifva fullvuxne. Det ofta öfverdrifna arbetet hämmar djurets växt och förtager dess hullighet. De flesta oxar, som utbjudas på marknaderne, hålla endast 11 kvarter; ett mindre antal uppgår till 12 och högst få till 13 kvarter eller derutöfver.

Hästafveln är i tilltagande och förnämsta orsaken dertill får sökas i det förmånliga inflytande, som i detta afseende utöfvas af det väl inrättade samt med utmärkt ordning och drift handhafda Stuteriet vid Ottenby på Öland. Vid detta Stuteri, hvarest finnas 8 beskällare, hvaraf 2 utaf fullblodsrace, 46 moderston och 96 unghästar, betjenas med stobetäckning till fastställda billiga pris, och årligen hålles en auction till försäljning af äldre moderston samt unghästar. Härigenom måste naturligtvis ädlare hästracer spridas till olika trakter af Länet och hästafveln så småningom förbättras, hvilket lyckliga resultat redan i betydlig mån visat sig på Öland, särdeles i de intill Ottenby belägna Socknar; hvarförutan ortens hästafvel äfven hämtat väsendtlig nytta, genom efterdömet af den noggranna ordning och omsorg, som vid Stuteriet egnas åt hästarnes vård och skötsel.

Fårafveln här i Länet har under de senast förflutne fem åren gjort icke obetydliga framsteg. För åtta till tio år sedan började en och annan af Länets possessionater att anlägga mindre schäferier af ädlare slag. Den stegring i ullpriserna, som vid den tiden uppkom genom inhemska klädes-tillverkningens ökade drift, höjde intresset för fårafvelns förbättrande och inom kortt började man mera allmänt att förskaffa sig merinos- och electo-ralfår. Här finnas i Länet redan många schäferier, som hafva 1 à 200 äd-lare får, och schäferiet vid Ottenby räknar nära 700 sådane. Den bättre ullen afsättes vanligen på årliga ullmarknaden i Norrköping.

Skogar. På fasta landet af Länet finnas ännu betydliga skogar af Furu och Gran. Björk och Ekskog finnes äfven i anseelig mängd. Mera spar-samt träffas Ahl, Asp, Ask, Lind, Lönn och äfven Bok jemte andra, under lika polhöjd med detta Län, vanliga trädslag. På Öland deremot är brist på skog. Norra delen af ön har väl någon barrskog, men den södra alls-ingen. På öns vestra strand träffar man många smärre lundar af Björk, Ek och Hassel. Bränntorf finnes, eller begagnas åtminstone icke här i Länet.

Det i Konungens Befallningshafvandes sista underdåniga Femårs-Berät-telse anmärkta förhållande, att skogarne i Länet årligen medtagas utan be-räkning på deras återväxt, har beklagligen fortfarit att äga rum, ehuru Ko-nungens Befallningshafvande tid efter annan låtit utgå uppmaningar till vid-tagande af ett klokare hushållningssätt med skogen. Orsakerne till skogärnes stora förödelse äro hufvudsakligen följande:

1:o Den betydliga folkökningen, som med mera än en procent hvarje år ökar Länets behof af bränsle.

2:o Bränvinsbränningen, hvilken årligen erfordrar en högst betydlig mängd ved.

3:o Länets anseeliga export af trädvirke. Endast från Calmar expedie-ras årligen till utrikes orter omkring 400 skeppsladdningar af bjelkar, plan-kor, bräder och ekstäf; och om värdet af hvarje skeppslast upptages till en-dast 2,000 R:dr R:gs så uppgår ett enda års utskeppning af trädvirke blott från denna hamn till det högst betydliga beloppet af 800,000 R:dr R:gs. Det är naturligt att en sådan stark afsättning måste medtaga skogarne.

4:o Allmogens tilltagande håg för vackra och rymliga åbyggnader, der-till mera timmer erfordras.

5:o De ända till missbruk öfvergångna hemmansklyfningarne och jord-afsöndringarne, hvilka alla föranleda till nya bostäders uppförande.

6:o Skiften och Ägodelningar, hvilka, oaktadt de stora fördelar, som derigenom beredas för jordbruket, likväl äro menlige för skogarne, dels genom de derigenom föranledde utflyttningar och nybyggnader samt ökad be-hof af hägnader i de nya skiljnadslinierne, dels ock hufvudsakligen, genom det myckna skogshygge, som orsakas af jordägarens rätt, att på afträdande mark nedfälla besparad och vid skiftet icke ersatt ståndskog; samt

7:o Svedjningar. Det är en hos allmogen, ty värr, allmän osed, att hugga svedjeland, stundom äfven på stenbunden och sandblandad jord, der denna åtgärd, ehuru den bereder en ögonblicklig vinst, alltid blir för-derflig, emedan sällan inträffar att den afsvedjade marken, sedan den gifvit en eller högst två skördar, mera kan återbringas till någon slags bördighet.

I Länet finnes en kronopark, Norrlandet kallad, belägen i Norra Tjustrs Härad, en krono-allmänning, Böda skog i nordligaste trakten af Öland, samt två Härads-allmänningar inom Handbörds och Norra Möre Härader. Krono-parken Norrlandet är af Kongl. Maj:t upplåten, dels som ersättning till Westerviks Stad för en Lotsplats, dels till ökande af åtskillige anlagde ny-byggen, så att de kunna åsättas $\frac{1}{16}$:dels mantal hvardera, kommande möjliga återstoden att anslås till närbelägna Majors-Bostället Stufverum; men denna beslutade reglering har ännu icke fullbordadts, emedan tvist uppstått om ägobyte emellan nämnde hemman och Rusthållet Gräntsö, hvilken fråga, genom underdånige besvär öfver ÄgodelningsRättens utslag, blifvit dragen under Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning. Böda kronoallmänning, bestående af omkring 10,500 Tunland temligen god och storväxt skog, har sedan den blifvit afmänt och indelad till trakthuggning, genom Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 23 April 1836, anslagits hufvudsakligen till understöd åt skogbe-höfvande hemman inom de tio nordliga Socknarna på Öland, hvilka der-ifrån årligen erhålla utsyning af timmer och ved emot en ringa ersättning, hvarjemte på vissa trakter af allmänningen kreatur intagas i bete öfver som-

maren emot lega, som tillfaller Planterings-Cassan. Allmänningens hushållning och vård bestrides af en, utaf Kongl. Maj:t tillförordnad, Jägmästare samt fyra Under-Jägare, hvilka alla, jemte lön af Planterings-Cassan, hafva Boställen å allmänningen. Äfven Härads-Allmänningarne äro ställda under inseende af Jägmästaren, som derå verkställer årliga utsynningarne.

Bergsrörelsen. Sednaste Femårs-Berättelsen upptager och beskriver de i Länet befintlige Grufvor och Jernbruk. De sednare hafva under sista qvin- qvennum ökats genom anläggningen af Carlsforss Jernbruk i Ålems Socken af Stranda Härad. Detta bruk, som erhållit privilegium på 450 Sk $\frac{1}{2}$ årligt smide, har dock ännu icke kommit i gång.

Conjuncturen för Jernbruksrörelsen har blifvit mera förmånlig under de sistförflutna fem åren. Jernpriserna hafva stigit, och denna omständighet har naturligtvis orsakat en ökad drift i bruksrörelsen. Bruksägarne hafva sökt att i det möjligaste uppdrifva deras tillverkningar både i afseende på mängd och godhet. Vid åtskillige bruk hafva för detta ändamål betydliga förändringar och nybyggnader ägt rum.

Länets Grufvor, Masugnar och Jernverk sysselsätta 370 personer. Tillverkningarna kunna beräknas till 10,000 Sk $\frac{1}{2}$ Jernmalm, till ett värde af 8,000 R:dr, 9,000 Sk $\frac{1}{2}$ Tackjern, till 85,000 R:drs värde, samt minst 10,000 Sk $\frac{1}{2}$ Stångjern, som kunna uppskattas till 180,000 R:dr allt Banko. Häruti är dock icke inberäknad den betydliga mängd jern, som försäljes hemma vid Bruken. Dessutom finnas 9 Kniphamrar och 12 Jernmanufakturverk, hvilka, med en personal af 60 arbetare, årligen tillverka smiden för omkring 50,000 R:dr.

Här finnas 2 Alunverk, nemligen ett uti Södra Möckleby Socken på Öland och ett på motliggaude kusten af Småland, kalladt Lofversbruk. Det förra fortfar att drifvas med fördel, och årliga tillverkningen kan upptagas till 2,100 Tunnor Alun af ungefärligen 28,000 R:drs värde, förutan en mängd viktriol och rödfärg. De i sista Femårs-Berättelsen anmärkta olägenheter, hvilka vidlåda aluntillverkningen vid Lofversbruk, hafva föranlett till beslut att flytta största delen af detta bruks rörelse ifrån Lofvers till brukets schiffergrufva på Öland, der belägenheten i alla afseenden gynnar alunproduktionen.

*Fabriker, Bruk och öfrige näringar hvilka icke höra till
Bergsrörelsen.*

De förnämsta af alla hit hörande Inrättningar i Länet äro:

1:o Det i Handbörds Härad och Fliseryds Socken belägna krutbruk, som bär Socknens namn. Det drifves med mycken omsorg, sysselsätter 32 arbetare och tillverkar, till följd af ägarens kontrakt med Kongl. Krigs-Collegium, årligen 900 centner krut af åtskilliga slag, hvaraf värdet kan antagas till något öfver 20,000 R:dr Banko; och

2:o Glasbruket Wentzelsholm i Runskulla Socken af Sefvedes Härad. Rörelsen vid detta bruk har under sednast förflutne fem åren betydligt tilltagit. Enligt förra Femårs-Berättelsen sysselsattes der 15 arbetare och tillverkningsvärdet uppgick endast till 11,200 R:dr Banko. Nu deremot är arbetarnes antal 21 och det glas af åtskilliga slag, som årligen tillverkas, uppskattas till ett värde af minst 30,000 R:dr Banko.

För öfrigt finnas i Länet:

17 stycken Pappersbruk, dervid, med 110 arbetare årligen, tillverkas omkring 19,050 Ris papper af diverse, mest gröfre slag. Tillverkningens sammanräknade värde anses utgöra 36,500 R:dr Banko.

29 större Garfverier, hvilka sysselsätta 82 arbetare och hvarvid årligen omkring 40,000 hudar och skinn beredas, med en inkomst för innehafvarne af 24,000 R:dr Banko.

22 Vadmalstammar, af hvilka de flesta ägas af Bönder, som sjelfve sköta dem. Årliga tillverkningskostnaden kan upptagas till 1,400 R:dr B:ko.

23 stycken Tegelbruk, hvarvid, med 108 arbetare, årligen tillverkas omkring 1,200,000 mur- och taktegel, till ett värde af 24,000 R:dr Banko.

11 stycken Oljeslagerier med 13 arbetare åstadkomma årligen 2,480 kannor linolja, till ett värde af något öfver 3,000 R:dr Banko.

11 Kimröksbruk, hvilka, lika med stampverken, skötas af ägarne sjelfve och hvarvid årliga afkastningen beräknas till endast 1,500 R:dr Banko.

5 *stycken Pottaskeraffinaderier*, af hvilka endast 2 hafva särskilda arbetare; de öfrige skötas af ägarne sjelfva. Årliga tillverkningsvärdet uppskattas till 1,200 R:dr Banko.

1 *Lackfabrik*, som med 2 arbetare årligen tillverkar 3,000 Z lack, till ett värde af 2,000 R:dr Banko.

1 *Tobaksfabrik* å Döderhultsviks köping. Der finnes ingen arbetare skattskrifven och tillverkningen, som icke torde öfverstiga 500 R:drs värde, besörjes af ägaren sjelf.

9 *stycken Färgerier* sysselsätta 26 arbetare och afkasta årligen 5,300 R:dr Banko.

Skeppsvarf och mindre *Skeppsbyggerier* finnas på flera ställen vid kusten af Länets fasta land, särdeles i Södra Möre Härad, der vid lastplatsen, Kohlboden, under sednare åren flere Ångfartyg blifvit byggde. Allmogen i Söderåkra Socken af nämnde Härad är mycket begifven på sjöfart, och flera af hemmansägarne äro dels skeppsredare, dels skeppare, samt bygga sjelfve deras fartyg.

Binäringar.

Hit kunna räknas:

1:o *Jagt*, som dock här i Länet icke är af någon särdeles betydighet. I skogstrakterne sysselsätta sig dermed stundom soldater och andra personer af den fattigare klassen. Villebrådet, vanligen bestående af Harar, Tjädrrar och Orrar, försäljes med fördel på herregårdarne och i Städerne. Oaktadt alfvarliga förbud emot fogeljagt under fredlysta tiden af året, förspörjas likväl ofta öfverträdelse deremot. Vid Städerna hålles dock nogrann uppsigt till förhindrande af villebråds införande under den tid, då fällning deraf är förbjuden. Vid kusterna, särdeles utmed Öland, utgör Skälfångst en temligen lönande sysselsättning.

2:o *Fiske*. För många af kustboerne är det en väsendtlig näringsgren. Strömmingsfisket vid Öland, fordom indrägtigt, men sedan flera år mindre gifvande, har, under sistförflutna åren, börjat att åter blifva någorlunda förmanligt. Deremot är det tillförene betydliga laxfisket i Emåen i årligt aftagande. Såväl vid hafskusten, som i Länets många insjöar och åar är

god och ymnig tillgång på ål, gäddor, ort, aborrar med flera fiskslag. Från Tjuströ och Tunälvs Häraders säljes årligen mycket färsk fisk till uppköpare från Stockholm, hvilka afhämta fisken uti särskildt dertill inrättade farkoster. Torskfisket vid södra delen af Öland är temligen betydligt.

3:o *Väfnader*. På Smålandssidan af Länets är denna näringsgren i åtskilliga trakter icke så obetydlig; och allmogens färdighet i väfnadskonsten synes vara i tilltagande. De väfnader, som försäljas, bestå vanligen uti lärft, blångarns- och bomullsväf; hvaraf, på Länets landtmarknader, årligen försäljas ungefärligen 20,000 alnar till ett värde af 6,000 R:dr Banko. På Öland, hvarest föga lin odlas, bestå väfnaderne hufvudsakligen af ylletyg, och allmogen förser sitt behof af finare linneväfnader till större delen från fasta landet. Deremot afyttras årligen från ön icke så obetydligt parti vadmal, flanell, hårtäcken, ryor och strumpor af ull.

4:o *Kalkbränning och Stenbrytning*. På Öland, synnerligast i södra delen, hvarest finnes ymnig tillgång på schiffer, brännes denna till kalk, som med fördel afsättes på andra orter. Nästan öfver hela Öland träffar man, på de så kallade allvaren, i dagen liggande kalksten, som lätt låter bryta sig i flisor och är särdeles passande till byggnadsämne; dock icke till boningshus, emedan stenen gifver fukt. Stenbrytning utgör derföre på denna ö en ganska allmän och tillika vinstgifvande binäring. I norra delen af ön har allmogen förvärfvat sig någon färdighet uti stenflisornas aptering och slipning. Med egna farkoster föres stenen, dels till Calmar, hvarifrån icke så obetydlig utskeppning deraf sker, samt dels till Stockholm och andra orter. Värdet af den kalk och sten, som från Öland årligen försäljes, kan beräknas till 7 à 8,000 R:dr Banko.

5:o *Träkäril* förfärdigas i temligen stor mängd inom Norra Tjuströ Härad, hvarifrån mycket deraf till andra orter afyttras.

6:o *Forssling af varor* utgör, i närheten af Städerna och Bruken, en icke ringa inkomstkälla för allmogen.

7:o *Uppsamling af kreatursben*. Detta är en i sednare tider tillkommen binäring, som beredt den fattigare klassen både sysselsättning och inkomst. Då kreatursben först började att i Städerna uppköpas och derifrån exporteras, betalade man för ett *L^{tt}* deraf endast 2 à 3 sk. Rigs; men, i den mån flera köpmän funno sig föranlätne att spekulera på denna förmånliga export-

artikel, stegrades priset derpå, och har slutligen uppgått ända till 16 à 20 sk. *L℥*. De sista åren hafva blott ifrån Calmar blifvit afsände 5 à 6 benlaster hvarje sommar, och om man antager hvardera lasten till 4000 R:dr, så uppgår sammanräknade värdet af benexporten endast från denna hamn till 20,000 R:dr Banko, hvilken summa till största delen kommit fattige och behöfvande personer till godo. Denna binäring har således utöfvat ett fördelaktigt inflytande till, åtminstone ögonblickligt, förbättrande af en mängd fattiges belägenhet.

8:o *Tjärubräkning* och *Kohlning* utgöra i skogstrakterne väsendtliga binärningar. Kohlen afyttras hufvudsakligen vid Bruken, och Tjären föres till Köpingar och städer, hvarifrån årligen exporteras omkring 3,000 Tunnor till ett värde af 12,000 R:dr Banko.

9:o *Salpetersjudning*. På många ställen af Länets fasta land är denna handtering en icke ringa inkomstkälla. Årliga tillverkningen uppgår vanligen till 2,500 *L℥*, värderade till 18,000 R:dr. I Länets 61 plantador för saltberedning, till hvilkas anläggning Staten bidragit med större och mindre understöd eller prämier.

10:o *Handel* och *Sjöfart*. Vid kusterna sysselsätter sig allmogen mycket med sjöfart. Många Bönder, särdeles i Södra Möre Härad, äfvensom i Tjusts Härad och på Öland, hafva egna fartyg, hvarmed de idka Inrikes fraktfart. De uppköpa äfven ofta skogsprodukter och spanmål, samt afföra dem till försäljning å andra inrikes orter.

§ 4.

Politisk författning.

Kammarverk. Under sist förflutna qvinquennium hafva icke tillkommit några af öde upptagne hemman; men, såsom Landshöfdinge-Embetet förut anmärkt, har en mängd hemmansklyfningar och torpanläggningar tillkommit.

Nytan af Laga skiften börjar mer och mer att af allmogen inses, och sådana ägodelningar fortgå nästan oafbrutet i alla trakter af Länets, hvarigenom jordbruket vinner en märklig förkofran. Länets 16 ordinarie och 9 extra

extra Landtmätare; men af de förre finnas några, som genom ålder, eller andra orsaker föga kunna befatta sig med utöfningen af deras tjenst. De af Landtmätarne, hvilka äro kända för skicklighet och drift, äro vanligen så anlitade, att de knappast kunna medhinna, att med tillbörlig skyndsamhet fullborda de många dem anförtrodda skiftesförrättningar.

Visserligen finnas i Länet många vattenverk, som i större eller mindre mån förorsaka uppdämning; men då de tillkommit i laga ordning och oftast äro för orten omistlige, så kunna de olägenheter, de medföra, svårligen afhjelpas genom den i Författningarne medgifna lösningsrätt, helst löseskillingen måhända alltid komme att blifva så drygt uppskattad att den öfversteg enskilda förmågan. Emåen, Länets betydligaste vattendrag, gör nästan hvarje vår skada genom öfversvämning. För att i någon mån minska denna olägenhet, har man med behörigt tillstånd företagit sprängningar i det såkallade Hecklaberget, som är ett af de hinder, hvilka stå i vägen för åns lopp.

Genom sökt och beviljad förmedling af hemman, har, under de sist förflutna fem åren, Länets sammanräknade förmedlade hemmantal, från $3,366\frac{11}{48}$ mantal, blifvit minskadt till $3,365\frac{5}{48}$. Ut i sista Femårs-Tabellen finnas, bland Kongl. Maj:ts och Kronans lägenheter, upptagne en Masugn, en Stångjernshammare och en Spiksmedja. Dessa verk tillhörde Pauliströms Bruk; men år 1832 har bruket med underlydande hemman blifvit till enskild man under skatterättighet försåldt.

För öfrigt upptager bifogade tabellen för Landet alla de hemman och lägenheter, hvilka här i Länet tillhöra kronan.

Af hemman, anslagne till fromma stiftelser, finnas, dels $6\frac{1}{4}$ hemman i Lönneberga Socken af Aspelands Härad; hvilka tillhöra Upsala Domkyrka, och dels 1 f. d. Hospitalshemman i Törneby af Calmar Socken, hvilket nu disponeras af Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet.

Ungefär 27 hemman hafva under sista fem åren blifvit från Krona löste till Skatte. Posthemmannen uppgå till $40\frac{3}{16}$ mantal och de till Gästgifvaregårdar anslagna utgöra 80 mantal. Af Boställen finnas, för Militiæ-Statens $66\frac{1}{4}$ mantal, för Civil-Statens $36\frac{21}{32}$, och för Ecclesiastik-Statens $107\frac{5}{16}$ mantal. Kungsgårdar och Ladugårdar i Länet utgöra $17\frac{1}{2}$ mantal. De bestå

af Ottenby Kongsgård, nu mera använd till Stuteri; Kongsgården Borg-holm och Kongs-Ladugården Horn på Öland, som äro utarrenderade.

Omkring tre fjerdedelar af Länets hemman brukas af ägarne sjelfve el-ler af Kronobönder och Boställsinnehafvare, samt de öfrige af Arrendatorer, Landtbönder och Hälftenbrukare.

Statsbidrag. Landshöfdinge-Embetet har ofvanföre haft tillfälle anmär-ka, att allmänna välmågan i Länet, under sist förflutna fem åren synts vara i tilltagande, och att ett af bevisen för denna åsigt innefattas uti den ökade lätthet hvarmed Krono-utskylderne utgå. I de flesta Fögderier hafva Krono-räntorna indrifvits med högst få och obetydliga restantier. Den med sistlidne års början vidtagna förändring i afseende på uppbördssättet, genom uppbördsterminernas förflyttning till Januari månad, har visat ett ganska fördelaktigt inflytande; ty vid denna tid har man vanligen haft att hugna sig af de fördelar, som slädföre lemna, genom lättade tillfällen för landt-mannavarors forssling och afsättning. Det har också visat sig, att vid de, efter nya regleringen anställda uppbördsstämmor, Krono-Räntor blifvit inbe-talde till större belopp, än som förut kunnat påräknas, vid både ordinarie och extra uppbördsmöten. Må hända bör, till detta resultat, orsaken äfven sökas i det åter införda stadgandet om stämmoböter för dem, som uraklåta, att å uppbördsstämman erlagga deras utskylder.

I afseende på fördelningen af allmänna onera, råder här i Länet emel-lan hemmanen den olikhet, att de, hvilka underhålla indeldte Båtsmän, Hus-sarer och Soldater, få använda hemmanens grundräntor till detta underhåll, som ofta understiger räntornas belopp, hvaremot de hemman, som under-hålla roterade Båtsmän och Soldater, måste vidkännas detta besvär, och derförutan, till Staten eller andra allmänna behof, utgöra hemmanens grund-räntor.

Uti tabellen är bevillningen beräknad efter 1836 års Taxeringslängder, men ständiga Räntorna efter medium af de sistförflutna fem årens Marke-gångspris. Efter sistnämnde grund äro äfven kostnaderne för rustning och rotering uträknade, med tillägg dock af inkomsterne utaf karlarnes torp, äf-vensom, hvad Lifgrenadiererne beträffar, af årliga hästvacance-afgifter. År-liga kostnaden för sådan rustning, har således blifvit upptagen, för en Båts-man till 45 R:dr, en Soldat 50 R:dr, en Hussar 100 R:dr och en Lif-Gre-

nadier 110 R:dr allt Banko. Enligt dessa beräkningsgrunder, upptager tabellen kostnaden för det i Länets förlagda roterade krigsfolk, nemligen: 347 Soldater och 544 Båtsmän. För indelta krigsfolket, som, utom befäl, utgöres af 83 Grenadierer, 138 Hussarer och 801 Båtsmän, äro Rusthållsstammarnes och Augmentshemmanens räntor och Kronotionde-spanmål å Stat anordnade, utgörande efter medel-markegångs-pris, de förre 86,823 R:dr och den senare 1,344 R:dr, eller tillsammans 88,167 R:dr, hvilken summa med säkerhet kan antagas betydligt öfverstiga verkliga rustningskostnaden i fredstid. Vid den år 1835 förrättade Roterings äro af i Länets varande oroterade, ordinarie rotering underkastade hemman och lägenheter 16 $\frac{3}{8}$ mantal indelte att utgöra 5 Båtsmän. Öfriga roteringskyldige hemman och lägenheter hafva, i anseende till deras spridda läge, ej kunnat till roterings utgörande in natura anslås, utan erlægga i stället vacance-afgift, hvilken jemväl är inbegripen uti ofvan omförmälte, i tabellen upptagne kostnad för rustning och rotering.

Presterskapets aflöning är på de flesta ställen mycket olika, såsom beroende på skiljaktige öfverenskomelser. Det är således icke möjligt, att för denna aflöning angifva något, för hela Länets bestämdt och tillförlitligt medelbelopp. Landshöfdinge-Embetet har dock trots sig komma detta förhållande närmast, då det, med afseende på värdet af de varor och persedlar hvarmed Presterskapet allmännast aflönas, antagit, att hvarje helt förmedladt hemman årligen betalar till Pastor 11 R:dr 24 sk., till Capellanen 4 R:dr och till öfriga Kyrkobetjeningen 3 R:dr eller tillsammans 18 R:dr 24 sk. Banko. Understödet till de fattige är för hvarje hemman beräknadt till 4 R:dr. Gästgifveri-Reserve- och Kronoskjuts-besväret, för hvilket nu mera erlägges tillräcklig betalning, kan derföre icke anses såsom något verkligt onus. Vaghållningsbesväret är beräknadt till 11 R:dr för hvarje hemman. Bland diverse afgifter, onera och besvär, såsom Curhusafgift, Riksdagspenningar, Tingshus-, Kyrko-, Prestgårds- och Arrest-hyggnader, jagtredskaps underhållande, skallgångar och breffbäring, utgår den förstnämnde af hvarje mantalsskrifven person med 5 sk. Banko; men de öfrige äro obestämda och hafva endast efter förmodan kunnat utföras.

Politie. För ordningens vidmakthållande på Landet, är sörjdt genom antagande i hvarje byelag af en såkallad byordningsman, som äger närmaste tillsynen öfver byelagets förhållande och den allmänna sedligheten. När något inträffar, som fordrar åtal eller rättelse, bör han sådant genast anmäla för Krono-Betjeningen eller Socknens Kyrkoråd. Ordningmännen hafva af

Konungens Befallningshafvande erhållit en instruktion, hvarefter de förfara, hvarförutan en byordning är öfver hela Länet tills vidare antagen, efter hvilken förekommande ekonomiska frågor inom byelagen behandlas. Dernäst tillhör närmaste värden om landtpolisen Krono-Länsmännen, som härvid hafva sig till biträde ett visst antal fjerdingsmän.

Af de förut tillättna krogar på Landet, som vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande voro 18, har, efter det vederbörande Församling deröfver hörts, en nyligen blifvit indragen. För öfrigt har Länsstyrelsen låtit sig angeläget vara, att, genom uppmaningar, offentliga varningar och allvarsamma åtgärder, söka hindra utbrotten af den öfver hand tagna böjelsen för fylleri, i hvilket afseende Presterskapet genom berömligt nit främjat framgången af Länsstyrelsens bemödanden. Krono-Betjeningen har sig på det strängaste anbefaldt, att vaka öfver nykterhetens bibehållande och erinras ofta om iakttagande af denna sin skyldighet. Den torde ock i allmänhet omsorgsfullt och driftigt fullgöras, ty åtalerna för fylleriförbrytelser ökas, ehuru anledning icke är att förmoda, det förbrytelserne nu inträffa oftare, än under föregångna åren. Lönkrögerier finnas, ty värr, på många ställen och undgå ofta åklagarens beifran, i anseende till svårigheten att åstadkomma full bevisning.

I afseende på Länets Sockenskolor och andre undervisningsverk på Landet, har, sedan sista Femårs-Berättelsens afgifvande, icke försports annan väsendtlig förändring än, att man flerstädes beflitat sig om anskaffande af skickligare Lärare än de, åt hvilka barnundervisningen förut varit anförtrödd. Denna besörjes på många ställen af klockarne, vid hvilkas antagande synnerligt afseende fästes på deras större eller mindre skicklighet, att bestrida skollärarekallet.

Fattigvården besörjes i hvarje Socken vanligen genom bidrag i lifsmedel efter hemmantal. De mest orkeslöse fattighjonen och de som icke hafva annat hem intagas i Socknarnas fattigstugor.

Ordningen vid gästgifverierne i Länet handhafves efter gällande allmänna författningar och Konungens Befallningshafvandes särskildta föreskrifter, deraf ett sammandrag är tryckt framför hvarje Gästgifveridagbok. Hållskjuts äger icke rum inom detta Län, utan de resande fortskaffas med gästgifvarnes och reservlagens hästar.

Socknemagasiner finnas i Länet till ett antal af 49, hvaraf de flesta, i synnerhet på fasta landet af Länet, äga betydlig spaumålsfond. Vid åtskillige medgifva tillgången utlåningar äfven utom Socknen.

På landet finnas inga Sparbankar, men fråga lärer vara om inrättandet af en sådan i Handbörds Härad.

§ 5.

Städer.

1:o *Calmar*. Stadens folkmängd, som vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande uppgick till 5,509 personer, bestiger sig enligt 1837 års mantalslängder till 5,631 personer, hvaraf 2,454 mankon och 3,177 qvinkön. Af dessa erlægga 1,409 mankon och 1,829 qvinkön mantal. Befolkningens tillväxt under sednast förflutna qvinquennium uppgår således till 122 personer, hvilken ökning är mindre än den som ägt rum under näst förutgångne fem åren.

Handeln, som är Stadens hufvudnäring, är ganska betydlig. Den idkas dels med export af ortens skogsprodukter och dels med försäljning af in- och utländska varor. År 1831 funnos här 35 öppna salubodar; de utgöra nu 43. De handlandes antal utgjorde vid 1837 års slut 53, hvaraf 2 jernhandlande och 6 victualiehandlande. 4 hade nedlagt deras rörelse, utan att afsäga sig burskapet. Skattskrifna handelsbetjenter finnas till ett antal af 59.

Skeppsfarten bestrides nu med 71 större fartyg, hvilkas sammanräknade lästetal går till $2,654\frac{36}{100}$ läster, samt 20 mindre om $285\frac{49}{100}$. De större fartygens antal år 1831 uppgick till 66 med 2,571 lästers drägtighet. Tillökningen gör således i antal 5 och i lästetal $183\frac{36}{100}$. Desse fartyg sysselsättas hufvudsakligen med export af jern och skogsprodukter till utrikes orter inom Östersjön, några äfven till Nordsjön och Medelhafvet, der de söka frakter. När sådana upphöra, återvända de hem med salt. Karantänsanstalterna, särdeles åren 1834 och 1835, inverkade menligt på handeln, genom de derigenom förorsakade kostnader och uppehåll.

Exporten härifrån består af Bräder, Plankor, Bjelkar, Sparr, Ekstäf, Ekbark, oarbetade Kreatursben, Tjära, Golfsten, Stångjern, Manufaktursmide,

Alun, m. m. Importen af Salt, Sill, torr Fisk, rått Socker, Vin, Arrak, Rumm, Caffé, Risgryn och andra specerier, Färgstoffer, Bomullsgarn och diverse tyger m. m. Tullinkomsterna, med inberäkning af Convoj-Fyr- och Båkmedel, uppgingo år 1832 till 75,973 R:dr 31 sk., 1833 till 82,641 R:dr 23 sk. 6 r:st., 1834 till 75,409 R:dr 36 sk. 9 r:st., 1835 till 77,392 R:dr 33 sk. 9 r:st och 1836 till 83,753 R:dr 37 sk. 8 r:st.

Ehuru dessa resultat innefatta fördelaktiga bevis på handelns fortfarande förkofran, så finnes likväl, med få undantag, hos de handlande ingen större förmögenhet. De fleste hafva dock sin jemna bergning. Enligt Konungens Befallningshafvandes i sista Femårs-Berättelsen yttrade åsigt, skulle allmän nederlagsrättighet för Calmar ostridigt i en ganska väsendtlig mån ytterligare förkofra Stadens handel.

I Staden äro tvenne Fabriker, en större och en mindre för tillverkning af Tobak och Snus. Vid dem tillverkas årligen, räknadt i medeltal för fem år, 43,700 Z Tobak och Snus, hvartill 10 arbetare sysselsättas. Tillverkningsvärdet utgör 3,200 R:dr årligen. Den mindre Fabriken fortfar att vara af ringa betydhet. Ett härvarande Sockerbruk sysselsätter 6 arbetare och tillverkar årligen 58,700 Z Socker och 23,500 Z Sirup, till ett sammanräknadt värde af 22,900 R:dr. Vid ett Staden tillhörigt Skeppsvarf är arbetet städse lifligt; der nybygges årligen 1 à 2 fartyg; men hufvudsakliga arbetsförtjensten är dock beräknad på reparationer af Stadens och ortens fartyg. Arbetarnes antal äro 80 à 100 och årliga nybyggnads- och reparationskostnaden uppgår till 25,100 R:dr.

Ett Stenhuggeri, som drifves med ångmachin, är härstädes sistlidet år inrättadt, hvarest verkställes finslipning hufvudsakligen af Ölandssten; men inrättningen lärer icke löna sig, och ägaren har beslutat, att flytta den till någon annan ort.

Utom de handlande, äger staden 192 andra borgare, nemligen Coopvardie-Skeppare och Handtverkare. Få af dem hafva någon betydlig förmögenhet och de fleste endast tarflig bergning. I allmänhet kan Handtverkarnes konstfärdighet icke anses öfverstiga medelmåttan.

Stadens jord är icke obetydlig. Den består af trädgårdar, åker, äng och betesmark, uppgående efter sista mätningen till en sammanräknad vidd

af 1,269 Tunland. All stadsjorden blef år 1836 skattlagd till 10 mantal. En del deraf är anslagen till lön åt Stadens Embets- och Tjenstemän.

Ungdomen åtnjuter undervisning uti ett Gymnasium med 6 Lectorer, 1 Adjunct och 1 särskild lärare i Natural-Historien; en högre Lärdomsskola med Rector, Conrector och 3:ne Colleger, en lägre Apologistskola med 2:ne Lärare, samt en på Stadens bekostnad inrättad Lancasterskola. Uti denna sistnämnda lemnas undervisning åt 140 barn, åt de fattige deribland utan betalning. Lärarens lön är 200 R:dr Banko, som betalas af Fattig-Cassan. För 2 år sedan inrättades här en annan läroanstalt, som nu, med Nådigt tillstånd, bär namn af Bernhardinas Flickskola, och hvarest 30 fattiga flickor fritt åtnjuta undervisning i läsning, skrifning och räknekonst af Läraren i Lancasterskolan, samt uti vanliga fruntimmersarbeten, såsom att sy, spinna och väfva m. m. af en dertill anställd Lärarinna, hvilken jemte fria husrum och några andra fördelar, åtnjuter en kontant lön af 166 R:dr 32 sk. Banko. Denna flickskola, som har för ändamål att till daglige tjenstehjon bilda fattiga och fränfallna flickor, har tillkommit genom frivilliga samman-skott, hvaruti H. M. Drottningen Nädigst behagat deltaga. Skolans fond uppgår nu till omkring 2,500 R:dr Banko och åtskillige af Stadens invånare utaf begge könen lemna årliga bidrag till skolans underhåll, hvarförutan de flesta skolflickorna hafva så kallade måltidsdagar i husen. Det fördelaktiga inflytande, som denna Läroanstalt redan utöfvat på elevernes bildning och sedlighet gör det önskvärdt, att tillgångarne kunde medgifva en sådan utvidgning, att flera flickor deraf kunde komma i åtnjutande.

Invid Staden finnes ett Lazarett och Kurhus för södra delen af Länets på fasta landet. Der äro 50 sängar för veneriskt smittade personer, hvilka njuta vård och skötsel vid inrättningen, utan betalning. Andra sjuke, som på Lazarattet undfå vård och läkedom, erlägga betalning, dock endast beräknad såsom ersättning för maten. En särskild Läkare är der anställd. Af Stads-Cassan lönes en Stadsläkare och Provincialläkaren för Länets södra del biträder afven invånarne med Läkarevård.

Fattigvården är öfverlemnad åt en Direktion, som förvaltar och utdelar medlen, samt i öfrigt vakar öfver ordningen. De verkligen behöfvande åtnjuta understöd i penningar, som i början af hvarje månad utdelas. Medel-lösa barn underhållas af Fattig-Cassan, i mån af tillgångarne, på det sätt, att fosterföräldrar för dem antagas. De mest orkeslöse, äldre fattighjonem

äro inhyste uti ett, för detta ändamål inrättadt, fattighus. Antalet af dem som njuta fattigmedel, äro 180, deraf 28 äro intagne i fattighuset, hvilket Staden underhåller. Fattigmedlen uppgå till omkring 4,800 R:dr Banko årligen och tillkomma hufvudsakligast genom beläggning å Stadens invånare samt afgifter vid egendoms-försäljningar och från aflidne personers sterbhus.

Den i Staden inrättade Sparbank, hvars fond vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande utgjorde omkring 3,600 R:dr, hade sistlidet års slut en fond af 18,641 R:dr. Som denna inrättning förnämligast är beräknad deruppå, att den arbetande klassen och tjenstfolk må kunna förvara till framtida behof en samlad, för tillfället icke behöflig, penning, så är insättningen i Sparbanken begränsad, och får icke öfverstiga 100 R:dr Banko årligen för hvarje person.

Stadens alla inkomster, deruti inberäknade tolag, bro-, hamn och vågpenningar, uppgå vanligen för året till 9,500 R:dr Banko.

Under Calmar stad lyda Köpingarne Figeholm, Döderhultsvik, Mönsterås, Påskallavik, Pataholm och Bergqvara, hvilken sistnämnde till någon del lyder under Carlskrona. Döderhultsvik och Mönsterås äro störst. Den förra har 14 inrikes handlande och 14 andra borgare, som här i staden innehafva burskap.

2:o *Westervik*. Stadens hus och tomter utgöra till antalet 500, af hvilka de fleste äro små och ganska många med obetydliga åbyggnader försedde.

Areala rymden af stadens område utgöres af 478 Tunmland åker, 843 dito äng och 2,978 dito skog och betesmark, hvilket allt, vid den skattläggning, som år 1824 förrättades och af Kongl. Kammar-Collegium sedermera blifvit fastställd, är beräknadt till $9\frac{7}{8}$ hela hemman, deruti inbegripen den under Westervik lydande Köpingen Gamlebyn, som särskildt är uppskattad till $\frac{1}{4}$ hemman. Åkern består allmännast af sand; och kan, i anseende till jordmånens magra beskaffenhet, blott hälften deraf, eller 239 Tunmland årligen begagnas, hvaraf $\frac{2}{3}$ delar nyttjas till höstsäde, och den öfriga $\frac{1}{3}$ delen till Potatesodling. All slags vårsäd har vid flere gjorda försök befunnits

funnits icke hafva någon trefnad på denna jord, utan oftast lemnat brukaren ringa afkastning, om icke missväxt. Af ängen, lika mager som åkerjorden, ehuru lagd i cirkulationsbruk, kan ej framföras flere kreatur än de i tabellen upptagne hästar, oxar, kor, ungboskap och får. Utmarken till största delen bergig och mycket stenbunden, är beväxt med smärre tallskog, och gifver ett ganska klen bet.

Värdet af Stadens hus och tomter, odlad och ouppodlad jord, den för desse lägenheter utgående årliga bevillningen, Båtsmans- och Clereciets underhåll, inhämtas af tabellen, hvarvid allenast bör tilläggas, att af de 16 Båsmän, som blifvit staden pålagde, underhållas 8 af borgerliga rörelsen och 8 af stadens jord.

Stadens folcknummer utgöres af:

Mantallsskrifne personer	1,874.
samt öfver- och underåriga	1,355.
	<hr/>
Summa	3,229.

Att vaka öfver fattigförsörjningen, är en Direktion af Församlingen utsedd, hvars ledamöter årligen väljas, och der Borgmästaren är ständig ordförande.

Genom frivillige sammanskott, testaments-anslag och gåfvor, deribland Kongl. Maj:ts Allernådigst behagat förära 800 R:dr Banko, blef under Högstensammes sista besök i staden, en fond samlad till inrättande af ett arbetshus, der 25 fattige barn af begge könen, under Fattigvårds-Direktionens uppsigt, njuta undervisning af en läromästare och en förestånderska. Barnen få lära att läsa, skrifva och räkna, samt flickorna derjemte att sy och spinna. Utom en klädning och en skjorta eller lintyg samt ett par skor, som årligen dem tilldelas, undfå barnen i hvarje vecka 12 sk. kontant. De af stadens invånare, hvilka ej sjelfve behöfva understöd, blifva, efter frivilligt begifvande, årligen taxerade till en viss af församlingen godkänd och faställd afgift, grundad på hvars och ens kända förmögenhet, rörelse och egande stadsjord, hvilka medel, jemte en procent af all, å frivillig auction försåld, omyndige barn ej tillhörig, lösegendom, och en half procent för fast egendom, tillika med viss afgift vid fartygs försäljning och sjömans förhyrning,

samt i Lag stadgad procent af Summa-Inventarii af bouppteckningar, under Direktionens vård användas dels till arbetshus-inrättningens underhåll, och dels till månadligt understöd för fattige, sjuklige och orkeslöse personer; varande allt tiggeri strängeligen förbjudet.

Utom dessa inrättningar, finnas från längre tid tillbaka två fattighus, det ena på stadens bekostnad inrättadt, der 20 fattige och bräcklige personer af begge könen, hvilka af dertill utsedd sköterska vårdas, njuta husrum, behöflig ved samt månadligt understöd. Det andra är stiftadt af framlidna Enkefru Anna Cederflycht, som härtill anslagit en fond af 5,555 R:dr 26 sk. 8 r:st. Riksgäldsmynt, hvilke uti Rikets Ständers Bank blifvit insatte, emot en årlig ränta af 4 procent, under förbehåll, att Capitalet aldrig får lyftas, och räntan endast till föreskrifne behovet användas. Af denna ränta, borde enligt gifvarinnans förordnande 16 fattige personer ifrån Westervik, Westrum, Gladhammar och Hallingsbergs Socknar njuta årligt underhåll, samt, jemte ved och mat, få fria husrum uti ett dertill på stiftarinnans bekostnad i staden uppbyggt stort och rymligt stenhus; men detta har, då räntan icke var tillräcklig till de fattigas underhåll, Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet för flera år tillbaka i så måtto ändrat, att gratialisterna, i stället för nämde förmåner, årligen undfått i ett för allt 5 R:dr 26 sk. 8 r:st Banko, ända intill år 1825, då, i anseende till räntegifvande kapitalets betydliga tillväxt, som för närvarande utgör 21,159 R:dr 14 sk. 9 r:st Banko, uppå Konungens Befallningshafvandes af Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet, understödda underdåniga proposition, Kongl. Maj:t Nådigt behagat fastställa, att antalet af pensionärer skulle tillökas med 22 fattige från Westervik och ofvannämde Socknar, samt att de efter första stiftelsen pensionerade 16 fattige skola årligen åtnjuta hvardera 33 R:dr 16 sk. Banko, samt de öfrige 22 hvardera 16 R:dr 32 sk. samma mynt, för året, efter hvilket Nådiga stadgande utdelning nu verkställes; varande Magistraten uppdraget, att tillsätta en Syssloman, som årligen redovisar medlens användande, och derföre får disponera 2:ne rum i ofvannämde hus, samt i årlig lön åtnjuta 50 R:dr Banko. För närvarande begagnas sjelfva huset, dels till Curhus med 14 sängar för veneriske sjuka, så väl för staden som landet häromkring, dels till arbetshus-inrättningen och dels till en år 1824 inrättad Lancasterskola, der både fattige och förmögnare mäns barn äga tillfälle lära läsa, skriva och räkna, under ledning af en lärare, som åtnjuta lön af både Fattigvårds och Stads-medlen.

Skjutsen bestrides, med 11 hästar, af fyra dertill anslagne, på stadens mark belägne, torp, hvilka, om någon gång behovet så skulle fordra, understödjas af i staden boende skjutsande personer.

Blott en enda allmän landsväg af ungefärligen $\frac{1}{2}$ mils längd leder till staden, och den underhålles, så långt stadens mark sig sträcker, af samtliga husägarna, i förhållande till tomternes storlek.

Hufvudnäringen är *Handel*, och stadens större eller mindre välstånd beror på det förhållande hvaruti dess utrikes handelsrörelse under omvexlande conjuncturer sig befinner. Denna drifves med 22 större och mindre fartyg af 1,297 lästers sammanräknad dräktighet, hvilka besöka flera närmarer och fjernare utrikes hamnar, samt exportera ortens producter, såsom Jern, Beck, Tjära, Bräder, Plankor och Bjelkar, hvarpå likväl i senare åren varit liten eller ingen vinst.

Stadens import har egentligen bestått i Salt, hvilket i anseende till den nog dryga tullen å denna nödvändighetsvara, gifvit ganska liten förtjenst. Afsättningen deraf har skett dels till Norrige och inrikes städer, dels till angränsande skärboer, dels ock till allmogen från detta och Östergötlands Län. Dessutom finnas 10 jakter af tillsammans 170 lästers dräktighet som endast begagnas till inrikes sjöfart. Tvänne skeppsvarf äro vid staden inrättade, hvarest gemenligen byggas 2:ne fartyg årligen af större eller mindre dräktighet.

Stadens handlande, 24 till antalet, drifva in- och utrikes handel samt äro till största delen tillika skeppsredare. Handtverkerierna äro här, såsom i flere andra städer, uti ett slätt tillstånd, och orsaken dertill torde till någon del kunna tillskrifvas lättheten att vinna burskap, hvarigenom nästan hvarje stad fått mångfaldigt flere mästare än behovet påkallat. Härvarande mästars antal utgör 29 personer.

Någre manufacturer äro ej här inrättade. Den enda här varit, nemligen en klädesfabrik är för flere år tillbaka nedlagd.

En Elementarskola finnes, der undervisningen meddelas i tre klasser af Rector och 2 Colleger, af hvilka den ene erhåller i lön af staden 20 tunnor spanmål, hälften Råg och hälften Korn.

Sjukvården härstädes besörjes af en Stads-Fysikus och en Stads-Chirurg, hvilka lönas af staden, och är den sednare tillika läkare vid kurhuset.

Stadens inkomster utgöras af skott och förskott, ägopenningar, Burgäld, Stadstolagen, Våg- och Mätare-penningar, Bro- Hamm- och Ringpenningar, Ståndpenningar, Tomtören, Planpenningar af Gamleby Köping, Arrende af Stadskällaren och den så kallade Stadskrogen i Gamleby, samt $1\frac{1}{2}$ hemman Bjurvik, hvartill staden är ägare, äfven en procent af fastighetsköp, belöpande sig alla förutnämde intrader, i medeltal för fem år, till 5,950 R:dr årligen och stadens utgifter för Embetsmännens löner, byggnader m. m. till 5,900 R:dr allt Banko.

De publike hus, hvilka staden har att underhålla, äro Rådhuset, Skolhuset, Stadskällaren, Mätare- och Saltnederlags-bodarne, Jernvågen, Packhuset och fem Spruthus, der stadens fem sprutor förvaras.

Tullmedlen vid tullkammaren härstädes, beräknade i medeltal för sist förflutne fem åren uppgå till 37,383 R:dr Banko årligen.

3:o *Wimmerby*. Invånarnes antal i staden och på dess ägor utgör: Mantalsskrifne personer 862, hvaraf 361 mankon och 501 qvinkön; öfverårige 132, nemligen 37 mankon och 95 qvinkön, samt underårige 473, deraf 233 mankon och 240 qvinkön, eller tillsammans 1,467, hvaraf 361 mankon och 836 qvinkön. Staden har således, sedan sista Femårs-Berättelsen aflennades, vunnit en tillökning af 82 mantalsskrifne personer, äfvensom antalet af öfver- och underårige förökats.

Stadens bestånd är grundadt på jordbruk, handel med kramvaror och viktualier, samt handtverkerier. Handeln med Oxar, som fordom utgjort en af stadens förnämsta näringsgrenar, har nu mera alldeles upphört, sedan slagtare från Stockholm börjat kringresa för att dels på landtmarknaderna och dels hemma i byarne göra uppköp af dessa kreatur. De handlande, hvilkas antal under dessa fem åren varit lika, förse landsorten med dess behof af kramvaror, uppköpa samt afsätta i andre städer, lin, vax och andre viktualier.

Genom flere här sammanstötande Allmänna vägar, äger staden god kommunikation åt alla sidor och säkert är, att den i anledning deraf fördelaktigt
inverkar

inverkar på landets kultur och näringar, då landtmannen således der med lätthet kan afsätta sina producter; varande allmogen omkring staden i allmänhet välmående samt till en del förmögen, hvilket förorsakar att staden från närmare håll icke saknar ymnig tillförsel.

Handel och näringar hafva visserligen mera till- än aftagit, dock hafva de icke synnerligen stigit.

Handtverkerierne äro, med få undantag, för det mesta uti en mindre god belägenhet, dels emedan idkarnes antal är för stort i förhållande till af-nämarnes, dels i följd af förorsakad kostnad och tidspillan, då handtverkarne till aflägsse landtmarknader kringföra deras tillverkningar.

Jorden, som årligen mer och mer uppodlas, brukas väl, och användes så väl till producerande af spanmål och potatoes, som äfven till lin och foderväxter; och uppgår grödan i vanliga år till stadens behof äfven med något öfverskott till afsalu.

För undervisningen finnes i staden en lärdomsskola med Rector och 2:ne Collegier.

Sjukvården bestrides af en Stadsläkare, äfven som af här stationerade Provincial-läkaren.

Fattigförsörjningen, som bestrides af stadens Låne-Magasin och Fattig-Cassa samt frivilliga gåfvor, är otillräcklig till förekommande af tiggeri. Den fond för Arbets- och Fattigförsörjningsanstalt, som i några år varit påbegynd, har ännu icke stigit till den höjd att något hufvudsakligt dermed kan uträttas.

4:o *Borgholm.* Stadens folkmängd, som vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande utgjorde 316 personer, uppgår nu till 417, hvilken betydliga tillökning hufvudsakligen är att tillskrifva skedda inflyttningar.

Stadens handel är i synbart tilltagande. Den består till det mesta i uppköp af ortens spanmål, som derefter försäljes till andra inrikes platser, vanligen Stockholm och Carlskrona; äfven idkas bodhandel med sill och salt samt de öfriga köpmanna-varor, som orten kan behöfva. De handlande berga sig ganska väl, och åtskilliga anses för förmögna. Handtverkarne der-

emot befinna sig i allmänhet uti mindre goda omständigheter; men de hafva också nästan alla ditkommit i utblottadt tillstånd. Det är utan allt tvifvel, att staden Borgholm är af stor fördel för norra delen af Öland, genom den lättade afsättningen af ortens öfverflödiga spanmål, som nu äger rum.

Staden har ännu icke hunnit samla tillräckliga medel för inrättandet af någon skola; äfvenså har ännu ingen fattigvårds-reglering blifvit här verkställd. Sjukvården besörjes dels af Provincial-läkaren för Öland och dels af läkaren vid det i staden inrättade Kurhus, hvilket äger 10 sängar för veneriska sjuka.

Stadens årliga inkomster äro obetydliga. De utgå till större delen af tomtören, samt bro- och hamnpennningar, och anses årligen utgöra 300 R:dr Banko. Den jord staden äger är af ringa omfång och består blott af betesmark.

I afseende på jurisdiktionen lyder Borgholm under Ölands Norra Mots Tings-Rätt, och tillhör, hvad själavården vidkommer, Köpings församling. En Sparbank är i staden inrättad.

Calmar Lands-Canzli den 20 December 1838.

På Landshöfdinge-Embetets vägnar:

Gustaf Sylvander.

C. A. Palme.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
BLEKINGE LÄN
TILL
KONGL. MAJ:T
I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE
FEM ÅRS - BERÄTTELSE,
FÖR ÅREN 1833, 1834, 1835, 1836 OCH 1837.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS J. A. WALLDÉN,
1840.

KONGEL MÅJTE

BEREKNINGSBETÆNKT

BEREKNINGSBETÆNKT

KONGEL MÅJTE

BEREKNINGSBETÆNKT

BEREKNINGSBETÆNKT

BEREKNINGSBETÆNKT

BEREKNINGSBETÆNKT

BEREKNINGSBETÆNKT

BEREKNINGSBETÆNKT

1:0 *Länets allmänna beskaffenhet.*

Under den period förevarande Berättelse omfattar, hafva inom Länets inga sådana förändringar inträffat, som anmärkningsvärdt afvika från den näst-föregående.

2:0 *Länets Innevånare.*

Folkmängden, som efter sist afgifne Berättelse utgjorde å Landet 65,327 och i Städerne 16,010, eller tillsammans 81,337 personer, utgör efter 1837 års Mantalslängd:

På Landet: Mankön: Qvinkön:

Mantalsskrifne	18,176	19,662
Ej i mantal skrifne	15,924	16,604
	<u>34,100</u>	<u>36,266</u>

Uti Städerne:

Mantalsskrifne	4,464	5,654
Ej i mantal skrifne	2,591	3,398
	<u>7,055</u>	<u>9,052</u>

Summa Mantalsskrifne:

Mankön	22,640
Qvinkön	25,316
	<u>47,956.</u>

D:o ej i Mantal skrifne:

Mankön	18,515
Qvinkön	20,002
	<u>38,517</u>
	86,473 personer.

Folkmängden har alltså under de sednast förflutne fem åren ökat sig med icke mindre än 5,136 personer, neml.:

på Landet	5,039
och i Städerne	<u>97</u>
	5,136.

Orsaken till denna folkökning måste synnerligen tillskrifvas starkt tilltagande hemmansklyfningar, utan att villkoret af besutenhet dervid blifvit iakttaget.

Folkets seder och bildning framstå för ingen del i någon fördelaktigare dager än min förra Berättelse antyder. Orsakerne äro desamma: brist af undervisnings-anstalter och öfverflöd af bränvin. Uti Hoby Socken hafva väl nu nyligen tvänne Vexel-undervisnings-Skolor blifvit inrättade, nemligen en för Utsocknen och en för Öljuhults Capell-lag — men det erfordras i sanning mera omfattande åtgärder än 2:ne Skolor för att frälsa den uppväxande generationen från det djupa sedeförderf som den har i arf. Det har varit den innevarande år i Hufvudstaden nedsatte Fattigvårds-Comité förbehållet, att, lika sannt som träffande, skildra både orsakerna till ett ondt som allvarsamt hotar samhället och de omfattande tillgöranden som det allmännas bestånd och säkerhet högt påkalla — att jag ej kan annat än erkänna deras tillämplighet för detta Län.

Allmänna välmågan kan endast vara skenbar, då mängden af hemmansägare äro betydligt skuldsatte, och hushållnings-systemet hvilat på en öfverdrifven potates-odling, till näring för bränynsbränningen. Arbetaren, som endast söker sin bergning för dagen, kan väl finna en lätt utkomst, men utan besinning huru tillfällig den är.

3:o Näringar.

Jordbruk. Höst-Råg, Korn och Potates äro de hufvudsakliga säden som begagnas. Hvete odlas mest inom Hoby, Åryd och Asarums Socknar. Vår-Råg, Hafre och Ärtor sås nästan endast för Jordegarnes egna behof, äfvensom Vicker, Lin och Hampa. Sädes-productionen har årligen ökat samt är för Länets behof tillräcklig. Ängs-odlingen vårdas mindre och hö-afkastningen står icke i förhållande till behofvet för Ladugårdarne. Sommarbetet för kreaturen är knappt i Landsbygden, men tillräckligt och fördelaktigt i skogstrakterne. Stallfödding gagnas högst sällan.

Boskapsskötsel. I allmänhet äro få-kreaturen små, och endast hos Ståndspersoner förspörjes någon omtänka att förbättra Kreaturs-racerne. Häst-afveln har otvifvelaktigt vunnit genom Krono-hingstars försändning till orten. Får-afveln, så vidt den afser förädlade racer, har icke framvisat några allmännare resultater. Från skogsbygden afyttras något slagtkreatur, men å Landsbygden utgör försäljningen af mjölk Ladugårdarnes hufvudsakliga afkastning.

Skogarne, som starkt tillgripas, dels för bränvinsbränningen och dels för Städernes och Köpingarnes vedbehof, äro betydligt medtagne, och priserna på skogseffecter hafva i allmänhet uppgått till nära dubbelt; en gifven följd af den allt jemt fortfarande misshushållningen dermed. De sednare åren har dock för bränvinsbränningen inom Mellby, Ysane, Gammals-torps, Jemshögs, Mörrums och en del af Asarums Socknar bränntorf blifvit använd.

Bergverk. Denna handtering tillhör egentligen icke Provinzen, och inskränkes till de uti Tabellen uppförde 4 Kopparhamrar samt en Ämneshammare, deraf endast de tvenne Kopparhamrarne vid Hölje och Grane-forss bedrifvas jemt, så vida icke vattenbrist inträffar. Vid dessa verk äro sysselsatte 2:ne Mästare och 11 Drängar; tillverkningen utgör omkring 350 Skeppund om året à 200 R:dr per Skeppund, eller tillhopa 70,000 R:dr. De andra privilegierade 2:ne Kopparhamrarne och Ämneshammaren äro från längre tid tillbaka nedlagde.

Af de i Tabellen upptagne Fabriks-anläggningar, är det å hemmanet Strömma vid Carlshamn inrättade Bomulls-spinneri i förening med färgeri och Chemisk Bleknings-inrättning den hettydligaste, hvarest å 20 Stolar med 140 dels mantals- och dels icke mantalsskrifne personer under loppet af år 1837 tillverkats 145,194 $\mathbb{Z}$ diverse sorter Bomullsgarn och 1190 $\mathbb{Z}$ Ljuskarn. Färgeriet har lemnat 11,046 $\mathbb{Z}$ samt Bleket 14,080 $\mathbb{Z}$ Bomullsgarn, till ett sammanlagdt värde af 125,732 R:dr B:co.

Af öfrige anmärkte Fabriker äro för flere år tillbaka redan nedlagde: Såpbruket i Ronneby och Segelduks- samt Ätticke-Fabrikerne i Lyckeby. Sockerbruket i Ronneby, såsom för Bolaget icke lönande, är till försäljning utbjudet.

Binäringar. Deribland kan hufvudsakligast räknas Sill- och Strömming-fisket, som med fördel idkas uti öppna hafvet längs hela Blekingiska kusten, och Skärgårdsfisket af Gäddor, Torsk och Ål, hvaraf Öboarne och ett större antal Strandsittare hafva deras hufvudsakliga uppehälle, såsom de flesta är mycket gifvande, och skulle äfven kunna lemna något öfverskott, derest detta slags folk vore böjdt för hushållning, men deremot förlösa de hastigt hvad de med möda och oftast med lifsfara kunnat förvärfa.

Af *Villebråd* måste tillgången med hvarje år blifva mindre i samma mån skogarne aftaga. Den enda jagt som med någon fördel öfvas, är den af sjö- och flytt-fogel.

Kolning sker litet eller intet, och *Tjärubräkning* nästan alldeles icke.

Saltpeter-tillverkningen är mycket i aftagande, hvartill orsaken egentligen är den knappa skogs-tillgången och det nedsatta lösningspriset för den Saltpeter, som Kongl. Maj:t och Kronan hembjudes.

I afseende på *Handastlöjder* återopas hvad sista Berättelsen härom innehåller, hvarför här endast upptages antalet af så kallade Sockne-Handtverkare.

	Inom Östra och Med- delstad Häradet:	Inom Bräkne och Lister Häradet:	Summa.
Hattmakare	—	2	2
Glasmästare	2	11	13
Krukmakare	3	—	3
Kopparslagare	3	2	5
Murare	2	9	11
Smeder	13	18	31
Skomakare	102	123	225
Skräddare	125	164	289
Sadelmakare	—	1	1
Snickare	1	—	1
Timmermän	—	6	6
Vagnmakare	2	2	4
	253	338	591

Handeln på Landet består hufvudsakligast uti afsättningen af tillverkad Brännvin, såsom den säkraste utvägen för Landtmannen att erhålla penningar för utgörandet af årliga Kronoskatterne och öfrige contanta utgifter. Spannemål och Potates aflåtes äfven från de bättre odlade hemmanen; äfvensom Ved, något mindre trädyrke samt Fäkreatur från Skogstrakterne. Af Skärgårdsboerne idkas sommar- och hösttiden byteshandel, så väl med färsk som saltad Småsill och Torsk, hvaraf från östra Skärgården icke obetydliga partier afyttras till Calmar och Öland.

4:o Politisk Författning.

Kammar-Verk. På sätt Tabellen utvisar hafva 5 775/11,160:delars Mantal under de fem sista åren blifvit från Krono till Skatte inlöste — hvilket är den enda förändring, som inträffat med hemmanen i denna Province, hvarför härom endast återopas den sist afgifne Berättelsen.

Efter af Konungens Befallningshafvande gjord hemställan hos Kongl. Kammar-Collegium om det hinder som mött för indragningen af de i Länet

skattlagde Krogar, har Eders Kongl. Maj:t i Nådiga skrifvelse den 14 Maj detta år förklarar, att de i Tabellen upptagne 4 st. skattlagde Krogar böra med deras Jordeboks-ränta från Jordeboken uteslutas, såsom icke varande af den egenskap att Jordeboks-ränta rätteligen bordt dem åsättas.

Stats-Bidrag. Enligt Tabellen har Stats-Bidraget å Landet af hemman och lägenheter blifvit beräknadt till 268,136 R:dr 31 sk. 2 rst., som med 11,520 R:dr 34 sk. 2 rst. Banco öfverstiger det belopp sednast afgifne Berättelse upptager, och hvilket hufvudsakligt uppkommit af den, genom Kongl. Förordningen den 19 Juni 1835, förhöjda Bränvinsbränningsafgiften, som ensamt ökat Statsbidraget med en summa af 8,108 R:dr 22 sk. 2 rst., samt Rustningskostnaden, som, i anseende till varuvärdenas stegring, beräknats till 2,030 R:dr högre de sednare ären.

Då Båtsmansrustningen utgör ett bland de Blekingska hemmanen vid-lådande, mest betungande, onera, bör härvid anmärkas att, sedan den åren 1822 och 1823 af tillförordnade Comitterade för beredande af en jemnare fördelning af Rustningsbesväret, föreslagne nedsättning i Båtsmansnummern icke kunnat bifallas, Eders Kongl. Maj:t under den 14 Juli 1835 och den 15 Januari detta år meddelat Dess Nådiga beslut i detta ärende, till följd hvaraf någon nedsättning uti Blekingska Båtsmans-indelningen icke får äga rum, men att de hittills, efter gamla Jordeboks-räntan med beräkning af 3 daler på Riksdalern, utgjorde Öfverskotts-räntor böra från och med år 1844 till Räntetagarne utgöras efter markegång. Att de Öfverskotts-Räntegifvare, hvilka hädre än att räntorne sålunda liqvidera, önska deltaga i effectiv rustning med närbelägne rusthåll, som böra åtnjuta motsvarande rustningstillskott, äga att derom göra ansökan, och att ägare af sådane räntegifvande hemman som förmena sig vid skattningsstiden efter närvarande tids förhållanden, fått för höga räntor åsatte, få söka räntans nedsättning till likhet med andre räntebärande hemman, inom viss af Konungens Befallningshafvande bestämd tid, samt att de vid 1834 och 1835 årens Extra Roteringsförrättning tillkomne nya Ordinarie Rotar böra från och med sistnämnde år utgöra en, efter markegång, rustnings-kostnaden motsvarande Vacanceafgift, hvilken kommer att under Konungens Befallningshafvandes och särskildt af Rusthållare sammansatt Directions vård och förvaltning disponeras till understöd för Blekingska Båtsmanshållet.

Politie: Helsovården i allmänhet besörjes af 2:ne Provincial-Läkare, af hvilka den ene är stationerad i Carlskrona, för Östra och Medelstads, men den andre i Sölfvitsborg, för Bräkne och Listers Härader. — Barnmorskor finnas öfver allt antagne för Socknarne inom Bräkne och Listers Härader,

samt uti Ronneby, Hjortsberga, Edestad, Listerby och Förkärla Socknar af Medelstad Härad; men inom Bakaryd, Tving, Friedlestad och Nättraby Socknar af sistnämnde och samtelige Socknarne i Östra Härad hafva Församlingarne icke ännu kunnat förmås att sådana antaga, ehuru ofta förnyade uppmaningar härom ägt rum.

Fattigvårdsanstalterne inom Socknarne hafva icke undergått några synnerliga förbättringar. Oaktadt Fattigförsörjningen icke kan sägas sträcka sig längre, än till knapp lifsbergning åt egentliga fattighjon, blifva dock dessa kostnader i samma mån kännbara och motbjudande att utgöra, som de visa sig otillräckliga för en ständigt tilltagande fattigpersonal. De medel som erfordras, för att dels hejda denna tillväxt, dels begränsa anlitaandet inom det oundvikliga, som af Christligt sinne påkallas, äro allt för mycket utgrenade, och innefatta så genomgripande åtgärder, att sådant ensamt uti Lagstiftningsväg kan åstadkommas. Intilldess att lättingen och den vanfrenade blifva försatte emellan valet af *frivilligt* eller *tvunget* arbete, samt den uppväxande, ännu icke ohjelplice generationen framhålles till inbemtande af Religionens sanningar, skall hvarje bemödande, att bota det onda fruktlöst aflöpa. Skall något vinnas i detta syfte så måste bland de första åtgärderne blifva, att befria Presterskapet från den mängd af administrativa bestyr, som nu upptaga tre fjerdedelar af dess tid, och äro för Religionslärare-kallet alldeles fremmande; hvarigenom förekommes det i närvarande förhållanden ganska grundade urskuldande, att Presterskapets verldsliga, helt och hållet economiska åligganden icke kunna åsidosättas utan att äfventyra följderna af tjensteförsummelse; slutsatsen häraf, med afseende på Självården, erbjuder sig sjelfmant.

5:o Städer.

Carlskrona har under de senare åren icke undergått någon anmärkningsvärd förändring. Folkmängden, som år 1832 der utgjorde 10,888 personer, uppgick 1838 till 10,890, deraf Mantalsskrifne 6,860 och ej i mantal skrifne 4,030.

Näringar, Handel och Sjöfart synes vara snarare i af- än tilltagande och åberopas hvad sist afgifne Berättelse härom innehåller.

Några nya näringar hafva icke uppkommit; deremot har bland de Fabriker här förut funnits, Sockerbruket Concordia måst nedläggas, troligen genom den nedsättning i priserne, hvartill Götheborgs, Stockholms och Norrköpings

köpings Sockerbrukstillverkningar här kunnat aflåtas. Likasom tvenne Tobaks-Fabriker upphört med vidare arbete.

För närvarande finnas

4 Tobaks-Fabriker.

2:ne Apothek.

1 Instrumentmakare.

1 Boklåda.

1 Coopvaerdie-Skeppsvarf, hvarå nybyggnad af större och mindre fartyg förrättas, hufvudsakligast för andra orter. Detta privata Etablissement synes genom dess Skeppsbyggmästares skicklighet vinna mer och mer credit.

1 Sparbank, inrättad år 1827, egde vid 1838 års utgång en egen fond af 3,444 R:dr 1 sk. 7 rst. och insatte medel 97,701 R:dr 45 sk. således starkt i tilltagande.

Antalet skattskrifne Borgare utgör:

Handlande . . . . . 92.

Handtverkare . . . . . 231. 323.

deraf dock 22 Handlande och 47 Handtverkare tillhöra Rorneby köping.

År 1837 egde Staden 30 st. Fartyg, med sammanräknade 909 Lästers dräktighet. Nämnde år utklarerades 193 fartyg, hvaraf 70 till Utrikes orter. Inklarerade under samma tid: från Utrikes orter 62 och från Inrikes 108. *Importen* har hufvudsakligast utgjorts af Sill, Salt, Spannemål, Stenkol, en del Colonial- och Manufactur-varor, Hampa och torr fisk; men *Exporten* af Bok- och Ekestäfver, Kreatursben jemte diverse sorter Furubräder.

Undervisningsanstalterne utgöras af: en Lärdoms-Skola, hvaruti rum för 2:ne Apologist-klasser väl är inredt, ehuru härmed ännu icke kommit till någon verkställighet: af de vid Kongl. Maj:ts Flotta inrättade Artilleri-, Styrmans-, Constructions-, Skeppsgosse- och Barnhus-Skolorne, samt af Fattigvårdens Skola för något öfver 100 barn af begge könen efter Lancasterska methoden.

Sjukvård. Staden saknar ännu egen Sjuk-inrättning, och måste vid påkommande behof anlita Läns-Lazarettet, som, förlagdt inom dess murar, står under samma styrelse och är förenadt med Länets Curhus. Läns-Lazarettet, hvilket sednaste Berättelse endast i förbigående nämner, och det med skäl, emedan derom var föga annat att säga, än sjuknumern för året, undergick i början af år 1836 en fullständig reorganisation. Lazarettets egne tillgångar utgjordes då af ett contant capital, stort 1,450 Rd:r, samt en

försliten och ofullständig Sjuk-attirail. Jemte nio Sjukrums ändamålsenliga inredning och hela denna, Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet tillhörige, locals reparation, som uppgått till 1,557 R:dr B:co, har en komplett Sjuk-attirail, beräknad på 24 sängar för Lazarettet och 36 sängar för Curhuset, blifvit uppsatt. För betäckandet af dessa utgifter, har Lazarett-Directionen icke ägt andra tillgångar, än de öfverskott som en god administration förvarat af Curhusmedlen, sedan Länets innevånare, i afsigt att gå Directionens bemödanden till möte, de sednare åren uppsatt Curhusafgiften till högsta beloppet.

Fattigvård. Stadens innevånares bidrag till denna Inrättning utgör omkring 5,500 R:dr B:co årligen: af Stats-Verket äro dertill anslagne 3,000 R:dr och från Amiralitets-Krigsmans-Cassan 1000 R:dr B:co om året. På Fattighuset försörjes för närvarande 189 personer, och de i Staden boende åtnjuta understöd dels i contant och dels i soppa jemte bröd.

De Inkomster Staden åtnjuter i Tolag, Bro-, Hamn-, Våg-, Mätare-, Vräkare- och Vinterlags-penningar m. m. ingå nu mera till Drätsel-Commissionen, hvarest, enligt af Eders Kongl. Maj:t i Näder fastställt Reglemente, Stadens alla economiska bestyr äro concentrerade, med undantag af dem som röra Kyrko-angelägenheterne.

En Enke- och Pupill-Cassa har af de här i Staden boende handlande Borgare blifvit inrättad till förmån för deras Enkor och Barn.

Stadsskjutsen, som förut varit ställd på accord, bestrides nu mera ifrån den 1 Juni 1837 af Stadens Drätsel-Commission, som för detta ändamål uppköpt serskildt local och besörjt ny uppsättning af hästar, åkdon och det mera dertill hörer.

Carlshamn. Folkmängden uppgick, efter 1838 års Mantalsskrifning, till 4,248 personer af begge könen, deraf de betalande utgjorde 2,816 och de icke betalande 1,426 personer.

Stadens Handel och Sjöfart kan antagas på samma standpunkt som vid sednaste afgifne Berättelse, hvartill orsaken uppgifves egentligen vara, utom den årliga minskade tillgången af skogsproducter, hvari Stadens export-handel för det mesta består, att den så kallade uppstads-handeln till betydlig del gått förlorad, sedan tillkomsten af Götha Kanal gifvit denna trafique en annan riktning.

Under de sist förflutne fem åren har Stadens export och import inbragt till Stats-Verket uti Tull, Convoy-afgifter m. m. en summa af 340.959 R:dr 1 sk. 2 rst., hvaraf år 1837 tillräknade sig 76,459 R:dr 18 sk. Staden eger för närvarande 24 egna fartyg, hvilka sammanlagdt draga 1,080 svåra Låster.

Handtverkerier och *Näringar* hafva under de sednare fem åren icke undergått någon anmärkningsvärd förändring.

Staden eger, utom en Lärdomsskola, hvarest undervisningen besörjes af en Rector och tvenne Colleger, en Vexel-undervisnings-skola med serskildt Lärare, inrättad och bekostad af Directionen för fattigvården, samt enskild Skola för omkring 50 Flickor af den fattigare klassen, hvartill kostnaden till det hufvudsakligaste betäckes genom subscription inom Samhället.

Fattigförsörjningen fortfar att bestridas enligt det af Kongl. Maj:t år 1835 i Näder faststälde Reglemente. Under loppet af ett år hafva 23,876 portioner soppa blifvit utdelade på en personal af circa 70 behöfvande dageligen.

Sjukvården besörjes på enahanda sätt som förra Berättelsen omförmäler.

Sölvesborg. Folkmängden har sedan sist afgifne Berättelse, då den utgjorde 948 personer, ökats med 124, så att, enligt 1838 års Mantals-längd, befolkningen uppgick till 1072 personer, deraf

mantalsskrifne	704	
och icke i mantal skrifne	368	1,072.

Handeln bedrifves af 17 Handlande. Bränvinshandeln är utmärkt liflig, hvarom, under sistförflutne åren, exporten på Stockholm vittnar. Egne större och mindre fartyg, till ett antal af 10, sysselsättas så väl med nyssnämnde som andra fragter på Utländska orter.

Handtverkerierne idkas af tillsammans 58 Mästare, hvilkas rörelse inskränker sig egentligen till ortens behofver, och afsättning på marknader.

Till Stadens hufvudsakligare näringsutvägar bör jemväl räknas jordbruket, emedan Staden äger betydlig jord, hvaraf omkring 400 tunneland besittas under ägande rätt af Tomtägare inom Staden.

Utmarken gagnas gemensamt till bete, och är till större delen bevuxen med utmärkt vacker bokeskog, som, vid årligen anställda ordnade uthuggningar, tillskyndar Staden en inkomst af 1000 R:dr B:co, och dessutom de år, då ollonskafvel inträffar, ungefär lika summa i ollongäld.

Synbarligen drager Staden all fördel af sitt lyckliga läge, omgifven af en i de flesta afseenden bördig trakt. Det kan ock sägas att Sölvesborg betydligt tilltagit i välmåga.

Stadens Styrelse handhafves, efter en sednare af Eders Kongl. Maj:t sanctionerad organisation, genom en Borgmästare med tvenne Rådmän, hvilka sistnämnde för året väljas bland stadens röstägande innevånare, hvarjemte finnes en Fiscal och nödig betjening.

Sjukvården besörjes af den i Staden stationerade Provincial-Läkaren samt en Fältskär, hvilken sednare lönas af Staden.

Undervisningsverket bestrides i ett Staden tillhörigt Skolehus, genom en Rector och en Skolmästare, af hvilka den förre åtnjuter, utom fria husrum, 200 R:dr lön.

Fattigförsörjningen handhafves af en dertill utsedd Direction, enligt ett af Eders Kongl. Maj:t år 1832 i Nåder fastställt Reglemente.

Med de under Carlskrona Stad lydande tvenne Köpingar *Ronneby* i Medelstads, och *Christianopel* i Östra Härad har, sedan den sednaste afgifne Berättelsen, någon anmärkningsvärd förändring icke inträffat, hvarföre om dessa jag endast får Nåden åberopa hvad i samma Berättelse blifvit anfördt.

Carlskrona Lands-Contor och Lands-Canzli den 31 October 1839.

J. O. NAUCKHOFF.

C. G. Fehrman.

Eduard Holmer.

KONGL. MAJ:TS

Befallningshafvandes

uti

JÖNKÖPINGS LÄN

till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

STOCKHOLM,

NORDSTRÖMSKA BOKTRYCKERIET, 1840.

Tiden är inne, då enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga Bref af den 7:de April 1821, en ny Femårs-Berättelse bör i underdånighet afgifvas om Länets tillstånd i oekonomiskt och statistiskt hänseende.

I sista Berättelsen, afgifven den 31 December 1833, anfördes, — i början, att det i sanning vore svårt hvart femte år säga något nytt — och i slutet, det man således varit föranlåten att ur mera stationära förhållanden leta sig fram till något, som kunde blifva åtminstone läsbart.

Samma Berättelses resultater, anförde mot slutet af densamma, utgöra jemt Ett Hundrade, upptagna i tryckta exemplaret från och med pag. 53 till och med 58. De gälla till större delen ännu, och närvarande Berättelse kommer följaktligen att i de fleste fall blifva en repetition af den förra.

Berättelsens Tabellariska del är utarbetad i Lands-Contoret, och bifogas Tabellerna, efter anbefaldt formulär upprättade. För den raisonerande delen äro föreskrifne särskildte Rubriker, nemligen:

1:o. *Länets allmänna beskaffenhet.*

Den norra delen af Småland, som utgöres af Jönköpings Län, är sådan den varit af ålder. Länets gränсор, längd, bredd och vidd äro således icke förändrade. De äro upptagne i förra Berättelsen och likaså antalet af de Embetsmän, som vårda Länets Lagskipning, Oeconomie, Polis, Uppbörd och Bergshandtering. Desse, så väl som de Ecclesiastique Tjenstemännen, lyda nu under samma högre auctoriteter som då. Ägoskiften hafva sitt lika antal functionärer och hälsovården likaledes. Länets Krigsfolk består nu som förr af hela Jönköpings Regemente — och af Calmar Regemente är större styrka indelad här, än i någotdera af de begge andre Smålandske Länen. Jönköpings Län underhåller derjemte en större del af Smålands Hussar-Regemente och dess Grenadier-Bataillon.

Naturen har danat Länets jordyta så att säga i stufmoderligt sinne. Den består mest af sand och småsten, kärr, mossar och ljunghedar. Några släta bördiga fält söker man här förgäfves. Men naturens Herre

har ock här skapat ett idogt och sträfsamt folk, nöjdt och belåtet med litet, och detta lilla finner det i sin snarbrukade lättjord och i de många små binäringar Smålänningen vetat sig tillägna.

Den mängd större och mindre insjöar, floder, berg och kullar, som dels sänka, dels höja landets yta, gifva de resande en behaglig omvexling. En historisk person, som genomfor orten, nedskref i sin resebeskrifning: "Småland är ett småknottrigt land;" Men om kosan blifvit ställd genom omgifningarna af Grenna och Jönköping, hade blicken måhända funnit tämmeligen storartade föremål.

Relationen om Länets allmänna beskaffenhet torde nu som förra gången böra slutas med en kort uppsats om hvarje härad.

Det som omgifver Länets Residens, *Tveta Härad*, gränsar till en liten del mot Skaraborgs Län och har uti sjön Wettern blott en orolig granne, ty dess skarpa och sandiga stränder äro hvarken fiskrika eller blomsterrika, knapt gräsbundna. Husqvarna Gevärs-Factori, den betydligaste Fabriksanläggning i Länet, sysselsättes oafbrutet med Gevärs-tillverkningar, och nu mera äro alltid en Artilleri-Officer och en Linie-Officer här commenderade att controllera sjelfva arbetet samt besigtiga och pröfva Gevären.

Wista Härad, på gränsen mot Öster-Göthland, med sitt herrliga Lyckås, Länets största Herregods och den på Wettern flytande täcka Wisingsö, fortfar att vara den bördigaste trakten af Länet och liknar så litet Småland, att en gammal sinnrik man benämnde Häradet för Öster-Gyllens utjord, med afseende på dess Gyllende Skördar. Gyllende var ock dess forntid, ty Wisingsö var ofta ett Konungahem och der residerade, ja till och med regerade sedan Rikets äldsta Grefve-ätt med stor magt och myndighet i sitt vackra Grefskap. Det gamla godset Östanå har mistat sin förra värd, Länets äldsta possessionat, Majoren och Riddaren af Wasa-Orden Freitag, hvars svärson Kammarherren och Riddaren af Kongl. Svärds-Orden Baron Leijonhufvud öfvertagit denna vackra egendom.

Norra och Södra Wedbo Härad, utgörande ett till Öster-Göthlands och Calmar Län gränsande Fögderi, erbjuda ingen sedan sista Femårs-Berättelsen inträffad förändring, som kan ingå i beskrifningen af Länets allmänna beskaffenhet.

Nära lika är förhållandet med det till Kronobergs och Calmar Län gränsande *Östra Härad*, hvars utmärkte odlare och Landthushållare ökats

med Öfversten och Riddaren af Eders Kongl. Maj:ts Svärds-Orden Elias Lagercrants, som vid sin egendom Näshult utvecklat en både theoretisk och practisk kännedom i Landthushållningens alla delar, hvarigenom nämnde, i lägervall emottagna egendom blifvit gjord till mönster af ett för denna ort synnerligen passande landtbruk. I detta Härad har ock Bergs-Rådet Aschan vid Klefva koppargrufva nedlagt mycket arbete och stor kostnad att tillgodogöra kopparmalmen uti en å lägenheten Kibbe vid Em-ån uppförd hytta, der ortens allmoge erhållit mycken arbetsförtjenst, utan att Bergs-Rådets stora uppoffringar ännu synas hafva gifvit honom sjelf någon ersättning, mindre vinst.

Vestra Härad med svagt jordbruk, men underhjelpt af Bruksrörelse, företer uti sin allmänna beskaffenhet icke något att tillägga den sist afgifna Femårs-Berättelsen.

I Östbo Härad, der Bergshandtering och Bruksrörelse hufvudsakligen bidraga till allmänhetens bestånd och förkofran, fortfara driftige och bemedlade Bruks-Patroner att sprida lif och rörelse i näringarne.

Wästbo Härad, det magraste i Länet och måhända sämre än det angränsande Halland och Elfsborgs Län, bibehåller dock ännu sitt gamla goda rykte att ega en folkstam, som med svett och möda aftvingar den njugga naturen ett tarfligt uppehälle. I sjön Fegen ligger midt för Bostället Finnanäs i Sandviks Socken en blott under torra somrar synlig stor sten, der Landskapen Småland, Vester-Göthland och Halland anses sammanstöta.

Mo Härad, gränsande till Elfsborgs och Skaraborgs Län, är till folkmängd och Skattebidrag det ringaste i Länet, men fortfar att, genom skogsförsäljning och foror emellan Jönköping och Götheborg, förtjena både skattepenningen och medel till brödfödan, som måste köpas öfver allt i en ort der Ör-jord och sandmylla gifva svaga skördar.

Af Länets nio Häradar gränsa de fyra större till Kronobergs Län, med hvilket Jönköpings således står i en jemn beröring och communication.

För öfrigt återopas denna Artikel i sista Femårs-Berättelsen, som mera i detaille upptager både Länets allmänna och Häradernes enskilda beskaffenhet.

2:o. Innevånare.

Det är förr sagdt, att Smälänningen är lätt och liflig, nöjd och lättstyrd, höflig och tjenstfärdig. Folklynnets förändras icke på fem år. Det

har utarbetat sig under Seklernes lopp och fortsättes, hoppas man, med dem. "Det sorl af obelåtenhet och missnöje, som rosslar ur tidens bröst," bortljuder under den långa vägen från sitt Hufvudsäte, och "den ångest som genomgår dagens Häfder," kännes icke af den folkklass, som icke stort bryr sig om, hvarken dagens häfder eller dagens frågor. Smålandsbonden älskar och ärar sin Konung öfver allt annat jordiskt. Det har väl någorstädes lyckats tidsstormen att något afsvala det fordna varma förtroendet för Presten, Domaren och Kronobetjenten, men allt hvad som utgår från Majestätet — det hålles i *stor* helgd, fastän de som stå Det närmast, eller de af Allmogen blott kallade *Herrarne*, kunna någon gång orättvist misstänkas, ty den riktigt enfaldige bonden tror och tänker, besynnerligt nog, att de, som stå nära Thronen älska den dock mindre än han på sitt stora afstånd.

En mästare-hand har väl, i fråga om Gudsfruktan och seder i vår aflägsna landsort, nyligen tecknat följande: "Der finnes bland våra skogar och berg, dit det allmänna förderfvet icke så lätt tränger, ännu mycken from tro kvar, ännu mycken patriarchalisk enfald i sederna. Gröfre brott äro sällsynta, men mindre sällsynta äro olyckligtvis vinningslystnad, afundsjuke och en förslagen slughet, som stundom blir illslughet. Den öppna redligheten är icke just hemma öfverallt, och ord och handling stundom mera beräknade, än som kunde vara nödvändigt. Men det är i synnerhet en last, som går raglande igenom hela nationen, undergräver välmågan, förstör kroppen och fördunklar sinnet. Om dess förderflighet kan ingen fråga uppstå, men väl om medlen att förekomma den. I de fleste Församlingar hafva dels absoluta, dels villkorliga Nykterhetsföreningar blifvit stiftade och brutna. Saken, som en tid omfattades med ifver, har nu med nyheten äfven förlorat sitt intresse. Den synes också fordra helt andra åtgärder och i främsta rummet en väsendtlig förändring i vår oekonomiska Lagstiftning. Det är godt och väl, att man varnar mot missbruket, efter bruket ej kan förekommas. Men så länge man brygger frestelsen i hvarje hus, eller låter den hållas fal öfver allt till ett ringa pris, kunna vi ej hoppas synnerlig framgång af förmaningarne. En ovana, grundlagd under mansåldrar, afskaffas dessutom icke på en gång genom ett Socknestämme Beslut."

Det är imellertid glädjande, att i någon motsats af denna allmänna teckning om Nykterhetssaken, kunna upplysa, hurusom i Jönköpings Län nykterhetsförbundet gjort många proselyter i ordets egentliga och vackra

bemärkelse; att de brutna förbunden äro få och individuella emot de bestående; att inom Länets finnes många hundrade, ja väl tusendtals personer, som aflagt och förlofvat brännvin; att alla inkommande officiella Rapporter föranleda, det dryckenskapslasten *snarare* är i af- än tilltagande: att det nu mera icke anses för en skam, utan en heder att svika i dryckjom: och att det icke är sällsamt i gästfrie hus, både hos Prester och Ståndspersoner å landet, finna det bränvinsbordet blifvit osynligt och aptit-supen aflagd.

Folkmängden: Derom upplyser Tabellverket, som i annan väg ingår; men, så vidt den kan beräknas af mantalslängderne, utgör Länets nu varande folkmängd 145,300 personer af båda könen, hvaraf 71,836 äro mantalskrifne och 73,464 äro mantalsfrie. Enligt 1833 års Femårs-Berättelse utgjorde folkstocken då 136,883 personer och den har således i de sist förflutne fem åren ökat sig med 8417 personer: och huruvida denna tillväxt af folkmassan bör glädja eller bekymra, derom återopas underdånigst reflexionerne i nyssnämnde Berättelse, hvartill nu må läggas, att då folket varmt uppfattat den höga Christendomens sanningar och derigenom kommit till förädling, och då allmänna handlingssättet i det yttre röjer denna allmänna förädling i det inre, då är en tilltagande folkstock ett ämne för glädjen och hoppet; ty då ökas med folkmängden det godas magt, men i omvänt förhållande blifver, med blicken på framtiden, den stigande folkökningen alltid ett föremål för tänkarens sorgliga betraktelser.

Samma Berättelse upptager ock en särskild punkt om folkets förmögenhets-tillstånd. Med Calculer, hämtade från Taxerings-Längder och In-tecknings-Protocoller, visades, att Länets besutna Allmoge eller Bondestånd lyckligtvis befann sig i temligt välstånd, men i vårt land finnes en annan allmoge, som, talrik nog, bebor torp och backstugor, och denna allmogens under-class tillvexer år ifrån år, både i antal och fattigdom samt befolkar Fattighusen, Correctionsbusen och fängelserne. Backstugorna utgjorde för fem år sedan 3,205, nu är antalet 3,893. Alltså äro tillkomne 688 nya bostäder, men olyckligtvis mest för armod och många för brott.

Att vidare orda om de särskilda folk-classernes tillväxande eller aftagande förmögenhet är öfverflödigt, sedan Justitiæ-Stats-Ministern ur säkrare källor än som för Läns-Styrelsen äro tillgänglige, derom lemna uppgifter, hvilka i möjligaste måtto närma sig till visshet. Att välståndet aftager i de bildade stånden, är synbart, ty rättnu finnes ingen Kyrk-Socken, der man icke träffar någon pauvre honteux, med familie, som

dock i det längsta vill lefva på Herrskapsfot. Öfverflöd och vällefmad, lättja och sysslolöshet äro deremot från bondens hus bannlyste. För hans seder medför hans husliga lif inga vådor, men väl lifvet på Gästgifvaregårdar och i stora folksamlingar, såsom på auktioner, marknader, skallgångar, med mera; och det har visat sig att sjelfva husförhören, dessa religiösa sammankomster, föranledt till dobbel och dryckenskap.

Småländska nationens höjelse för Soldatlifvet omtalas i slutet af denna artikel utaf förra Berättelsen, och den krigiska andan har sedan icke förkolnat. Den röjer sig uti lättheten att recruterat linie-trupperne och i begäret att blifva approberad vid Bevärings-mönstringarne. Den som då undandrager sig och af en eller annan orsak slipper undan, han kallas af sine jemnårige *Krono-vrak*.

3:o Näringar.

Åkerbruket, som blifvit hufvudnäring, sedan brännvins-bränningen började drifvas i stort, vårdas öfver allt ganska väl. Gödsel-samlingar och kalk-composter ingå nu nästan öfver allt, de förre äfven bland allmogen, uti medlen att uppdrifva vegetationen. Den fordrar dock täta regnskurar, om missväxt skall undvikas å den torra och sandiga jorden, och sjelfva potäterne, hvilka i början ansågos växa utan både gödsel och regn, blifva thy förutan nu mera både få och små och hafva således naturaliserat sig till likhet med ortens öfrige jordprodukter. Vid sin gamla åkerbruks redskap förblifver allmogen heldst och låter Ståndspersonerne försöka nyare tiders uppfinningar. Den tillegnar sig nog med tiden dessa, om de pröfvas goda, och man har börjat att årligen i Maj månad utställa en exposition af nyare redskap vid Landshöfdinge-Bostället Ryhof, der de beskådas och försökas. — Varandes dessa expositioner talrikt besökta, äfven af den jordbrukande allmogen. Engelske Agronomen Steffens har besökt Länets och blifvit återkallad till nästa Sommar. I hvarje Härad har en eller flere Possessionater upptagit hans tid och sedermera begagnat denne i sin vettenskap djupsinnige mans råd och anordningar.

De allmänna Sädesslagen äro råg, korn och hafra, samt den af råg och hafra bestående så kallade blandsäden. Enligt Tabellen skulle Länets medel-afkastning i säd, årligen utgöra allenast 311,000 Tunnor af alla slag, som, fördelade på folkmängden, 145,300 personer, lemnade omkring något öfver två Tunnor för hvarje person. Det är således de, enligt Tabellen producerade cirka 231,700 Tunnor potäter, som betydligast ingå i folkets underhåll.

Boskaps-

Boskaps-Skötsel, som varit och måhända ännu borde vara Länets hufvud-näring, fortfar att utöfva sin välgörande verkan. Utom den skulle den vigtiga oxhandel och den lucrativa Victualie-trafiquen upphöra. I förra Berättelsen upptages, att hvarje ox under sommarbetet gör på sig Tio Riksdaler och att oxhandeln inbringade till Länet en årlig vinst af 113,630 R:dr Banco och Victualie-handeln en mångdubbelt större, nemligen 628,764 R:dr Banco. Förra Tabellen antog, att Länet underhöll 22,727 oxar och 52,397 kor. Närvarande Tabell visar en tillökning i antalet oxar och kor af mer än 2000, i följd hvaraf oxhandeln och Victualie-rörelsen vunnit årlig förkofran.

Det vore således väl om Boskaps-skötseln, denna gamla vackra näring, återtoge sitt välde i Länet, och lyckligtvis har den under de sednare fem åren icke fallit i glömska, hälst en och annan possessionat, fastän icke mängden, börjat ledsna vid Brännvins-rörelsen med sina många chancer och chicaner, och heldre än att studera sig in i de konstmässige brännvins-pannornes chemiska och techniska irrgångar, återgått till förfädernes sed att vårda sin boskap, föda och göda dem med hö och halm, samt förvisa drank-utfodringen från Ladugården till Svinstigan.

Häst-afveln har på den förflutna tiden icke tagit någon särdeles faveur, fastän Stuteri-Styrelsen fortfar med sin omsorg att årligen sända hingstar af god race till Länet.

Får-afveln är i tilltagande och under de fem åren förkofrad med mellan 3 à 4000. Större och mindre ullpartier föras årligen till ullmarknaderne i Norrköping, der varan i början stod i högt pris, men vid sednare årens marknader har den något fallit. Stam-Schäferiet och Herdeskolan vid Näs fortfara i sin verksamhet under Kongl. Secreteraren Natborsts vård och styrelse.

Skogarne: Derom återopas sista Fem-års-Berättelsen med tillägg, att, i stället för gamla Jägeri-Staten och Skogs-betjeningen, som för det mesta afgått, Länet fått, enligt nya Staten, en enda Functionär för Skogs- och Jagt-väsendet, nemligen en vid Skogs-Institutet bildad och examinerad Jägmästare. Tiden kommer att visa, huruvida han binner, att, enligt nya Boställs-ordningen, närvara vid alla Boställs-Syner och derjemte besörja och besvara alla utsynings-frågor, samt vårda och inspectera den stora Härads-allmänningen Hälaveden. Till allt detta fordrades förr en Öfver-Jägmästare för Länet samt en Skogvaktare för hvarje af Länets 9 Härader.

Femårsberättelse för Jönköpings Län.

Allmänningen Hålaveden har af bemäldte Jägmästare nu mera blifvit indelad i trakthuggning och hushållningen der för öfrigt reglerad i enlighet med Eders Kongl. Maj:ts nådiga Bref den 4 Maji 1833.

Ekskogarne gå med stora steg till förstörelse, sedan Skattemannen fått dem lösa, och hvilken lösnings-rätt nästan öfverallt blifvit begagnad. Allmogen älskar icke detta ädla träd, ty det suger till sig matjorden och lemnar en svag vegetation omkring sig.

Ekplanteringen på Wisingsö, som börjades år 1832 å der varande Kungsgårds ägor, fortgår verksamt. Efter vederbörandes uppgift äro 272 $\frac{1}{2}$ Tunneland redan i linier planterade med 186,600 Stamträd och 1,209,000 så kallade Ammträd, och medelst ållonsädd finnas dessutom 9,000,000 fyra-åriga Ekplanter färdiga till vidare utplantering. Af Lärkträd, alm, ask, björk, oxel, rönn, bok, lönn och vahnöt äro 254,000 utplanterade såsom skyddsträd för den unga ekskogen. Härförutan finnes uti plant- och trädskolor af sistnämnde finare trädsorter 1,000,000 två å treåriga planter. Ekplanterne uppgifvas hafva årligen vuxit 4 å 5 tum och å en bördigare trakt om 10 Tunneland skola finnas planter, som under den sednare tiden skjutit 25 å 30 tum på året.

Allt detta synes vederlägga det tvifvelsmål, hvilket för några år sedan hystes och som ännu icke är alldeles undertryckt i orten, att nemligen Wisingsö skulle vara en otjenlig local för ekplantering. Detta tvifvelsmål föranledde en i Näder anbefalld undersökning i Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes närvaro af sakkunnige män, af hvilka en del gillade tvifvelsmålet — en del åter påstodo raka motsatsen. Eders Kongl. Maj:ts godkände i näder den sednare meningen och Ek-planteringen fortsattes.

Brännvins-bränningen hade redan vid sista Femårs-Berättelsen in tagit ett rum bland Länets Hufvudnäringar. Den har lyckligtvis icke tillväxt de sednare fem åren utan fast hållre aftagit, ty af de stora Brännerierne äro flere nedlagde, och torde Nykterhets-förbunden här icke varit utan sin inflytelse, som anteknas till heder för de Herrar och män, som mera afsett den sedliga än den materiella vinsten.

Allmogens Lyftpannor kunna väl nu mera knappt utrotas. Desse torde dock vara mest skadliga. Hvarje klarning föranleder till ett litet superi, ty man känner de så kallade klarsuparne och de der Tunnekanorne, som utgöra sportler eller discretioner för husets tjenstehjon. Svenska Bonden är, som sig bör, njugg om styfvern. Skulle han köpa sitt

husbehofs-brännvin, så blefve det ofta ököpt, och vore brännvinet derjemte dyrt, skulle rusen blifva få på färdevägar och i folksamlingar. Nu erhållas de för en hand full löspenningar, och då passionen kan tillfredsställas med så ringa uppoffring, bemödar sig ingen att kufva den. Dyr tid, annars icke önskvärd, — önskas dock, hvad brännvin angår, af hvarje sann Moralist.

Bergs- och Bruks-rörelsen befinner sig i samma goda skick och i samma verksamma samt driftiga händer, som omnämnas i 1833 års Femårs-Berättelse. Blott Lindeforss Bruk, som då innehades af nu mera aflidne Hof-Rätts-Rådet Gyllenskepp, har blifvit öfverlemnadt till dennes stufson, Bruks-Patronen Killander och det nya Bruket Åminne, från grunden anlagdt af Lagman Danckwardt, har af denne driftige man blifvit satt på yttersta spetsen af fullkomlighet. Det, jemte Hörle, Eckersholm, Ohs och Taberg samt Nissafors och Spafors med flere, hafva tillägnat sig alla de nya inrättningar, hvarmed nutidens uppfinningsförmåga fullständigt jernverksrörelsen och bruksdriften. De smärre Manufactur-Verken och Spiksmedjorne i Länet, samt tackjerns-handteringen vid Tabergs Bergslag, hafva icke undergått annan förändring, än till deras fördel.

Linskötseln har länge varit en hufvudnäring i fem Socknar af Södra Wedbo Härad och idkas äfven med fördel i andra delar af Länet. Det kan antagas, att från ofvannämnde Socknar och under Linmarknaden i Ingatorp afyttras 2 à 3,000 *L* Lin till andra orter. Försöken att sjöröta Linet och tillegna detsamma Norrländska linets glans och färg, äfvensom att i vår ort bringa väfkonsten till likhet med den Norrländska, hvars företrädare är uppenbar, har man nästan alldeles öfvergifvit, oagadt både uppmuntringar och Stats-bidrag blifvit använda för att på Småland inympa Ångermanlands lincultur och väfkonst.

4:o Fabriker och Binäringar.

Derom åberopas helt och hållet hvad 1833 års Femårs-Berättelse (pag. 26—29 tryckta exemplaret) innehåller, utom hvad angår Saltpeter-tillverkningen, som, i anseende till det nedsatta lösningspriset, är i betydligt aftagande.

Husqvarna Gevärs-Factori står nu som då i främsta rummet af Fabriks-Inrättningar, dernäst Pappersbruken, som blifvit ökade med ett vid Stensö i Östbo Härad med 2,000 R:drs tillverknings-värde. Så Landt-Garfverierne, jemte Färgerier, vadmals-stampar och oljeslagerier, utom

andra Fabriks-närings, hvarom de till Eders Kongl. Maj:ts Commerce-Collegium ärligen ingående Närings-Tabeller lemna närmare upplysning. Jagten och Fisket, särdeles det sednare, utgöra dock det egentliga Folkets dagliga binärings, de fordra ingen lärotid, utan utgå från naturens eget sköte, samt belöna följaktligen sine idkare kostnadsfritt. Men då Länets ingenstädes gränsar till hafvet och dess största insjö Wettern, på sätt ofvan är nämnt, är fiskfattig vid Smålandskusten, så förefinnes i vårt Län icke något fiske i stort, utan utgör det egentligen fattigmansnäring, med undantag af ett somlige år tämmeligen ymnigt Laxfiske i Wettern, några Åhlfisken i Södra Wedbo Härad, Brax- och Lax-fisken i Bolmen, jemte Sik- och Löge-fisken i Solgen och Landsjön, hvilka alla inbringa revenuer åt vederbörande jord- och strandegare.

Jagten lönar sig mindre. Harar, tjädrar och orrar, som skjutas med hagel eller fångas i snaror af allmogen, utgöra egentliga villebrådet, som dock med fördel säljes vid Herregårdarne och i Städerne, der ock ludna skinn efter villebråd begärligt köpas af Körsnärer och främmande upphandlare.

Tegel och Kalk, Kakelugnar och Stenkärl tillverkas på flere ställen å landet, der ock finnes ett rödfärgsbruk, jemte det arbetsvagnar och skrindor förfärdigas och afsättas med fördel af allmogen, som ock somligstädes använder sitt vid Bruken förtjenta stångjern i varubyte, och för allmogen är i synnerhet binärings *Körslor* och *Foror* emellan Städerne särdeles vinstgifvande. För öfrigt äro Ståltråds-tillverkning, biskötsel, Laggkärlsarbete, Skinnberedning, Väfskeds- och Trädskoarbeten, vadmalsväfnad, simpla väggurs tillverkning och Humle-planteringen sådane af allmogen utöfvade binärings, som, åtminstone för den obesutne, äro alldeles oundgängliga för lifvets uppehälle.

5:o Politisk Författning.

Kammar-Verk: Om Länets äldsta Jorde-Bok återopas 1833 års Berättelse. Länets hemmantal inhämtas af Tabell-Verket, i enlighet med Jordeboken och räkenskaperne. Varandes i allmänhet andre Jordeboksförändringar sednare ären icke inträffade än de som genom Skatteköp tillkommit. Hemmans-förmedlingar hafva icke egt rum, ej eller Skattläggning af ny-hemman, men väl af åtskillige tillkomne Tull-mjölqvarnar, hvilka ännu, så vidt de icke äro belagne på Frälse Säteri-grund, bära grund-räntor, ehuru för en, genom tiderna bestående ränta, ett qvarnverk utgör en ganska ostadig säkerhet.

Posthemmanens antal är detsamma som 1833, men Gästgifvaregårdarnes ökad med en ny vid Hemmanet Kappeléd i Wästbo Härad. En så kallad Snällpost har tillkommit. Den fortskaffas på Gästgifvaregårdarne mot högre skjutslega, hvilket oagadt, de skjutsande anse den mycket besvärlig och önska befrielse från detta nya onus.

Fattig-försörjningen utgör nu mera i detta Län, liksom ty värr på de fleste andre ställen en af Samhällets viktigaste och snart sagdt brydsammaste angelägenheter. Man behöfver icke nu såsom fordomdags fara utomlands för att finna ett fattighjon; deras antal tilltager i bredd med folkökningen. De fattige blifva nödlidande och desse icke sällan brottslingar. Inkommande Rapporter, Fång-Journaler, de dagliga Polis-förhören hos Läns-Styrelsen och de täta Brottmåls-ransakningarne vid Domstolarne, lemna härom ett bedröfligt vittnesbörd.

Också har denna på Samhälls-ordningen och Samhälls-trefnaden så inflytelserika angelägenhet nu mer än någonsin tagit allmänhetens deltagande och verksamhet i anspråk, och det är med spänd uppmärksamhet och hoppfull väntan man emotser säker vägledning och bestämda stadganden i detta ämne af den i Nåder tillförordnade Kommittén för Fattiganstalterne i Riket.

Enligt Presterskapets förlidet år afgifne Rapporter, uppgick Fattighjonens antal i Länet till 2,836 personer, men som 845 af desse voro arbetsföre och 552 blott tillfälligtvis behöfvande, återstå såsom till arbete oförmögne och således verkliga fattighjon blott 1,439, ett visst icke ringa antal. Men som Fattigvården i Länet har Egendom till ett värde af 116,378 R:dr 12 sk. 6 rst., nämligen 7,743 R:dr 44 sk. 11 rst. i Fastigheter och Inventarier och i Capital-Fonder 108,634 R:dr 15 sk. 7 rst., hvaraf årliga räntan, jemte andre under åtskillige Titlar ingående bidrag, utgör en total inkomst för året af 26,575 R:dr 10 sk. 8 rst., eller emellan 18 och 19 R:dr på hvarje verkligt Fattighjon, vill det synas, som, enligt hvad i Artikeln 6 kommer att visas, denna Summa i förening med understöds-tagarnes arbetskraft, rätt utkräfd och ändamålsenligt använd, icke borde vara så alldeles otillräcklig för ändamålet.

Utur denna sednare inkomstkälla, arbetskraften nemligen, har dock icke något blifvit hämtadt förr än den för fyra år sedan öppnades här i Jönköping. De synbara fördelarne, som under tiden derur flutit, hafva väckt andra Communiteter till efterföljd. I Eksjö Stad, samt i Nye och Kärda Pastorater äro alltså Arbets-Inrättningar förenade med Fattigförsörj-

ningen, och i flere andra Pastorater hafva förberedande åtgärder för samma ändamål blifvit vidtagne och Länets Hushålls-Sällskap har, på Läns-Styrelsens anmodan, varit betänkt på utarbetandet och offentliggörandet af en med arbets-skyldighet förenad Fattigvård på Landet; men så väl det ena som det andra hvilar nu, i afvakten på den förut nämnde Kommittéens Förslager och upplysningar i ämnet.

I sista Femårs-Berättelsen äro de i allmänhet förmodade orsakerna till Fattig-Classens stora tillväxt uppgifne. De qvarstå beklagligen ännu, men torde icke böra å nyo anföras: En vanligen förbisedd, men ganska verksam orsak till Fattighjonens förökning har man trott sig, såsom det i Läns-Styrelsens till följd af nådig Befallning den 5 Maji nästlidet år afgifne underdåniga utlåtande om Fattigvården i Länets blifvit anfördt, derjemte igenfinna just i Fattigförsörjningens närvarande Organisation och förvaltning. Församlingarnes Pastorer äro sjelfskrifne föreståndare och nästan hela Fattigvården i sammandrag. Sådant hade ock goda skäl för sig, så länge i fråga om Fattigförsörjningen endast almösegifvandet ännu räknades till de christliga pligterna och en Pastor blott hade sitt andeliga kall att sköta; men sedan det blifvit en borgerlig pligt att utgifva fattigskatt och själavården blifvit förenad med mångfaldiga olikartade civila bestyr, vill en Pastors tid lika litet räcka till, som hans Presterliga kall och hans ställning för öfrigt inom hans församling passar för de mångfaldiga, ofta stränga och hushållsaktiga åtgärder, som tillhöra Fattigvården. Bägge här i Staden varande Pastorer hafva ock genom nyligen afgifven förklaring om bristande tid och förmåga, att som sig bör sköta Fattigvården, bevittnat sanningen af denna sats. Under en sådan Styrelse stannar således förvaltningen vanligen vid blotta utdelningen af Fattigmedlen: Att förekomma armodet, och förmå lättjan till sysselsättning, slöseriet till hushållning, liderligheten till ordning och måtta kommer aldrig i fråga, hvarföre ock de fattiges antal med hvarje år ökas; 1817 års författning om Socknestämmor och Kyrko-Råd berättigar dessa municipala auctoriteter till behandling af ordningsmål och sedlighetsens befrämjande inom Församlingarne; men Pastors ovillkorliga Ordförandeskap der motverkar ofta den nödiga kraften. Hans egentliga kall att varna, att förmana, användes icke sällan fruktlöst mot ett hårdnackadt subject, och behöfver den verldsliga armen anlitas — då uppträder ogera den ömsinte Själsörjaren såsom angifvare. Häraf händer att Socknestämmornas och Kyrko-Rådets förhandlingar merendels afstanna utan effect.

En ännu vaksammare och otvifvelaktigt den närmaste, men i denna Presterliga Styrelse minst förmodade och därför förbisedda orsak till fattigpersonalens förökning, har man, ty värr, på icke så få ställen trott sig igenfinna i Inrättningens ringa vård om Fattighjonens religiösa och moraliska bildning. Icke sällan ankomma till Läns-Häktet Lösdrivare och brottslingar, som, ehuru till mognare ålder komne och medförande betyg, att så väl deras föräldrar som de sjelfva varit föremål för sine församlingars fattigvård, hvarken kunna läsa i bok, eller någonsin begagnat Salighets-medlen. Lättja, lättsinnighet, utsväfningar, modlöshet eller öfverdåd, dryckenskap, förakt för Samhälls-lifvets och familjelifvets band och en, af sådan ytterlig råhet i seder vållad, i högsta grad vanvårdad barnuppfostran af föräldrar, som sjelfve om barnuppfostran sakna allt begrepp, blifva säkra mer och mer hotande följer af den lägre folk-classens andeliga mörker och bilda icke allenast en stor del af närvarande släktet till fattighjon eller fångar, utan föra äfven det kommande i sin tur till Fattighuset eller Fängelserna. Att bota detta öfverhandtagande onda är för Fäderneslandet en angelägenhet af yttersta vikt, som ofvannämnde Committé lärer sorgfälligt begrunda. Man misstager sig emellertid icke, då man anser det ondas orsak vara af andelig natur, som alltså egentligen på andelig väg och icke blott med materiella medel kan grundligen botas; men någon ny väg till målet banas icke. Man måste återgå till den gamla, nemligen allmänna lefvernets förbättring genom christlig upplysning och framför allt en mera vårdad uppfostran, hvilken sednare borde af Presterskapet och kommunerne gemensamt för den lägre folkclassen underlättas och befrämjas.

Hälsovården är väl och till allmän belåtenhet bestridd af Länets trenne Provincial-Medici, en Lazarett-Läkare, två Stads-Läkare, Sju i Länet bosatte Militär-Läkare och flere Barnmorskor.

Åt detta ämne har Läns-Styrelsen trott sig böra egna en synnerlig uppmärksamhet. Utom ett noggrant iagttagande och befordrande af allt, som enligt författningar, Instructioner och sig företeende fall i denna väg varit föremål för administrationen, har man derjemte sökt att än ytterligare befrämja menighetens hälsovård och underhålla Sundhets-Polisen, derigenom att de i Länet anställde Provincial-Läkare blifvit ställda i en närmare, tätare och mer verksam beröring med menigheterna sålunda att Provincial-Läkarne på försök under en tid af fem år, ärligen göra opå kallade reseturer inom sina Districter, dervid de efter föregången

kungörelse tillbringa en dag eller mera inom hvarje Pastorat, då allmogen äger att af Läkaren erhålla råd och föreskrifter, och, der det så passär, äfven medicamenter ur det af Läkaren medförda Res-Apothek. De, hvilkas medellöshet kan attesteras enligt Författningarne, äfvensom de med Venerisk sjukdom behäftade, erlägga ingen betalning och de andre helt obetydligt. Läkarens skjuts och Tractaments-kostnad betalas af Länets Kurhus-Fond.

Denna anstalt har under de tvänne år den existerat, medfört välgörande följder. Ett stort antal sjuklingar, synnerligast med Kroniska vanskötta åkommor, hafva enligt Läkarnes rapporter erhållit råd och bot. Flere, hvilkas åkommor eller lefnads-omständigheter icke medgifvit någon ändamålsenlig behandling hemma, hafva blifvit aspolletterade till Läns-Lazarettet, derifrån de återgått friske och arbetsföre. Qvacksalverier och skadlige hus-kurer hafva blifvit upptäckte, och allmogen om vådan af deras begagnande upplyst och varnad, likasom råd och anvisningar till förändring af lefnadssätt och hemseder, när de befunnits för hälsan menlige, blifvit allmogen meddelade.

För samma ändamål har Länets Lazarett under de sistförflutne fem åren blifvit betydligt förbättradt och utvidgadt, och det har varit en synnerlig fägnad erfare den berömvärda beredvillighet och verksamhet, hvarmed Pröfnings-Committéen och Lazarets-Directionen härutinnan gått Läns-Styrelsens önsknings och förslager till mötes. Den förre förtjenstfulle, men till hög ålder komne Läkaren har afgått med pension af Kurhus-Fonden och en yngre med vitsordad skicklighet, har intagit hans plats, och som Lazarettet ligger utom Staden, har till beredande af jemnare och säkrare sjukvård passande bostad blifvit beredd på stället för Läkaren, äfvensom för Sysslomannen och en Portvaktare, till vinnande af ordning och bättre eftersyn. Sjuk-attirailen har blifvit så förökt, att nödige Inventarie-persedlar nu mera finnas för 70 sjuksängar, hvarjemte lämpelige Sängkläder och inventarier blifvit anskaffade till tvenne, för personer af den bildade classen, bestämda rum. Vissa rum stå äfven i beredskap att emottaga dem, som under commenderingar, marscher och tåg kunna insjukna, eller hvilkas sjukdomar äro af den beskaffenhet, att de böra afskiljas från andre sjuke. På en omkring byggnaderne, Inrättningen tillhörig jordlägenhet, har en plantering af flere hundra ädlare träd blifvit anlagd, der convalescenter kunna hämta frisk luft, svalka och rörelse.

Inrättningen fortgår på detta sätt i stigande förtroende, så att antalet af vårdade, som år 1833 utgjorde 216 personer, för år 1837 uppgått till 309, och hafva af de förra blott 62, men af de sednare 234 utgått såsom friske och förbättrade.

Året 1834 står med de sorgeligaste drag teknadt i detta Läns hälsovårds-annaler. På högsommaren hörde man ett rykte, som ingen i början ville tro, att nämligen den grymma Farsoten Kolera utbrutit i Götheborg. Derifrån anlände hit till Staden ett Skådespelare-Sällskap, som den 5:te Augusti inbjöd Allmänheten att den 8:de derpå följande åskåda ett gladt lustspel; men detta utbyttes mot det rysligaste sorgespel, för hvilket nästan hvarje hus blef en dyster skådebana och i hvilket hvarje innevånare fick sin mer och mindre sorgliga role. Detta sorgespel — Koleran — uppfördes med det rysliga allvar att 636 personer derunder föllo på scenen. Den bekante Skådespelaren Collberg, hjelten i det tillämnade lustspelet, tros allmänt vara den som hitförde Koléran. Han blef ock på den affischerade dagen dess första offer och hans död signalen till de andres nederlag.

Auktoriteterna och Stadens Läkare trädde genast i verksamhet, och Kongl. Kungörelsen af den 12 November 1831 blef straxt tillämpad; äfvensom det för emottagning af den objudne gästen, tillredsvarande sjukhuset blef öppnadt, men befanns genast alltför otillräckligt. Tvänne andra sjukhus blefvo efter hand inrättade, men sjukdomens häftighet och våldsamma fart i början gäckade alla till dess hämmande vidtagne medel. Döden följde vanligen innan 4 à 5 timmar, och snart saknades biträde till de aflidnes grafläggning. Det syntes nästan som alla använde medel hade samma verkan, som ett, i all välmening vid denna tid till Läns-Styrelsen insändt, så lydande recept *"25 droppar Cajeput-olja intages på en sockerbit, så snart choléran förmärkes. Skulle ej sjukdomen därvid gifva sig, intages en half timma derefter åter 25 droppar af samma slags olja. Uteblifver förbättringen äfven härefter, dör patienten."*

Om Farsotens fortgång och orsakerne till den här, mot andra stäl-
len stora mortaliteten, må ett sammandrag af Läkarnes till Kongl. Sund-
hets-Collegium afgifna rapport anföras:

"En lång tid innan Koleran utbröt, hade en beständigt lugn vä-
derlek varit rådande, under hvilken värmen i solskenet ofta steg till

Femårsberättelse för Jönköpings Län.

+ 46° och icke gick under + 38° Cels. Sjelfva Wetterns vatten, så bekant för sin ständigt låga temperatur, hade på omkring 3 alnars djup ofta + 27° värme. Månan hade ett blodrött utseende. Från höjderna observerades ett rödaktigt töcken öfver den dal, der Jönköping är belägen, och en ovanlig mängd stjernfall visade sig: allt bevis på atmosferens mättnings med främmande ämnen. Jönköping ligger på en smal landtunga mellan Wetteren och tvänne smärre dyiga sjöar, och är till en stor del en inkräkning af dessa sjöar och de omkringliggande kärren, som begränsas af skogbeväxta höjder. Staden genomskäres af en Canal, som, utom vid storm och deraf uppkommit strömdrag, oftast innehåller ett nästan stillastående vatten och från hvars botten, oagadt all renhållning, på många ställen uppväxa nya vegetationer, som nära nå vattenytan och utgör liksom en ny botten, från hvilken, under heta somrar, mefitiska effluvier utvecklas.

Under dessa allmänna förhållanden utbröt sjukdomen i den del af Staden, som inom en trång areal är bebyggd med en mängd låga trånga kojor, i hvilka på många ställen stora dels utfattiga, dels af utsväfnings försvagade Familjer bodde i ett enda litet lågt och fuktigt rum, der friske, sjuke och döde snart lågo om hvarandra. Har man lika med oss sett alla dessa för en farsot sammanträffande gynnande omständigheter, skall man lätt inse hvarföre Koleran här angrep så häftigt och skördade till den grad, att ett hus, som om middagen beboddes af flere lefvande friska menniskor, ofta om aftonen stod öde, emedan alla dess innevånare redan flyttat till sin sista lägerstad och hvarföre Östra förstaden eller den så kallade Båtsmans-backen genast blef en depot, från hvilken sjukdomen utbredde sig till de öfrige Stadsdelarne, i förhållande till lika verkande orsaker, d. v. s. der den endemiska constitutionen adderades till den epidemiska. I de mera reguliera och sundare qvarteren sjuknade och dogo åtskillige personer enstaka, under det sjukdomen hemsökte nästan hvarje hus och person i de qvarter, som i anseende till läge, byggnadssätt och andre omständigheter voro osunde och osnygge. Och bland hela det stora antalet af döda kan man icke räkna mer än 30 à 40 af den bättre folkclassen, eller sådane, som hade sundare boningsplatser och iagttogo renlighet.

Under den brådska och förvirring, som rådde i sjukdomens början och under dess häftigaste raseri, kunde de afgifne sjuk-rapporterne icke blifva tillförlitlige. Man sökte att hjälpa alla sjuka, men huru många, föll aldrig någon in att tänka på. Sedan lugn återkommit, har genom anställd

undersökning och uppteckning blifvit utrönt, att de som varit angripne af verklig Kolera och ännu lefva, sammanräknade med dem som aflidit, utgör en Summa af 1352. Mäter man antalet af de döde med denna summa, blir mortalitets-förhållandet här liksom på andra orter i Europa, der sjukdomen med stor intensitet uppstått och sanningen i uppgifterne blifvit följd, ungefär hälften af de af verklig Kolera angripne. De sjukdoms-förebud, som nästan hvar och en under denna tid kände och för hvilka begärdes råd, räknas icke hit. Om åter Summan af de döde jemföres med Folknumren i Staden, blir förhållandet högst nedslående, nemligen nära Sjettedelen af befolkningen. Orsakerna härtill igenfinnas i det föregående. Imellan den 19:de och 28:de Augusti tycktes sjukdomen vara stationär och hafva uppnått sin kulminations-punkt. Efter denna tid aftog så väl dess extensitet som intensitet, och den blef mer åtkomlig för Läkaren, som nu fick för sig en Organisme, hvilken *höll på* att gå under i stället för en, hvilken i första ögonblicket var förstörd. Här har icke såsom på de flesta ställen, der Kolera-sjukdomen med häftighet framgått, förmärkts hvarken den krassa råhet, som förklarar sjukdomen vara en tillställning af människokonst eller Fatalismens blindhet, som förkastar allt Läkare-biträde.

På Landsbygden öfvergick icke Sjukdomen till farsot. Blott från sju Soknar af Länets Ett Hundrade Tjugo åtta blefvo sjukdoms och dödsfall af Kolera anmälde.

Denna sorgliga Berättelse bör upphöra. Måtte någon anledning att ånyo fortsätta den, aldrig mer återkomma! Men på det något godt må äfven sägas om Koleran, bör tilläggas, att det synes som hon genom sitt öfvervälde så afväpnat och försvagat andre, vanligen gängse sjukdomar och farsoter, att desse allt sedan icke kommit sig rätt väl före, hvadan hälsotillståndet inom Länets alltsedan varit ovanligt godt. Smittkoppor hafva likväl i år visat sig, men blott sporadiskt, här och der utan att öfvergå till farsot, hvarföre ock erfarenheten, att personer, hvilka varit, som man trott, pålitligen vaccinerade, dock af dem blifvit angripne och dödade, hittills hos allmänheten väckt mer oro än sjelfva sjukdomen.

Hvad i sista femårs-Berättelsen är anfördt om *Sokne-Magasiner*, *rofdjurs utödande* och *Folk-Scholor*, återopas här underdånigst.

Sparbanken i Jönköping har under bibehållet och stigande förtroende fortfarit i sin nyttiga verksamhet. 1833 års Femårs-Berättelse upplyser att deri då voro insatte 35,600 R:dr 1 sk. och uttagne 8,230 R:dr 32 sk. Under de sist förflutne fem åren hafva insättningarne utgjort

101,940 R:dr 41 sk. och uttagningarne 51,528 R:dr 42 sk. 4 rst. År 1837 var insättningen störst och minst Kolera-året 1834. Sparbankens utlånta räntebärande Capital, som utgjorde 1833 29,997 R:dr, har sedan ökat sig till 66,330 R:dr 36 sk. 10 rst. Banco. Förvaltnings-kostnaden under dess 8-åriga tillvaro har uppgått till blott 2,010 R:dr 29 sk. 8 rst. Banco. Insättarnes behållning utgör nu 64,373 R:dr 14 sk. 8 rst., samt Sparbankens egen eller reserv-fonden 2,071 R:dr 43 sk. 2 rst.

Smålands Privat-Bank, som uppstått sedan sista Femårs-Brättelsen, har sin Direction och sitt Central-contor i Jönköping, med Filial-contor i Wexiö, Calmar och Westervik. Den öppnades den 30:de September 1837 och har sedan allt jemt varit anlitad. Då med få undantag, Provincens alla bemedlade innevånare äro delägare i Banken, synes densammas solidité vara försäkrad. — Också njuter den ett stort och vidsträckt förtroende. Verkande inom en af Rikets större afdelningar, utgör den ock Sveriges största Privat-Bank. Folket tyckes vara mycket belåtet med denna inrättning, hvars nytta synnerligast visade sig under förlidet års spannemåls-brist och deraf följande behof af penningar, hvarmed Banken utan småaktige åsigter vid Säkerhets-handlingarnes granskning, undsatte mången Lån-Sökande, som eljest blifvit utan brödföda för Sommaren. I allmänhet är dock en återhållsamhet önskvärd i afseende på Låns beviljande åt allmogen, hvars rörelse och näringar icke äro belåtna med Lån på kort betalningstid, och lyckligtvis är förhållandet inom detta Län sådant, att dess allmoge är i Privat-Banken skuldsatt för en, relativt till folkmängden ringa Summa.

Ett Brandstods-Bolag till försäkring af hus och Lösören å landet föreslogs af Läns-Styrelsen år 1837 och antogs utaf ungefärligen en tredjedel af Länet, som derigenom endtledigades från de gamla, merendels ändamålslösa Brandstods-föreningarne Socknevis. Eders Kongl. Majt har i Nåder fastställt det nya Bolagets reglemente och den 14:de nästkommande Mars vidtager Bolagets verksamhet och förbindelse att ersätta timade Brandskador. Bolaget har icke någon Cassa, utan sammanskjuter vid hvarje Brandskada den belöpande ersättningen i mohn af hvarje Bolagsmans hus- och Lösöre-värde. Härigenom får den Brandlidande full och snar ersättning och de icke sällsamma Brandstods-tvisterne komma hädanefter att upphöra, så vidt det nya Bolagets verksamhet sig sträcker. Det är till förmodande att den större delen af Länet, som afsagt sig inträde i Bolaget, skall, på sätt Reglementet medgifver, småningom sluta sig till

detsamma och hela Länet slutligen komma i åtnjutande af de välgörande resultater, som med inrättningen afses.

Polisen i Länet handhafves nu som tillförene. För att lätta handhafvandet i de delar deraf, som angå skjutsväsendet, samt underhållet af vägar och broar, har jag uppgjort, låtit trycka och utgå ett sammandrag af alla allmänna Författningar och särskilda föreskrifter, som angå desse angelägne delar af ordningsmålen, hvilkas framgång mest bero på Länsmännen på sätt i sista Femårs-Berättelsen är anmärkt, men hvilkas aflöning, relativt till deras viktiga befattning, är så under all jemförelse knapp och otillräcklig, att ynglingar med uppfostran och ambition icke kunna förmås ingå i en Corps, der nu mera all utsigt till befordran är stängd, derigenom att ingen Länsman, i brist af tagen Kameral-Examen, kan föreslås till Kronofogde, då likväl Länsmans-Corpsen borde vara en Plant-Skola, der subjecter till Kronofogdar alltid vore att finna.

Skiftes-Verket i Länet fortgår utan afbrott och sedan den vid förra Femårs-Berättelsen gällande Landtmäteri-Taxa blifvit jemkad och nedsatt, har kostnaden i och för egoskiften blifvit måttlig och dräglig.

Uppbörds-verket utmärker sig ännu, såsom i många år tillförene, med nitiske Uppbördsmän och redogörare, hvilka anse för sin heder att årligen aflemna redogörelsen, så vidt på dem ankommer, restfri.

Statsbidragen, ehuru många och stora, utgå ock derföre å bestämda tider, dock icke utan ansträngning å Folkets sida att bibehålla vanan att göra rätt för sig och å Uppbördsmännens att inom den 1 Maj incassera thy oaktadt uppkommande restantier. Pantauktioner för Krono-räntor hafva likväl hittills sällan ägt rum. Hädanefter synes dock uppbörds-verkets ordentlighet svårligen kunna bibehållas. Den Samhället öfver hufvudet växande Folkmassa, som från Backstugor och usla Torpnästen befolkar fängelser, hospitaler och armhus och kostar så stora uppoffringar för Staten och kommunerne af penningar, samt Embets-verken af mödosamma och tiden upptagande functioner, skall, till råga på allt detta onda, äfven förhindra Drätsel-Verkets rediga gång, så vida nämligen denna folkmassa måste ovilkorligen skattskrifvas och debiteras utan afseende på de fleste individernes utblottade tillstånd. Följden af sådan Skattskrifning är eftertänklig, ty för afkortningen fordras tusenådetals resor årligen till de fattigas kojor för att samla bevis på deras elände, en insamling som icke gagnar Staten, men upptager Tjenstemännens tid onyttigt, samt bringar Stats-Machinens gång i olag och uppbörds-verket i oreda.

Bevillningen, som är en ovillkorlig penningeskatt och icke får såsom grundräntan utgöras i persedlar, fortfar att, såsom i förra Femårs-Berättelsen är nämnt, utgöra föremål för mången skattskyldigs mer eller mindre grundade klander och missnöje; ty äfven sista Bevillnings-Förordningen anser man egentligen hafva uppsökt jorden och Embetsmannalönerne, men icke den rörlige förmögenheten i Städerna, öfverflödet och lyxen, hvilka egentligen herrska der. Det förr anmärkte missförhållandet imellan Landets och Städernes Statsbidrag anses i allmänhet fortfara.

Hvad i sista Femårs-Berättelsen är anfördt, dels om kostnaden för rustning och rotering, som utgör jordbrukarens svåraste onus, samt dernäst Prästerskapets och Kyrkobetjeningens underhåll och dels hvad angår diverse afgifter, onera och allmänna Besvär, återopas nu ytterligare, emedan uti desse omständigheter icke företer sig någon sådan förändring, som kan blifva föremål för särskild reflexion eller framställning, hvarför ock förra slutomdömet gäller, att alla Stats-bidragens sammanräknade stora Total-Summa må mindre förskräcka, enär deri till slut ingå prestationer in natura, såsom väghållning, skjuts, Fattig-Försörjning, Allmänna Byggnader, med flere artiklar der Folkets arbetskraft blifvit värderad i penningar.

Tillåtne krogar på Landsbyggden finnas nu mera blott två i hela Länet, men Smygkrogar, så i Städerna som på landet, öfverklagas mycket. Svårigheten att dem utrota ligger till någon del i Lagstiftningen, som icke medgifver köpare att vittna i Brännvins-minuteringsmål och tillåter Krögare att med Civil-arrest försona de böter, han icke mäktar betala.

Länets Hushållnings-Sällskap har, på undertecknad Ordförandes uppmaning, ökat sin verksamhet. Det börjar att åter utgifva läsvärda skrifter, sedan deri bildat sig ett så kalladt Redaktions-utskott, som åtagit sig skrifternes urval och uppställning, men knappheten af Sällskapets pekuniäre tillgångar skall länge motverka dess bemödanden, sedan Cassan blifvit medtagen till återuppförande af det Djurläkare-Boställe med sjukstall och smedja, som afbrann vid den eldsvåda, hvilken år 1835 härjade den så kallade förborgen här vid Staden, men också befinna sig desse hus, nu uppförde af kalkbruk i bästa skick, till ett värde af omkring 5,000 R:dr Banco.

6:o Städer.

Jönköping; Angående Stadens läge och Historik återopas underdånigst sista Femårs-Berättelsen. Stadens Folkmängd, som då utgjorde 4,077

personer, utgör nu 4,164 och har således ökat sig med 87. Under de sist förflutna fem åren, har mortaliteten varit rådande öfver nativiteten, ty här förekomma 361 flere döda än födda, bland hvilka sednare räknas 113 oäkta barn. Antalet af inflyttade uppgifves till 448 personer. Mortalitetens tillväxt, så väl som inflyttningarne under sednaste quinquennium, härleda sig begge förnämligast från 1834 års Kolera-farsot, som lade en stor del af den arbetande classen i grafven, hvarest samma class likväl så hastigt förstärktes af inflyttningar från landet, att inom tre månader icke förmärktes någon folkbrist i Stadens arbetsstyrka. I en föregående artikel om hälsovården, är uppgjord en kort historia om Koleran, som egentligen angår Jönköpings Stad, emedan farsoten på landsbygden var utan betydighet.

Stadens undervisnings- och bildnings-anstalter äro desamme, som uti sista Femårs-Berättelsen omnämnas, utom det att en Flick-Schola tillkommit, der omkring 30 af arbets-classens döttrar, till större delen utan afgift, undervisas i christendom och handaslöjder. Jemväl har uppkommit ett Privat Militär-Institut, der ungefär femtio Militär-Elever undervisas i de för Officers-Examen erforderlige vetenskaper, och sådane examina hållas här årligen under inseende af vederbörande General-Befälhafvare, i hvars frånvaro Inspectionen öfver Institutet blifvit General-Adjutanten Bergensträhle i Näder anförtrödd. Institutet begagnas af Elever från aflägsnare orter och synes hafva vunnit förtroende.

Folklynnnet i Staden kan i allmänhet anses för godt och sedligt. Blott en person har under de sistförflutne fem åren varit under tilltal för lifssak, nämligen stöld vid eldsvåda. Han dömdes till döden, men benådades af Eders Kongl. Maj:t med två års Fästningsarbete.

De två sista åren hafva väl flere brott mot eganderätten blifvit åtalade, än den nästförutgångne tiden, men större delen har bestått i snatteri, och de ökade åtalen tillskrifvas en mera nitisk åklagare. Stadens Styrelse anser dryckenskaps-lasten de sednare åren hafva aftagit, och den tillskrifver med rätta härvarande Nykterhets-förening, att drinkaren nu mera åtminstone blyges för sin last. Här finnas ock många Patriotiske och för mensklighetens väl nitälskande män, hvilka aflaggt bruket af brännvin, och dessa exempel, jemte nyssnämde Förenings flere vackra skrifter, hafva dragit åt sig den allmänna uppmärksamheten i den mohn, att denna Samhällets stora angelägenhet verkligen tyckes gå framåt. Fastän passion och vana qvarhålla de fleste gamle under sitt välde, vill dock moralisten hoppas på ett uppväxande släkte, att det skall motstå en frestelse, hvil-

ken så många gudfruktige, upphöjde och högaktade män i slutade större och mindre Föreningar föresatt sig att motverka.

Stadens hufvudnäringar fortfara att vara minuthandel och handtverk. Antalet af Kram- och Speceri-handlande är 15, med 16 handelsbetjenter, 1 Galanteri-handlande, samt 11 Hökeri-handlande med 7 betjenter. Dessas sammanräknade Bevillnings-summa utgjorde förlidet år 585 R:dr.

I sista Femårs-Berättelsen omtalades den fördelaktiga rörelse, som Snus-Fabricationen här utöfvar. Den fortfar med lika liflighet, och jag instämmer med Stadens Magistrat i det yttrande, att efter alla anledningar är handelsrörelsen härstädes i tilltagande och skall än vidare ökas, i den mån erforderlige Förlags-Capitaler med kloka beräkningar och tillbörlig verksamhet förenas.

Handtverkerierna bedrifvas af 106 Skråmästare med 98 Gesäller och 126 Lärlingar. Under Hall-Rätt lyda 3 Färgare, 2 Spegel-Fabrikörer och 2 Urmakare med 10 Gesäller och 13 Lärlingar. Antalet af Apotekare, Bagare, Bryggare, Källarmästare, Spisquartars-idkare, Slagtare och Sockerbagare utgör 15, med ett lika antal arbetare.

Alla desse handtverkares och näringsidkares bevillning uppgick förlidet år till 1,040 R:dr B:co.

Handtverks-Corpsens oeconomiska tillstånd sedan sista Femårs-Berättelsen anses vara stationärt. Begäret efter oafhängighet lockar Gesällen till mästerskap innan han ännu förstår ordna sina angelägenheter, eller förmått skaffa sig förlag. Han saknar ock merendels den konstfärdighet och tekniska skicklighet, som är nödig att tillfredsställa consumenters anspråk, och handtverkstillverkningarne i en småstad uthärda sällan jemförelsen med hvad större städer eller utländska produkter, ofta till lika pris erbjuda — och desse omständigheter anse vederbörande här i Staden utgöra hinder för handtverkeriernes tillväxt och deras idkares förkofran. Här måste dock tilläggas att undantagen icke äro få, ty i Jönköping finnas till exempel Färgare, Garfvare, Hattmakare, Guldsmeder, Bokbindare, Snörmakare, m. fl., hvilkas rörelse är ganska betydlig och hvilkas välstånd, att döma från yttre förhållanden, icke må anses tvivelaktigt.

Sjöfarten på Wettern och derifrån genom Götha Kanal ut i hafven är lättad och tryggad genom den i sista Femårs-Berättelsen omnämde, nu mera fullbordade Bro- och Hamnbyggnaden. Desse byggnader hafva kostat 49,837 R:dr B:co, hvartill Stadens Borgerskap bidragit med 12,000 R:dr och

och det öfriga har utgått af Stats-Verket. Stadens bidrag är dock icke egentligen annat än ett Förskott, som på framtiden ersättes af Hamn-inkomsterne, deraf likväl främst skall gäldas ett af Stor-Amirals-Embetets 3:e Afdelning lemnadt lån å 4,000 R:dr. Att Trafiken är tämmeligen liflig, kan slutas deraf att Hamn-inkomsterne efter den nu i 2 år tillämpade Taxan uppgått till circa 3,500 R:dr B:co årligen.

Stadens urgamla Stapelstads-rätt, hvilken från urminnes tider varit obegagnad, är nu mera icke utan betydighet, ty sedan Götha Kanal blifvit öppnad och Hamnbyggnaden fullbordad, afsättas varor directe på utländsk ort nästan årligen; men denna export-rörelse måste dock vara ringa, så länge ingen Handlande på stället äger eget fartyg. Endast två af dem hafva anparter i mindre Galeaser och Jakter. Ett Bolag äger dock ett Ång-Fartyg med namnet Commendeur-Captenen, som förliden sommar började och in på sena hösten fortsatte resor till och ifrån Stockholm med sådant tillopp af både passagerare och fragtgoods att hvarken de förre eller det sednare alltid kunde rymmas. Man anser ännu ett sådant Fartyg behöfligt för trafiken på hufvudstaden, men ovisst är dock om två sådane kunna jemt sysselsättas.

Stadens inkomster uppgå vanligen till något öfver 6,000, men utgifterne deremot till nära 7,000 R:dr Banco årligen, och bristen måste Stadens innevånare fylla efter af dem sjelfve fastställde beskattnings-grunder.

För betäckande af kostnader, i anledning af Kolera-Farsoten år 1834, erhöill Staden af Stats-Verket 2:ne lån, ett större å 10,000 och ett mindre å 3,000 R:dr Banco, hvilka begge till de belopp, som ännu återstå skola vid detta års slut till fulla liquideras.

År 1835 inträffade å den bäst bebyggda delen af Förborgen eller Westra Förstaden en svår eldsvåda, som ödelade större delen af nämnde Förstad, i anledning hvaraf ny Tomt-reglering blef nödig, dervid jemväl föreslogs och af Eders Kongl. Maj:t i nåder anbefalldes, att alla de å Kronans grund uppförde hus skulle, till vinnande af sundhet och prydlighet, derifrån under loppet af tre år, eller före April 1839 bortflyttas. För detta ändamål har Staden ej blott åt husegarne å Kronans grund upplåtit under ägande rätt nödige Tomter, fem år befriade från utskylder, utan jämväl såsom bidrag till flyttningskostnaden, skänkt 2,000 R:dr; Varande i sistnämnde afseende 6,000 R:dr af Eders Kongl. Maj:t i nåder anordnade att af allmänna medel utgå. De utflyttnings-skyldige visade sig i början ganska missnöjde och obelätne. Också besvärade de Eders Kongl. Maj:t med underdånig Supplik om ändring i beslutet, eller anstånd med flyttning.

Femårsberättelse för Jönköpings Lån.

gen. Den blef efter mitt hörande afslagen och genast företog man utflyttningen med sådan vilja och kraft att den nu är nära fullbordad och missnöjet har förvandlat sig till en allmän belåtenhet, som ock icke kunde uteblifva, då man fann sig från usla hopträngda kojor förflyttad till trefliga, på öppen och fri plats uppförda snygga Bostäder. Staden har emellertid för detta och andra allmänna åligganden, hvaribland må räknas en ny organisation af skjutsväsendet, som blifvit öfverlemnadt till ett Bolag på 10 år, hvilket inom den nya Förstadens local uppfört nödige byggnader, der 40 à 50 hästar och 10 à 12 drängar dageligen underhållas, gjort betydliga uppostringar för det allmänna bästa, och villigt mött Läns-Styrelsen i dess bemödanden, att befrämja allt godt och nyttigt inom ett af natur och läge gynnadt Samhälle.

Sjukvården i Staden besörjes af Stads-Läkaren, som åtnjuter årlig lön 166 R:dr 32 sk. B:co. Utom de i sista Femårs-Berättelsen omförmålde Sjukvårds inrättningar, har, sedan den tiden ett Badhus blifvit anlagdt vid Munksjön, hvilket, alla årstider begagneligt, mycket bidrager att underhålla Sundhets-Polisen.

Stadens Fattigförsörjning har, sedan sista Femårs-Berättelsen afgafs, undergått en väsendtligare reorganisation och förändring än något af de ämnen, som enligt föreskrift äro föremål för denna Berättelse. Jag har i mitt förlidet år afgifna underdåniga utlåtande om Fattigvården i Länet, genom anställd jemförelse, visat den nu i Staden etablerade Fattigvårdens stora företråde framför den föregående och åberopar nu hvad då anfördes, så mycket säkrare, som erfarenheten än ytterligare styrkt sanningen häraf.

De oeconomiske och moraliske fördelar, som denna Fattigvårds-reform tillskyndat detta Samhälle och den väckelse och föresyn i denna väg, som densamma lemnat andre kommuner, förtjena att särskildt lofordas. Stiftets Biskop, en stor kännare af Fattigvårds-väsendet, gjorde sig på stället underrättad om denna Stiftelse i dess början, och förklarade offentligen vid Prestmötet i Wexjö 1836 "*att inrättningen lofvade det bästa och vore i flere afseenden normal.*" Det är glädjande, att, på grund af erfarenhet nu kunna intyga, att Inrättningen fullkomligen hållit hvad den lofvat, äfvensom det gör denna nya Stiftelse heder, att under nära fyra år, som den existerat, ingen enda belågenhet eller något förhållande förekommit vid verkställigheten, för hvilka säker vägledning och bestämde föreskrifter icke igenfunnits i det föreslagne af Eders Kongl. Maj:st fastställdes Reglementet, i hvilket ock derföre ingen anledning till någon förändring eller

förbättring förekommit, förr än i desse dagar, då Stadens bägge Kyrkoherdar och Borgmästaren, som i kraft af sine Embeten äro sjelfskrifne Ordförander i Directionen, förklarar sig icke vidare medhinna detta bestyr.

Hufvudgrund-satserne i denna Inrättning äro: att *fattigdomen bör förekommas och hindras, jemte det den verkligt behöfvande understödjes och att allt understöd bör i mohn af understöds-tagarnes förmåga genom arbete ersättas.* Dessa grundsatser tillämpas i verkställigheten på det sätt, att barn, som sakna all föräldra-vård, få föda, kläder, undervisning i christendom och nyttige handaslöjder, helst på landsbygden. De åter, som hafva någon, men otillräcklig vård, undfå behöfligt understöd jemte tillfälle till undervisning i läsning uti Inrättningens Skolor och i handaslöjder i Arbets-huset eller Flick-Skolan.

Utgående från den synpunkt, att all Fattigförsörjning bör i vården om det uppväxande släktet hafva sitt förnämsta syftemål och största omfång och att dess bildning till sann christendom är säkraste värdet mot passionen, lasterna och brotten, samt dessas följeslagare nöd och armod, sökte Stiftern af denna Inrättning genast i dess början, att genom anställande af en Stads-Katheket bereda ungdomen tillfälle att ifrån utgången ur Skolorne, intill confirmationstiden, underhålla och förkofra den Religionskunskap som förut blifvit inhemmad. För den goda sakens skull vore det högeligen att önska, att den då sökte tjensteårsberäkningen för en härtill utsedd Prestman, måtte snart i nåder bifallas.

Äldre personer med arbetsförmåga understödjas genom arbetstillfällen i den med Inrättningen förenade arbetsanstalt, eller hemma i sine bopis eller hos andre Stadens innevånare, och följden har visat sanningen af Skaldens ord: "Den arbet ger, ger också bröd." De mindre arbetsföres arbetsförtjenst ökas indirect derigenom, att de få hämta mat för lågt pris från Inrättningens kök, en förmån, som tillfälligtvis behöfvande äfven få begagna. Det penningeunderstöd af cirka 300 R:dr B:co, som förut årligen utgick till 50 à 60 understödstagare, indrogs vid reorganisationen på en gång med den anmärkningsvärda påföljd att icke öfver 1 à 2 af denna personal öfvergått till den reformerade Fattigvården. Understöd i penningar lemnas nu aldrig till annat än till tjenlig sjukfödas anskaffande.

Orkeslöse, ålderstigne, bräcklige och lytte personer härbergas och födas i försörjningshuset, der de sysselsättas efter förmåga.

I sin religiösa tendens och uti Eders Kongl. Maj:ts nådiga fastställelse af Styrelsens förslag att hvarje inom Samhället bettlande person är

genast hemfallen till arbetshuset och att det understöd som erhålles, skall med arbete ersättas, samt att de fattighjon, som både klädas och födas af Inrättningen, stå till dess styrelse i samma förhållande, som tjenstehjon till husbonde, har denna inrättning det fastaste stödet för sitt bestånd och hufvudsakliga styrkan i sin verksamhet.

Inrättningen styres af en Direction bestående af Stadens begge Kyrkoherdar och Borgmästare, i kraft af sina Embeten, samt 6 andre Ledamöter, som årligen vid Vallborgsmässa Socknestämma inväljas.

Under de trenne räkenskapsår, som Stadens Fattigförsörjningsanstalt blifvit förvaltd enligt denna reorganiserade princip, har en bespard behållning vunnits af icke mindre än 6,303 R:dr B:co. Nära sjettedelen af denna summa har tillkommit genom Fattighjonens arbetsförtjenster, hvilkas belopp genom en af detta årets Direction vidtagen noggrannare tillämpning af reglementets föreskrift, uppgått till mer än dubbelt mot förut, ehuru hjonen för egen räkning under detsamma för öfverarbete haft en behållning af omkring Tio R:dr B:co i månaden.

Att en så betydlig behållning kunnat vinnas på så kort tid, är så mycket mer talande till närvarande administrations fördel, som årlige inkomsterne förut ofta icke förslogo, utan sjelfva Capital-fonden måste tillgripas och Slotts-församlingens alla fattighjon utöfver de vanliga äfven blifvit öfvertagne och försörjde, äfvensom de i Koleran utdöde för det mesta blifvit ersatte med utfattige hushåll från landet och mer än dubbelt antal värlöse barn genom samma sjukdom föllo inrättningen till last. Utgifterne till Lärare, Betjening och Scholæ-anstalter hafva äfven sedan blifvit ökade med mer än 500 R:dr B:co årligen, likasom Fattighjonens kost med ett mål mer om dagen och deras äckliga klädespaltor hafva blifvit utbytte mot snygg och passande beklädnad.

Sanningen och erkänslan bjuda dock icke lemna oanmärkt, att Fattigvårds-styrelsen något mer än tvänne år af samma tid dragit ränta af 11,650 R:dr, hvarmed gamla Fonden ökades efter Koleratiden genom gåfvor, dels från Eders Kongl. Maj:ts Höga Gemål, Hennes Maj:ts Drottningen, dels från andra ädle gifvare; Det har dock genom Calcul, bifogad sista års räkenskaperne, blifvit visadt, att revenuen af denna nya Fond så mycket mindre verkat det i finansielt afseende fördelaktiga resultatet, som det styrkes: "att de gamla årliga fattigmedlen, äfven under då varande dyra år, genom följderna af det system, som 1834 etablerades, icke allenast varit tillräcklige att betäcka alla förutvarande utgifter, utan äfven de många, som genom samma reorganisation tillkommit och till och med derutöfver lemnat behållning af 436 R:dr 20 sk. 3 rst. B:co."

I sådant förhållande och då alla tidens erfarenhet, i fråga om Fattigbidrag besannat, att, "Ju mer du ger, ju mer begärs det, liksom en vattensigtig, ju mer han dricker, törstar desto mer," har ock sista räkenskaps-Revisionen föreslagit, att största delen af directa årliga fattigskatten, 12 à 1,300 R:dr bör genast indragas af skäl, som ingen kännare af fattigförsörjningsväsendet lär mot säga, att nämligen Fattigfondernes förökning utöfver verkliga behovet är icke allenast onödig, utan positivt skadlig, sålunda att den lägre demoraliserade folkclassen, med hoppfulla blickar på de rika tillgångarne, afledes från bemödandet till sjelfförsörjning och öfverlemnar sig sorglöst åt lättja och sedeslöshet, öfvertygad att i behovets stund kunna påräkna nödigt understöd af Fattigvården. I stället att fattigförsörjningen skulle rätta sig efter behovet, rättar sig således behovet efter fattigförsörjningen och de hjälpsökandes antal ökas utan att de Fattiges minskas. England, med sina omätliga fattig-fonder, har i långliga tider haft en sorglig erfarenhet af denna sanning. Men utrikes exempel äro öfverflödiga. Vi ega inom Länet 2:ne Sockenar, som hafva särskilde rike donationer till sine fattige och just i desse år, som i 1833 års Berättelse redan anmärktes, antalet af fattighjon bedröfligt större än i någon annan Socken, med samma folcknummer.

Förra årets räkenskaper utvisa, att den personal, som af Inrättningen åtnjutit dels fullkomlig försörjning under hela året, dels mer och mindre understöd, dels undervisning och uppfostran, då utgjorde sammanräknadt med personalen af Inrättningens Lärare och betjening 383 och att kostnaden för hvarje individ har för året uppgått till Sex R:dr 24 sk., samt att öfverbudvad en person, som begagnat Växel- och Söndags-skolorne kostat En R:dr 16 sk. och en i Flickskolan undervisad flicka Sju R:dr 36 sk., samt underhållet och uppfostran för ett barn 14 R:dr 24 sk. Årligen och kostnaden för sjelfva kosten 3 mål om dagen till en person har blott uppgått till $2\frac{1}{3}$:dels skilling eller 17 R:dr 24 sk. för året, oagadt kosthållet är så ymnigt, att en hög Embetsman, som noga är bevandrad i hela Landets fattigvård, vid undersökningen deraf förklarade densamma böra nedsättas, för att icke blifva en läckmat för obehörige hjälpsökande.

Större än desse *oeconomiske* äro dock de *moraliske* fördelarne, som af fattigförsörjningens förändrade administration tillfallit detta Samhälle. De osedlige, okynnige och lastfulle tiggarehopar, som fordom kringströkgatorne och belägrade husen, äro nu arbetsamme, sediga, stilla och lugna. Stadens fattighus, förut ett vämjeligt näste för osnygghet, lättja och

liderlighet, är nu en snygg och trefflig boning, der hvar och en sin syssla sköter, — flere i vanart och lättja djupt sjunkne hafva, förbättrade till seder och till sjelfförsörjning skicklige, lemnat Inrättningen och åter blifvit nyttige, verksamme och sjelfständige Samhalls-medlemmar; fattiga värlösa barn uppfostras till christeliga, goda och nyttiga Samhalls-menniskor; och är Stadens fattigförsörjning sålunda förvandlad till en arbets-, sedeförädlings- och uppfostrings-anstalt.

Jemte denna allmänna understöds-anstalt finnes här äfven en from Stiftelse under namn af *Borgare-Cassa*, utgörande en af Borgerskapet genom frivilliga gåfvor och enskildta bidrag insamlad fond af circa R:dr B:co 7000, hvars ränta halfärsvis utdelas till ålderstegne, af sig komne Borgare, samt deras Enkor och Barn. En välgörande medborgarinna har äfven upplåtit ett hus med flere rum till kostnadsfri bostad åt behöfvande Enkor och barn efter afledne Civile Embets- och Tjenstemän. Samma person har äfven nyligen skänkt ett betydligt Capital för inrättandet af en anstalt till vård om fattige föräldrars små barn, under det föräldrarne äro sysselsatte med arbete utom hus. Inom Götha Hof-Rätt insamlas och utdelas årligen bidrag till Enkor och barn efter detta Embetsverks afledne Tjenstemän. Från härvarande Frimurare-Samfund utlemnas jemväl årligen något understöd till de fattigas hjälp.

Det är således icke illa sörjdt för detta Samhälles behöfvande medlemmar. Och så framt den allmänna fattig-försörjningen vårdas med samma nit och urskiljning och styres med lika drift och verksamhet, som hittills, är det att hoppas, att än ymnigare och mognare frukter skola deraf i framtiden skördas och att af Samhällets vanlottade, förvillade och ofta vanartiga medlemmar, skall uppstå ett släkte, som gemensamt med lyckligare lottade och bättre underviste, hysa varm kärlek för Konung och Fosterland, helgd för Lagarna, aktning för andras rätt, samt lugn och fridsamhet i lynne och handlingssätt.

Det må här icke förtigas att hela denna omskapning af fattigvården må egentligen tillskrifvas en enda nitisk och verksam man, Provincial-Läkaren, Professoren och Riddaren af Eders Kongl. Maj:ts Wasa-Orden, F. Eneroth, som studerat sig in i detta invecklade administrations-ärende. Sedan han i egenskap af Läkare gjort de störste ansträngningar under Kolerafarsoten och för den lidande menskligheten offrat sina krafter och vågat sitt lif både före och efter det han sjelf af sjukdomen nedlades, åtog han sig sjelfmant den genom nämnde farsot mycket försvårade fattig-vårdens

reorganisation. Genom sina Läkare-relationer i de mest bemedlade och ansedde hus, beredde han frivilliga sammanskott till Fattig-Cassans förstärkning, med den framgång att desse, jemte en gåfva af Hennes Maj:t Drottningen och den betydliga summa Professorn sjelf tillade, nu mera försäkra Fattigvården om en icke blott nödig, utan, såsom ofvan är visadt, öfverflödigt tillgång för sina behofver. Derföre förklarade ock Eders Kongl. Maj:t i nåder, vid det nya fattigvårds-Reglementets fastställande, "att Professor Eneroth, med afseende på dess utmärkta förtjenster om fattigvården i Jönköping, skulle vara Ordförande i Dess Direction, så länge han fortfor att vara ledamot deraf," men omständigheterna hafva icke velat medgifva Professorn att begagna detta företräde, utan föranlätit honom att lemna sin befattning i en Styrelse, hvars detaljer han uttänkt och ordnat och som, så länge hon strängt följer de anvisningar grundläggaren antydde för de dagliga bestyren, otvifvelaktigt skall fortfärra att inom detta Samhälle utöfva en välgörande verkan.

I Eksjö: Om denna lilla stad innehåller sista Femårs-Berättelsen flere tillfredsställande upplysningar. De gälla ännu och återopas underdånigst. Dess folkmängd har ökat sig från 1,507 till 1,691 personer, deraf mankön 837 och qvinnkön 854. Borgerskapet består af 6 Handlande och 78 Handtverkare. Tre Fabrikörer finnas, två för Snustillverkning och en för vaxljus. Å Stadens svaga jord verkställas årligen betydliga odlingar. En större del af stadsjorden är anslagen att uppehålla skjutsen, hvilken beskrifves vara så betungande, att mången Borgare för kostnaden derå gått under. Tillförseln af säd, Victualier och Bränsle svarar fullt mot behofvet. Folkbildningen besörjes i vanlig Lärdoms-Schola, försedd med Rector och Collega. Jemväl finnes en Lancaster-Schola, der 111 barn i år njutit undervisning. Läkarevården är tillräcklig, ty i Staden bo utom Provincial-Läkaren, två Regements-Läkare, jemte en år 1836 antagen särskild Stads-Läkare med en årlig lön af 133 R:dr 16 sk. B:co. Äfven här har man börjat omskapa Fattigvården och dermed förenat anstalter till sysselsättning och arbete för de fattige.

Fattig-Cassan uppgår till 8,760 R:dr B:co och utgifterna för året äro i och för fattigförsörjningen omkring 1,300 R:dr B:co. Ett nytt Reglemente för fattigförsörjningen är upprättadt och man motser välgörande följder af de beslutade reformerne i fattigstyrelsen. Stadens inkomster, bestående i tionde och arrende af jorden och en qvarnlägenhet, tomtören och ägopenningar m. m. uppgå till 915 R:dr B:co.

Grenna: Denna nära vid Welterner, gent emot den lätta Wisingsö, i en ljustlig nejd belägna stad, är en bland de ringaste af Rikets städer. Dess utseende liknar mer en stor skön Kyrkoby än en Stad. — Men den mäktige Riks-Drotsen Grefve Per Brahe ville äfven äga en stad inom sitt stora vackra Grefskap. Han byggde derföre Grenna och Konung Carl XI förunnade Kongl. privilegier åt den Grefliga staden, hvilken efter Mäcenatens fränfalle och Grefskapets reduction icke ville komma rätt fort såsom Stad, hvars fleste innevånare sysselsätta sig med jordbruk och Trädgårds-skötsel. I välment enfald ville man nyligen göra localen mera Stadslik, derigenom att man beröfvade den sin största prydnad: man borthögg nämligen de blomstrande kiersbärslundar, som förr beskuggade stadens enda reela gata. Klimatet är här så godt och hälsosamt, att Tideböckerne icke veta att omtala någon farsot, och då Koleran år 1834 dödade en stor del af Jönköpings folkmängd, sjuknade ingen enda människa i det blott fyra mil derifrån belägna Grenna.

Stadens folkmängd utgör 654 personer, hvaraf mantalsskrifne 158 mankön och 229 qvinnkön. Här finnas 3 Kram- och Speceri-Handlande, 5 Carduansmakare och Garfvare, 2 Gördelmakare, 2 Kopparslagare, 3 Hattmakare, 2 Målare, 1 Urmakare, 2 Färgare, 3 Skomakare, 2 Skräddare o. s. v. Någre, fast få af Borgerskapet äro, hvad man kallar, välmående, och en af de tre Köpmännen anses för rik. Här, som i alla småstäder, tillskrifver man Borgerskapets obestånd åt lättheten att vinna burskap, som lockar Handelsbetjenter och Gesäller in i Näringarne utan stadga och förlag, hvarpå merendels följa giftermål med obemedlade flickor och dernäst infinner sig fattigdomen, såsom en ofafvislig följeslagare genom lifvet. Likväl synes äfven här handeln och handtverkerierne i sednare åren hafva vunnit någon förkofran, hvartill i sin mohn bidragit inrättningen af Torgdagar, dertill mest medverkat Arrendatorn af Wästana nära Staden belägna Fideicommiss-egendom, som började att å de af Magistraten kungjorde Torgdagar i Grenna afsätta godsets producter, och innan kort var Torgrörelsen liflig och Grenna flitigt besökt äfven af allmogen från den angränsande delen af Östergötland. Denna såmedelst uppkomna Torghandel, bereder nu Borgerskapet samt de till Staden inflyttade Herrskaps-familler en lätt tillgång att finna sine förnödenheter. Också har man bemödat sig att bringa det rymliga och grönskande, men för öfrigt obeqvåma, sluttande och vattensjuka Torget i ändamåls-

målsenligt skick medelst anbringande af underjordiska vattentrummor, planering, fyllning och stensättning, der ytan varit hålig och sank.

Genom bidrag, äfven från den omkringliggande landsorten, har man börjat bygga en hamn eller brygga i Wettern vid Stadens strand, på det skepp och farkoster af större dräglighet der måtte kunna lägga till och aflasta, i stället att såsom hittills, på små farkoster transportera varor i land från större båtar, som icke kunnat gå intill stranden. Hågen att bygga stora hus i små Städer visar sig äfven i denna lilla Stad, vid hvars storgata de sednare åren blifvit upprest ett trädhush i så stor dimension och med så många architectoniska försök att dess like förgäfvess sökes i landörternes större Städer.

Om Stadens inkomster, Administrations-kostnader, fattigvård och sjukskötsel, återopas underdänigst sista Femårs-Berättelsen.

Lagsökningarne vid Läns-Styrelsen hafva under de sista fem åren icke till eller aftagit i någon märkbar mohn:

År 1834	gjordes	anhängiga	2,165	Lagsökningsmål.
— 1835	”	”	2,529	D:o
— 1836	”	”	2,517	D:o
— 1837	”	”	2,654	D:o
— 1838	”	”	2,938	D:o

Man har underrättat sig om förhållandet härmed i några af de nästgränsande Länen, och funnit att Lagsökningars nummertal i de flesta är större än här, och i Ellsborgs Län ända till 100 procent och deröfver, samt i andre Län, jemförlige med eller mindre än Jönköpings, 50 à 75 procent.

Vid Lands-Cancelliet hafva innevarande år varit handlagde 7,487 och vid Lands-Contoret - - - - - 3,137

Tillsammans 10,624

särskildta mål och ärenden, för hvilkas behöriga handläggning arbetspersonalen är alltför inskränkt, särdeles å förra stället, der, till Lands-Sekreterarens biträde, Staten består blott en Skrifvare med omkring 80 à 90 R:drs lön. Behof utaf en Läns-Notarie är ofta framställt och motiveradt, men utan någon följd hittills. Sådant förhållandet nu är, må-

Femårsberättelse för Jönköpings Län.

ste göromålen så nära ligga neder under Lands-Secreterarens frånvaro på Embetsresor med Landshöfdingen, eller då han af sjukdom, jäf eller förfall är från dem afstängd. Då Staten länge bestått en Läns-Bokhållare vid Lands-Contoret, synes den nu icke längre böra låta uteblifva en Läns-Notarius vid Lands-Cancelliet, der göromålen äro mera trägna och mångfaldiga än på förra stället.

Man har i det föregående något nämnt om Länsmännen: desse missaktade och dock så oumbärlige Statstjenare, fortfara att med skäl beklaga sig öfver deras svaga aflöning. Allmogen är nu mera för upplyst att försörja dem, och försöken, om de någon gång vågas, att på så sätt vinna bergning, straffas som sig bör, hårdeliga af Lagen.

Då 1833 års mera omständliga Femårs-Berättelse jemföres med denna mera sammandragne, uppkomma nära nog den förras resultater, neml.:

Att Jönköpings Läns allmänna beskaffenhet till jordytan är mager, stenbunden och mindre fruktbar:

Att Wista Härad och en del af Norra Wedbo Härad göra härifrån undantag:

Att de fleste af de fordna Herregodsen icke äro mera till såsom sådane; blott några få finnas ännu qvar såsom gods, nemligen Lyckås, Gripenberg, Ramsjöholm, Bordsjö, Cathrinæholm, Nydahla, Hok, Trollebo, Salshult, Östanå och Ullsnäs:

Att Hörle och Nissafors äro Länets största Bruksegendorar:

Att Länets innevånare bestå af en lätt och liflig, höflig och lättstyrd folkstam, hvars mängd de sist förflutne åren ökats med öfver 8,000 personer, för hvilka näringsmedlen icke tillväxt i samma mohn, och en öfverbefolkning i kommande tider således möjligtvis är att befara:

Att den besutne allmogen lyckligtvis befinner sig i temmeligt välstånd, hvilket åter synes vara i aftagande bland de högre Stånden, jemte det Fattighjonens antal ökas årligen:

Att Smälänningens böjelse för Krigsståndet och Soldatlifvet fortfar såsom ett nationaldrag:

Att Länets hufvudnäring är Åkerbruk och Boskapsskötsel, hvaraf det förra i sednare tider tagit öfverhanden:

Att Agronomen Steffens med sine råd och kunskaper tillhandagått flere af ortens possessionater och landthushållare:

Att oxhandeln och trafiken med smör och ost bringa de mesta penningar i rörelsen på landet, fastän åt skötseln af äng och betesmarker likväl icke egnas den omsorg som sig borde, ehuru odlingen af foderväxter börjat blifva mera allmän:

Att hästafveln i Länet är af ingen betydighet, men färafveln deremot fortfar att vara föremål för Possessionaternes verksamhet, hvartill de nya Ullmarknaderne i Norrköping och stationerandet af ett Stamschäfferi inom Länet bidragit:

Att allmogens färafvel och ullproduction sträcka sig dock ännu föga mer än till husbehof, men getafveln, fordom vigtig i Småland, nu mera icke intager något rum i dess hushållning:

Att i ingen del af Länets economi råder så stort slöseri och så liten omtänka för kommande tider, som i skogshushållningen:

Att å Länets enda allmanning, Hålaveden, en förbättrad skogshushållning blifvit införd:

Att Skogseffecter årligen stiga i pris:

Att brännvinsbränningen, ehuru den beklagligtvis blifvit en af Länets hufvudnäringar, dock de sednare åren är nedlagd af många, och det öfverflödiga brännvinssupandet, icke så mycket utmärkande allmogens hemlif, som egentligen folksamlingarne, tyckes vara något hejdadt af Nykterhets-föreningarne:

Att Länets Bergs- och Bruks-rörelse, lifvad af nyare tidens uppfinningar och fallen i händerne på driftige och bemedlade patroner, befinner sig uti ett visst flor:

Att det mesta jernet säljes hemma, utom det som tillverkas vid de begge största Bruken, hvilket till en del vågföres:

Att Linskötseln äfven utgör en af Länets hufvudnäringar, hvilket oagadt lärfts-väfnader och väfkonst i allmänhet icke hunnit den fullkomlighet, som åsystats med flere bemödanden att här fortplanta den Norrlandska väfslöjden:

Att bland Fabriker och näringar utmärker sig främst Husqvarna Gevärs-factori, samt dernäst pappersbruken, hvilka visa sig som en vigtig näringsgren:

Att vidare körslor, saltpeter-tillverkning, biskötsel, ståltråds-tillverkning, vadmalsväfnad och humle-plantering äro mer och mindre vigtiga binäringar för Länet:

Att några betydliga jordbruks-förändringar under de ifrågavarande fem åren icke inträffat:

Att postgång och andre communicationsmedel inom Länet äro fullt svarande mot behovet:

Att ehuru Gästgifvare-skjutsen i vissa fall mera kan anses som näring än besvär, finner man dock snällposternes fortskaffande oneröst; men Krono-skjutsningen i fredstider är draglig.

Att inqvarteringen deremot är ett af locala omständigheter ojemnt fallande onus och ett lika förhållande inträffar med Krono-brefbäringen:

Att fångskjutsen nu mera icke trycker landet, men väl Stats-verket:

Att fattig-försörjningen är kännbar i följd af fattig-classens och tigarhopens årliga tillväxt, en tillväxt, som, besynnerligt nog, röjer sig mera i Länets bättre än sämre delar och som, jemte dermed förenadt sedeförderf hos den lägsta folkclassen, är ett ondt af andlig natur, som icke blott med materiella medel kan grundligen botas:

Att för hälsovården är sörjdt allt hvad å administrationens sida kan väntas, så att allmogen nu mera synes mindre förtro sig åt qvacksalvare och under-kurer:

Att Länets Lazarett är i godt och under sednare åren mycket förbättradt skick:

Att choleran förfärligen härjat i Jönköpings stad, men föga visat sig på landsbyggden:

Att de fleste Sockne-Magaziner icke äro något annat än räntegifvande Cassor och således icke innefatta erforderlige undsättnings-anstalter i missväxtår:

Att enskilda skyttar mera än skallgångar bidra till rofdjurs utödande:

Att Sockne-skolor på landet äro få och, der de finnas, mindre besökte:

Att ambulatoriske skolmästare anses der mera passande:

Att ingen ny institution tagit åt sig så hastig faveur som Jönköpings Stads och Läns Sparbank:

Att polisen på landet hufvudsakligen beror på Länsmännens kraft och urskiljning, hvadan desse svagt lönte och ofta missaktade tjänstemän förtjena Styrelsens särskilda uppmärksamhet:

Att de olika polis-författningarne i olika Län föranleda till oreda och villervalla:

Att Skiftesverket i Länet fortgår oafbrutet och någon menlig verkan af de derom gällande författningar, icke kunnat märkas, ty, sedan jemk-

ning skett af Landtmätare-taxan, hafva de förra klagomålen öfver den stora kostnaden vid ägoskiften upphört:

Att Länets uppbördsverk fortfar att utmärka sig fördelaktigt; att proprie-balancer icke finnas och restantierne äro obetydliga, men att uppbörds-verkets handhafvande i ordentligt skick förhindras af den växande utfattiga folkmassans årliga, men fruktlösa skattskrifning och debitering:

Att öfver grundskatten, fastän den största af alla Stats-bidrag, höres icke någon klagan:

Att Bevillningen deremot anses ojemn, såsom egentligen drabbande jord och löner, men icke i samma mōhu den rörliga förmōgenheten, handel och nāringar:

Att rustning och rotering äro jordbrukarens svåraste onus:

Att nämnde onus träffar det magra Småland 25 procent mera än det bördiga Östergōthland:

Att aflōningen till Clereciet är större än Länets hela Bevillning, men att en i allmänhet ömsesidig välvilja mellan Presterskapet och dess åhörare, likväl lindrar denna dryga beskattning:

Att alla Stats-bidragens total-summa väl är stor, men minskas vid granskning af flere artiklar, der folkets arbetskraft och prestationer in natura blifvit förvandlade till penningar:

Att jorden likväl icke möjligen tål vidare beskattning:

Att tillātne krogar på Landsbygden äro få — men smygkrogar både på landet och i stāderne desto flere, emedan bevisningen i mål om lönnkrōgeri är svår:

Att Länets Hushållnings-Sällskap blifvit satt i större verksamhet, och genom dess omtanka och bekostnad en Djurläkare här bosatt och bergad:

Att Jönköpings Stads minuthandel är i allmänhet liflig och vinstgifvande, men tillverkningen af Snus och dess försäljning synes i synnerhet vara en högst indräktig rörelse:

Att Stadens fattigvård efter Cholera-farsoten blifvit helt och hållet reorganiserad och försatt i ett förbättradt skick:

Att, efter den Vestra Förstaden år 1835 öfvergångna vådeld, ny Tomtreglering blifvit verkställd och utflyttning föreskrifven:

Att några egentliga Fabriker här icke finnas, ehuru inbjudande läget synes vara:

Att i Staden bosatta Embets- och Tjenstemanna-personalen mycket bidrager till Stadens flor och bestånd:

Att Stadens Bro- och Hamnbyggnad nu är alldeles färdig, och vederbörandes önskan uppfylld att få ett Ångfartyg här stationerad:

Att Stadens gamla, men aldrig begagnade Stapelfrihet nu börjat visa sig verksam, sedan Götha Canal beredt sjön Wettern communication med de begge hafven:

Att Munksjön är en naturlig hamn, tillräcklig att vid sina bråddjupa stränder mottaga hundradetals fartyg:

Att ångbåtsfarten förliden sommar var så liflig och tilloppet af passagerare och fraktgods så stort, att de förre och det sednare icke alltid kunde rymmas:

Att handel och näringar trivas väl i den lilla Staden Eksjö:

Att dertill mycket bidrager militär-etablissementer i Stadens omgifning:

Att deremot rörelsen i Grenna är ringa och svag:

Att dess Borgerskap mest sysselsätter sig med åkerbruk och trädgårds-skötsel:

Att man för de Borgerliga näringarne anser menligt lättheten, att vinna Burskap för Gesäller utan förlag och capital:

Att likväl luxe och yppighet i lefnadssätt, denna förståndslösa yrsel i lifvet, torde, serdeles i Städerna mera än allt annat, vålla individuella oredor i affärer:

Att Lagsökningars aftagande torde vittna om tillvext i låntagares förmåga att göra rätt för sig, och slutligen:

Att den arbetande personalen på Stat vid Länets Styrelse-Verk icke är svarande mot göromålens mängd.

I följd af det föregående framställa sig sjelfmant följande hufvudsakliga önskningsmål:

1:o Att näringsmedlen, som i allmänhet icke tillväxa i samma mohn som folkmängden, måtte kunna på ett eller annat sätt förkofras och upphjelpas, hvarvid, hvad Städerna angår, icke må förbises, att sedan hagen der vant sig att mera cultivera Stadens jord, än dess näringar, mången Borgare just derigenom blifvit utfattig och fått dyrt umgälla sitt oförstånd att öfvergifva det yrke, hvori han blifvit uppfödd och lärd, för att öfvertaga ett, som han icke kunnat med egna händer sköta:

2:o Att den tilltagande vanmagten bland Ståndspersonsklassen å landet måtte blifva föremål för nödig uppmärksamhet, en vanmagt, som likväl torde komma att fortfara, så länge hvarje Ståndsperson åflas med att

uppföda alla sina söner till herrar och alla sina döttrar till fruar åt gelikar; ty sanningen att säga är det kanske, åtminstone i Småland, mindre ett öfverflödigt lefnadssätt, än en alltför kostsam barnuppfostran, som kommer Herremannen på obestånd:

3:o Att de egentlige fattighjonens underhåll måtte ändamålsenligare besörjas och fattiganstalterne äfven å landet bringas till likhet med den som företer sig i Jönköpings Stad, samt att den tilltagande fattigdomen, vållad af lättja och sedeslöshet, måtte hämmas genom en mera vårdad barnuppfostran, befrämjad af Presterskapet och Komunerne gemensamt:

4:o Att Landtmannen mer än hitintills må vända sin håg och om-tanka på skötseln af ängar och betesmarker, så att Länets gamla och naturliga modernäring Boskapsskötsel icke slutligen må falla i förgätenhet för nitet att laborera i ett åkerbruk, som, då det alltid har att strida mot en skrin och svag jordmån, merendels ger klena skördar:

5:o Att hästafveln, som nu är af ingen betydelse, måtte genom premier befrämmas:

6:o Att Allmogens fårafvel och ullproduction, som nu inskränker sig egentligen till blott husbehof, måtte på samma sätt utvidgas:

7:o Att en förväntande ny Skogsordning måtte innefatta correctiv mot det stora slöseri, som nu råder i skogshushållningen:

8:o Att då Linculturen i en del af Länets utgör hufvudnäringen, rå-ämnets förädling till finare väfnader måtte uppmuntras:

9:o Att Snällposterne, om möjligt vore, kunde anvisas annan väg, än genom en ort, fattig på hästar och fourage-persedlar:

10:o Att det ojemnt fallande inqvarteringsbesväret måtte ersättas af dem, som deraf mindre belastas:

11:o Att en lika ersättning måtte afses i och för den lika besvärliga Kronobrefbäringen:

12:o Att Sockne-Magazinerne måtte från räntegifvande Cassor förvandlas till verklige undsättnings-anstalter i missväxtår:

13:o Att Länsmännens löningsvillkor måtte förbättras:

14:o Att de olika Polis-författningarne i olika Län måtte bringas till enhet.

15:o Att jorden, som finner sig hårdare beskattad än den rörliga förmögenheten, icke måtte vidare onereras och Bevillningen drabba icke blott den årliga, öppen liggande inkomsten, utan egentligen dels verklig behållning, särdeles af handel och rörelse, dels Capitaler jemte luxe- och öfverflöds-artiklar:

16:o Att, i fråga om Lönnkrogars upptäckande, åklagaren måtte kunna åberopa afnämare till vittne:

17:o Att Fabrikers anläggande i Jönköping måtte uppmuntras, helst läget dertill är inbjudande; och

18:o Att en Läns-Notarius med lön på stat måtte anställas vid Cancellierne, der göromålens vigt och mängd ovillkorligen fordra en särskild Protocols-förande, hvars saknad dageligen medför bryderi och osäkerhet vid ett Embetsverk, der Chefen har 2 olikartade Departementer att öfver-skåda, der inga ferier medgifvas, och der den ansvarige föredraganden måste icke blott ensam besörja Expeditionerne utan ock deltaga i Besluten.

Och härmed slutas den raisonnerande delen af min underdåniga Berättelse — den Tabellariska medföljer.

Att 1833 års Femårs-Berättelse ligger till grund för denna, är i början nämndt. Den förra har derföre blifvit kanske alltför ofta åberopad, men den korta tiden af 5 år, deraf blott 3 tillhört undertecknad Landshöfdings Embetsförvaltning, har erbjudit endast få specialiteter för reflectionen.

Med djupaste undersåttlig vördnad, nit och trohet, framhårdar

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

Underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåte

C. G. BERGENSTRÄHLE.

Jönköpings Lands-Cancellie
den 31 December 1838.

L. Löwenadler.   P. H. Landegren.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
KRONOBERGS LÄN

TILL
KONGL. MAJ:T

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE
FEM ÅRS - BERÄTTELSE,
FÖR ÅREN 1832, 1833, 1834, 1835 OCH 1836.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS J. A. WALLDÉN,
1840.

Ehuru det torde blifva svårt, att hvart femte år säga något nytt i economiskt och statistiskt afseende, skall jag likväl under föreskrifne rubriker söka upptaga hvad som förnämligast synes påkalla uppmärksamheten, och, så vidt möjligt är, lemna Eders Kongl. Majt en beskrifning om Länets i allmänhet, hvilken utvisar, att alla näringar, lemnade åt sin fria utveckling och gynnade af en ädelmodig Konung, uppblomstra och äga ett välgörande inflytande på Länets ekonomiska förhållanden.

1:0 *Länets allmänna beskaffenhet.*

Kronobergs Län gränsar i Norr till Jönköpings Län, i Öster till Calmar och Blekinge Län, i Vester till Halland och i Söder till Skåne. Det är, enligt Baron Hermelins Charta, 14 1/2 mil långt och 9 mil bredt, samt innefattar 6 Häradar med en Stad och en Köping. Polis och Uppbörd förvaltas af 5 Kronofogdar, 5 Häradsskrifvare och 17 Länsmän. Lagarne handhafvas af 3:ne Häradshöfdingar och en Rådhus-Rätt. Förenämnde Häradar lyda alla under Tio Häraders Lagsaga. Bergväsendet vårdas af Bergmästaren i Kronobergs Läns Bergmästaredöme, biträdd af en Bergsfogde. Landtmäteri-göromålen besörjas af en Förste och en Andre Landtmätare, 11 Commissions-Landtmätare och 3 vice Landtmätare. 2:ne Provincial-Läkare, en Lazarets-Läkare samt en Regements-Läkare och 2:ne Bataljons-Läkare förestå helsovården inom Länets. Utom Kronobergs Regemente, finnas i Länets indelte så många Nummer af Kongl. Calmare Regemente, Smålands Grenadier-Bataljon samt Smålands Hussar-Regemente, som längre fram i Berättelsen uppgifvas.

Då allmänna beskaffenheten af ett så ojemnt och couperadt land, som Kronobergs Län, icke kan uppfattas utan medelst beskrifning öfver dess serskilta delar, så torde en sådan lämpligast ske genom en kort berättelse om hvarje Härad.

Kinnevalds Härad, som gränsar i Norr och Vester intill Wexiö Stad, och utgöres af 7 Pastorater och 11 Församlingar, äger väl någon lerblandad mylla, men till större delen stenig och mjäll jord. Med stark gödning och ymnigt regn gifver åkerjorden der, som öfverallt i Länets, vacker

gröda, men thy förutan svag skörd. Vanligen skördas 3:dje kornt, sedan slösåden afräknats, men ännu mindre under tork-år, emedan åkern då brännes af den myckna sten, som besvärar jorden.

Inom detta Härad finnas flere större egendomar, af hvilka de ansenligaste äro Bergqvara, Jäthsberg och Huseby Bruk, hvilkas ägare under sednare åren der nedlagt betydliga kostnader och således mycket uppdrifvit dessa egendomens afkastning. Kronobergs Kungsgård är ock belägen inom detta Härad. Bland väl skötta och odlade mindre egendomar må nämnas Osaby, Stjernevik och Kronofogde-Bostället Täfvelsås.

De största sjöar inom Kinnevalds Härad äro Åsnen och Helja sjö.

Sänkningen af den förstnämnda kommer otvifvelaktigt att medföra stor nytta. Man har redan för längre tider tillbaka insett detta, men bristande tillgångar hos strand-ägarne hafva afhållit dem från företaget.

Vid den år 1833 hållne, af mig i sista Femårs-Berättelsen åberopade undersökning, i afseende på fördelarne af företaget och kostnaden dervid, utröntes dels att genom sjön Åsnens sänkning skola omkring 2000 tunneland sidländt och vattensjuk jord, som årligen fördränktes af sjöns öfversvämningar, kunna uppodlas vid och ofvan dess stränder inom Kinnevalds, Konga och Allbo Härad, dels flera tusende tunneland betesmarker framdeles befrias från syra, hvarigenom någon del af mera aflägsne trakter från sjön torde blifva odlingsbar, och kostnaden i och för detta arbete upptogs till 14,000 R:dr. Sedan Eders Kongl. Maj:t, uppå min underdåniga framställning, redan år 1834 i Nåder bestått strandägarne, som till största delen utgjorts af Allmoge, med halfva kostnadsbeloppet, samt innevarande år ytterligare täckts i Nåder föråra 2000 R:dr för arbetets skyndsamma bedrifvande, så är det med verklig glädje och underdånig tacksamhet för Eders Kongl. Maj:ts Nåd, jag nu kan inberätta, att ifrågavarande, för orten högst vigtiga sjö-sänkning, under loppet af denna sommar blifvit fullbordad.

Kinnevalds Härad har länge haft Possessionater och Boställs-innehavare, som utmärkt sig såsom skicklige landthushållare; och till bevis på odlingshågen torde böra nämnas, att under loppet af de sednare åren endast inom Urshults och Allmundsryds Socknar omkring 275 tunneland sidländ jord och mossar dels blifvit odlade, dels äro under uttappning för odlingsars verkställande.

Norrvidinge Härad, som lyder till samma Fögderi, och äfven gränsar på en sida intill Wexiö Stads mark, är till arealen det minsta i Länets, men har i allmänhet bättre jordmån. Det består endast af 3 Pastorater

och 7 Socknar med flera väl odlade, men ej större egendomar. Asa, Berg, Åby och Wartorp äro de största i Häradet.

Allmogen i detta Härad bergar sig väl.

Konga Härad gränsar i Öster till Wexiö och i Söder till Calmare Län och Blekinge, samt utgöres af 8 Pastorater med 15 Församlingar. Jordmånen inom detta Härad är i några Socknar af god, men i de flesta af mager beskaffenhet; och Allmogen der gagnar mest vår-råg. Granskapet med Sjöstäderna Carlskrona, Carlshamn och Calmar förskaffar detta Härad's innevånare i missväxt-år deras spannemåls-behof, helst de genom försäljning af skogs-effecter samt frakter emellan Wexiö och nämnde Städer förtjena mycket penningar. Lessebo och Åryds Bruks-egendomar gifva Allmogen deromkring betydlig inkomst genom kolning och andra tillfällen till arbetsförtjenster. Vid Lessebo Bruk är i sednare åren uppförd en större grundmurad, vacker stenhusbyggnad, hvaruti Pappers-Fabrik är inrättad, till beskaffenhet och sammansättning lika med den vid Klippan i Skåne. Der kan dagligen tillverkas 60 Ris så kalladt machin-papper, och egaren har ej sparat kostnad eller möda för att bringa denna vackra och dyra inrättning till likhet med Pappers-Fabriker, som finnas i England och Frankrike.

Inom Häradet finnas dessutom 3:ne mindre Bruks-egendomar. Bland Landtegendomar må nämnas Lidhem, Ingelstad, Hofmantorp, Orraryd och Wärnlanda, som alla äro väl bebyggda och skötta possessioner. En Bonde i Sandsjö Socken och en Krono-Länsman hafva, den förre på egen gård och den senare på sitt boställe, utmärkt sig företrädesvis för stenbrytning och mycken åkers upptagande af oländig mark. Företagen förtjena att omnämnas derföre, att ingen af dem hvarken begärt understöd dertill, ej eller gjort anspråk på allmänna uppmärksamhet. Den förre har likväl blifvit tilldelad Guldmedalj för odlingsflit.

Uppvidinge Härad, som inneslutes af 7 Pastorater och 13 Församlingar, gränsar i Öster till Calmar, i Norr och Vester till Jönköpings Län. Jordmånen är mjellblandad och i allmänhet mycket stenbunden med mager gräsbete. De inom Häradet belägne Orraforss, Braås, Säfsjöström och Klafveröströms Jernbruk, lemna allmogen i denna magra ort mycken arbetsförtjenst och tillfälle att genom kolning och andra brukskörslor lätt afbördas sina skatter, hvarföre vid uppbördstiden Kronofogden i Uppvidinge Härad alltid levererar uppbörden nära restfritt från detta Härad. De bättre Landtegendomarne äro Hofgård, Drättinge, Ön och Ramnåsa.

Vid Drättinge har för 3:ne år sedan blifvit uttappad en sjö, deraf egaren af nämnde gård redan njutit betydlig afkomst af både säd och gräs, hvarigenom egendomen stigit mer än dubbelt i värde, och innevarande år anser man denna sjö-uttappning inbringa omkring 25,000 L^z hö.

Kosta Glasbruk, som äfven är beläget i detta Härad, är i sednare tider betydligt förbättradt, och man kommer der att snart tillverka både gjutet och slipadt glas, som kan täfla med det utländska.

Allbo Härad gränsar i norr till Jönköpings Län, och i söder till Skåne, består af 8:ta Pastorater och 17 Församlingar och har i allmänhet svag jordmån, men odlingshågen äfven inom detta Härad har så tilltagit att exempelvis må nämnas, det under 1838, 74 tunneland 26 kappl. ny åker blifvit upptagen, äfven som odalåkern blifvit befriad från 380 stenrör och 2,220 större jordstenar. Detta arbete har förnämligast blifvit verkställdt af allmogen å stembunden mark.

Flera sjöar äro uttappade och sänkta inom Häradet, deraf 3:ne å ägorne till Oby Sätsgård, hvars ägare, som sjelf bekostat arbetet, har att vänta betydlig höafkastning. Det vackra Koskullska Fideicomisset Engaholm är här beläget, och af Landtegendomar äro i öfrigt Oby, Gåfvetorp, Tagel och Torp de förnämsta. Ägarne af dessa egendomar hafva nedlagt betydlig kostnad på deras förbättring och de hafva föregått Allmänheten med vackra efterdömen af odlingsflit och ett förbättradt åkerbruk.

Inom detta Härad, likasom öfver allt i Länet, finnes en mängd smärre, väl bebyggda egendomar till ett helt mantal och något deröfver.

Vid stora landsvägen emellan Dihults och Elmhults Gästgifvaregårdar är hemmanet Råshult beläget, hvarest Linné är född, och det vore för närvarande och kommande tider, om ej ett varaktigt, dock ett vackert minne af den verldsbekante Naturforskaren, om åtminstone något värdigt monument här uppfördes, som erinrade om hans härkomst och födelsebyggd. Diö Jernbruk och en del af Huseby Bruk äro här belägne.

Häradets största sjöar äro Salen och Möckeln, äfvensom sjön Äsnen angränsar detta härad. Många smärre sjöar och så kallade gölar förekomma der så väl som öfver allt i Länet.

Sunnerbo Härad är ett mera vanlottadt land. Det är till areal och folkmängd större än något af öfrige Häraderna, och inneslutes af 11 Pastorater och 23 församlingar. Jordmånen består till det mesta af sandmylla, och naturen har i rikt mått tilldelat denna ort ljunghedar och mossar, deraf likväl en stor del skulle kunna göras odelbara och frugtbärande, om det fattiga, men idoga folket ägde tillgångar och förmåga att bekosta uppodlin-

garne. Såsom aflägsse från städer är det mindre smittadt af flärd och fåfänga, och det gränsar till obegriplighet, att en så vanlottad landsort, der man kan färdas flera mil utan att upptäcka annat än ljung eller sandhedar, så långt ögat kan se, förmår äfven under missväxtår lifnära sig.

Under de 12 år, som Styrelsen af detta Län varit mig i Nåder anförtrodd, har mer och mindre svag skörd inträffat $\frac{2}{3}$ af denna tid, och det på arbetsförtjenst blottade Sunnerbo Härad, har ej begärt undsättning utan i högsta nödfall, och har alltid redogjort med lika beredvillighet och vid samma tid som öfrige Härad. Om anslag af allmänna medel kunde beviljas såsom understöd vid de många, nu ofructbara fältens förvandling till bördig åker och äng, så skulle detta Härad snart tälla med de öfrige uti sädessproduktion och välmåga.

Ljungby Köping, som äfven här är belägen, har ännu icke vunnit den förkofran man borde vänta. Der finnes Post-Contoir, Apothek, några få Handlande och Handtverkare. Ljungby Gästgifvaregård är den största i Länet i anseende till de många vägar, som der korssa hvarandra, och dess ägare har serdeles utmärkt sig såsom skicklig Landtbrukare.

Flera andra ståndspersoner i trakten af Ljungby föregå allmogen med vackra efterdömen af odlingsflit. Det nära intill belägna flygsandsfältet, hvartill Eders Kongl. Maj:t uti Nådigt Bref den 19 Februari 1831, anslog medel för flygsandens hämmaude, är icke blott med sandhafra och tallfrö fullkomligen besädt, utan en del redan beväxt med tät och vacker skog, så att inom ett tiotal af år, man på det härjande sandfältet skall finna stor och växtlig skog. På sätt jag i min förra underdåniga Berättelse omnämnt, har en nära derintill boende Landtmätare med mycken verksamhet och nit verkställt såningen och vårdat sig om planteringen och med den tillgång, som finnes i behåll, torde han ännu kunna bestrida utgifterne till vakthållning och den unga skogens fredande från åverkan.

Bland egendomar i Sunnerbo Härad må nämnas Toftaholm, Fideicomiss i Grefliga Bondiska ätten, Stenenäs, tillhörigt Lilljebergiska släkten, en del af Yxkullsunds egendom, Skeen, Ryd, Ugglansryd, Bolmaryd, Erikstad, Bolmstad och Borsna. Ett jernbruk finnes här äfven, som afsätter sitt jern med fördel till Skåne. Skoglösheten gör, att större Bruk icke kunna anläggas i denna ort, ehuru grannskapet af Skåne, der Bruk icke finnas, skulle inbringa betydlig inkomst.

En del af Häradet har utmärkt vackra trakter, och i de socknar, som genomskäras af Laga å, är belägenheten i synnerhet angenäm. Större in-

sjöar finnas icke utom Möckeln och Bolmen, hvilken sednare tillstöter gränsen af Jönköpings Län.

2:o Innevånarne i Kronobergs Län

äro ett villigt, laglydigt och fridälskande folk, men deras moraliska bildning beror mycket af Presterskapet. På sednare tider hafva Nykterhetsföreningar bildat sig inom flera församlingar, och om det åtminstone kommer derhän, att man anser för en skam att öfverlasta sig med bränvin, är redan mycket vunnet i sedligt afseende. En sådan reform synes vara af vida fördelaktigare inflytande än de flesta af dem, hvarom man både talar och skrifver.

Efter 1838 års Mantalslängder utgör Länets folkmängd 114,836 personer af båda könen, deraf 52,489 äro mantalsskrifne och 57,715 mantalsfrie. Enligt 1833 års Femårs-Berättelse utgjorde folkmängden då 107,207 personer. Den har således under de sistförflutne fem åren ökat med 6,897 personer.

Folkmassans tillväxt anses vanligen förmånlig för ett land, men der näringsmedlen icke tilltaga i samma mån, är folkökningen mindre nyttig. Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande både här och i Jönköpings Län hafva, lika med Consistorium i Wexiö, förr haft tillfälle i underdånighet anförä, hvad som i deras tanka varit bidragande orsaker till både en ökad folkmängd och fattigdom hos den del af folket, som lefver förnämligast af potaterne och sin arbetskraft. Dessa orsaker qvarstå ännu, och det vore väl, om ett correctiv kunde utfinnas för de alltför tidiga obetänkta giftermålen, som endast äro byggde på hoppet att genom arbete kunna förtjena uppehållet. Dessa hjonelag förvandlas oftast till sådane backstugusittare eller tiggare, som antingen ligga Socknarne till last eller genom begångne brott blifva mogna för fästningen och correctionsinrättningen. Skärpning i Författningen mott lösdrifveri och Gesällers lydnad under Tjenstehjons-stadgan skulle minska icke blott lättjan och sedelösheten, utan ock det öfverhandtagande tiggeriet bland de sistnämnde, som oförsynt stryka landet omkring och besvära öfverallt med bettlande.

Allmogen i Kronobergs Län är eljest, som Smälänningen i allmänhet, ytterst tarflig och förnöjsam. Derjemte är den arbetsam och vill gerna förtjena penningar. Den Wexiö stad förlidet år öfvergångna eldsvåda, har genom stadens återuppbyggande spridt mycket penningar till omkringliggan-
de

de trakter, och mången, som tillvaratagit sin arbetsvinst, kan för sig och de sina deraf draga fördel för lifstiden. Märkligt är att nästan allt murarearbete verkställes af soldater, som efter commenderingar vid Götha Kanal blifvit utmärkt skicklige i detta yrke.

3:o *Näringar.*

Akerbruket utgör Landtmannens hufvudnäring. Odlingssägen stiger med hvarje år, och hos mången är det endast bristande tillgångar, som hindra utförandet af vackra odlings eller stenbrytningsföretag. Länets Hushållssällskap har haft all möda ospard för att i möjligaste måtto uppmuntra till jordbrukets förbättring genom antagandet af Agronomen Jonsson, som, aflönt af Sällskapets cassa, årligen från 1835 besökt Länets. Efter Jonssons tillstyrkanden hafva dels flere större och mindre sjöar blifvit uttappade, deraf en del redan lemna betydlig höafkastning, dels förut oländiga kärr och mossar förvandlats till bördiga åkerfält.

Allmogen, som gerna vidhåller gamla bruk, äfven i sättet att sköta sin jord, anlitate Jonsson föga i början, men anmärkningsvärdt är, att då endast nio af allmogen förvidet år sökte hans biträde, hafva i år 25 bönder derom anmält sig. För nästkommande och följande åren förnyas Contractet med Jonsson, och jag äger det hopp, att inom ett tiotal af år, skola de fördelaktiga lägenheter, som nu endast gagnas till svagt bete, blifva uppodlade och gifva icke obetydlig afkastning. Possessionater och Ståndspersoner i allmänhet, föregå med vackra efterdömen i sättet att förbättra åkren, och circulationsbruket har nu blifvit någorlunda allmänt antaget. Der jorden icke är alltför stembunden och ägoviiden mycket inskränkt har äfven Allmogen indelat sin jord i circulation, hvarföre man också på många ställen gagnar vändplogen, äfvensom drillplogen af en del Possessionater användes. Det ständiga betandet äfven å ängsmarken, som derigenom alltmer tröttnar, gör växelbruket alldeles nödvändigt, om icke fodertillgångarne skola år från år betydligt minskas. De vanliga sädesslagen äro Råg, Korn och Hafra samt Blandsäd af Vårråg och Hafra. Sädesproduktionen inom Länets har på sednare åren så ökat sig, att, ehuru åren 1837 och 1838 prisene varit höga å all spannemål och till afsalu icke utbjudits mer än hvad Possessionater kunnat afyttra, har genom sparsamhet med egna tillgångar Allmogen icke behöft anlita administrationen om understöd. Den myckenhet po-

tater, som planteras och skördas, förekommer äfven till stor del hungersnö och minskar behovet af spannemål till brödföda.

Boskapsskötseln har länge varit en lönande näring för detta Län, och Oxhandeln utgör en vigtig inkomstkälla för denna ortens Allmoge. Slagtare från Stockholm och uppköpare från andra Län göra vid marknaderne betydlig handel af Oxar, hvilka nu mera stigit mycket i pris äfven af den orsak att foderbristen desse senare åren både här i orten och annorsädes föranledt till slagtning af en stor del kreatur, som icke kunnat vinterfödas. Det synes blifva en fördelaktig period för Ladugårdsskötseln i allmänhet, sedan alla landtmannaproducter med fördel afsättas och försändas ångbåtsväg från Jönköping på Stockholm och till andra orter i Riket. Man får derigenom nu mera ofta erfara brist på vissa nödiga artiklar i Provinsen, af hvilka smör stundom gäller 22 à 24 sk. Rgds $\mathbb{L}$, då man för få år sedan köpte deraf till 12 à 14 sk. Det är emellertid önskvärdt att Landtmannen sålunda uppmuntras till ladugårdsskötselns bättre bedrifvande, och mindre än hittills skett grundar jordbrukets bestånd på spannemåls- och bränvinsförsäljning. Genom de alltjemt stigande priser å victualievaror öppnas någon utsigt att kunna utrota den öfverdrifna bränvinsbränningen, som likväl för närvarande, och så länge fodertillgångarne äro otillräcklige, endast kan så småningom inskränkas. Förrän Landtmannen själf finner att han utan tillhjälp af dranken kan föda sina kreatur, och att han kan undvara bränvinsbränningen såsom en hufvudsaklig näringsgren, förr vill han ej afstå från dess utöfvande.

Det har lyckligtvis kommit derhän, att inom detta Län flere Possessionater och en stor del Allmoge nedlagt bränvinsbränningshandteringen såsom i moraliskt afseende af skadlig inflytelse, och om denna känsla för den goda saken kunde mera allmänt spridas, är jag säker att bränvinspannornes antal skulle snart betydligt minskas — att utfinna ett correctiv mot bränvinsfloden och dess consumerter är i sanning svårt. I förra afseendet låter det sig knappt göra utan en af Nationen fattad gemensam öfvertygelse om bränvisbränningsens skadlighet, och genom en kraftfull medverkan å folkrepresentanternes sida, att förekomma öfverflödet af den så i moraliskt som fysiskt hänseende skadliga drycken. Icke utan en sådan gemensam anda om dess oumbärlighet anser jag bränvinsbränningen kunna inskränkas, ty så länge den grundsatts får vara bestående att man äger fritt använda sina producter på sätt man för sig finner fördelaktigast, blifver det alltid blott en fattad bättre öfvertygelse om sjelfva användandet, som kan åstadkomma förändrad hushållning med dessa producter. Bland föreslagna utvä-

gar att förekomma både en öfverdrifven bränvinstillverkning och omåttelig förtäring deraf bland de lägre folkklasserne, är, efter min tanka, en så hög beskattning på tillverkningen, att bränvinet i möjligaste måtto fördyras och derigenom icke vinner någon större afsättning bland dem som endast köpa för att berusa sig och andra. De öfvervägande fördelarne i moraliskt hänseende af en minskad bränvinsconsumtion, äro för väl insedde och så ofta upprepade, att de här icke torde behöfva ytterligare återopas.

Det är emellertid otvifvelaktigt att den såsom oundgänglig ansedda dranken för kreaturs utfodring, bidragit till åkerjordens förbättring genom tillfället att starkare göda, men erfarenheten har också besannat, att den icke är nyttig för fäkreatur. Hästafveln har under senare åren icke förbättrats. Stuteristyrelsen har väl årligen placerat Hingstar inom Länet till begagnande på förmånliga villkor, men ganska få föl hafva fallit af dessa hingstar, och Allmogen har icke med den begärlighet omfattat tillfället att upphjelpa racen som man borde vänta. Smälänningen sköter och vårdar i allmänhet icke sin häst såsom han borde, och gagnar den mindre för sitt jordbruk än för skjutsningar, hvilka inbringa en contant inkomst, som bonden i en sådesfattig province använder ofta till inköp af bröd för dagen eller andra förefallande dagliga behof. Det är också derföre som åtminstone Smäländska bonden så ogerna afstår från skyldigheten att utgöra reserveskjuts, ehuru denna, serdeles vartiden, då hästarne äro utmagrade, är å de större farvägarne mycket betungande. Hästar äro nu i allmänhet ganska dyra, och större vagnshästar samt Remonter kunna endast köpas i Skåne eller vid Stuterierne, der Rusthållaren nu med möda kan få köpa sin Remont för 200 R:dr B:co, transportkostnaden oberäknad. Allmogen köper mycket hästar på Öland, der de förr erhöles för lindrigare pris än inom Länet, men der de nu äfven stigit högt i värde. Om Stuteri-Styrelsen ägde tillfälle att låta fördela Hingstarne på flere stationer, och det blef Landshöfdingen förbehållet att uppgifva dessa, i mån af behofvet, tror jag att ändamålet skulle bättre uppfyllas, under förutsättning likväl att Hingstarne voro, om äfven icke stora, dock af säker och god beskaffenhet.

Får-afveln, som blifvit af Eders Kongl. Maj:t serdeles uppmuntrad, och som nästan öfverallt i Riket fästas de större jordbrukarnes uppmärksamhet, har äfven inom Kronobergs Län blifvit förbättrad under de sednare åren, ehuru man här icke anser sig kunna med fördel gagna de finaste eller Electoral-får. I skogsbygden saknas väl icke tjenligt bete för finare får, men ullen kan der icke hållas så ren som vederbör, för att afyttras med fördel, och ägorna äro i allmänhet så inskränkta, samt vinter-

fodret åtminstone för närvarande så otillräckligt, att större hjordar icke kunna underhållas. En stor del Possessionater hafva så kallade Spanska och medelfina får af Southdown- eller Leicester-race, hvilkas ull hittills blifvit försäld till en Klädesfabrikant i Wexiö, som för $\frac{1}{2}$ det betalt En R:dr B:co och derutöfver, allt efter ullens renhet; och med denna betalning anser producenten sig väl belåten. Allmogens får-afvel är i allmänhet blott till husbehof, och till afsalu i trakten omkring Wexiö Stad. Inom Sunnerbo Härad trifvas endast grof-ulliga Får på de vidsträckta Ljungfälten, hvarest större hjordar beta sommartiden; och deras ull, som vanligen kostar 24 à 32 sk. B:co, tjenar Allmogen till beklädnad, och, förvandlad till vadmal, afyttras i betydliga partier till andra orter.

Skogar. Misshushållningen härmed fortfar; och om icke skogsmarken nästan öfverallt i Småland vore serdeles productiv, samt återväxten skyndsamt, skulle den dagliga förödelse hagarne undergå, leda derhän att verklig brist på denna oundgängliga vara omsider uppkom. Virkeshandeln inbringar ännu likväl betydligt, och återuppbyggandet af Wexiö Stad har spridit mycken penninge-inkomst i orten, genom allt det virke och de skogs-effecter som försålts. Om svedning med varsamhet och urskillning verkställdes i dertill tjenlig mark, skulle den vara nyttig; nu sker den oftast på så oländig och stenig mark, att betet der föga upphjelpes och dessutom förtorkas bland stenar och på höjderne. Vissa Socknar af Kinnevalds och Norrvidinge Härad förse Wexiö Stad med sitt behof af ved, och denna vara är den enda, som ännu icke undergått prisförhöjning, ehuru barrskogen, som ej så hastigt återväxer, härigenom medtages, och måste slutligen stiga i pris.

Inom Länets hafva funnits fem Härad-Allmänningar, hvilka dels undergått reglering, dels äro under uppmätning och skattnäggning, allt efter de i Kongl. Kammar-Collegii Circulär den 24 April 1824 stadgade grunder.

Horjemo Allmänning i Allbo Härad är, sedan angränsande Hemman fått sig nödig muhlbetesjord tillskiftad, skattnägd till $\frac{7}{8}$ Mantal i 3:ne serskilda hemmansdelar, och till Skatte försäld med 12 à 15 frihets-år.

Hörsö Allmänning i Kinnevalds Härad är uppmätt och skattnägd till ett Mantal i fyra serskilda Hemmans-Nummer, men har ej ännu kunnat försälas, emedan skattnägningen blifvit af Kongl. Kammar-Collegium underkänd, och en ny sådan åter uppsänd i nästlidne Augusti månad.

Allmänningarne *Möcklehult* i Kinnevalds, *Allgunnen* i Norrvidinge och *Ideberg* i Allbo Härad äro nu under uppmätning och skattnäggning, för

att i särskilda hemmanslotter indelas och försäljas, i öfverensstämmelse med Eders Kongl. Maj:ts derom lemnade Nådiga föreskrift.

Förenämnde Allmänningar hafva fordom varit med större skog beväxte; men de täta åverkningarne, hvilka å en del gynnats af läget utmed sjöar, hvaröfver transporten af skogseffecter vintertiden gått lätt och obemärkt, hafva vållat mycken förstörelse, oansedt Krono- och Jägeri-Betjente icke underlåtit hvarken tillsyn eller åtals anställande, och Häradernes innevånare hafva derföre, lika med Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, ansett lämpligast att med dessa Allmänningar borde fortfaras på sätt som skett.

Bergs- och Bruksrörelsen utgör en vigtig näring för orten, och är, i anseende till kolhandeln med Allmogen och malmforslingar, den hufvudsakliga inkomstkälla, hvarifrån folket i Bruksorterne hemta penningar till skatten och sädesköp; såsom bevis hvarpå må anföras, att Allmogen i dessa orter alltid först och oftast restfritt betala sina Skatter. I Länet finnas 12 Bruks-egendomar, alla i goda händer. De största äro Lessebo, Huseby, Orraforss och Klafveröström. Vid alla Bruken finnas jern-manufacturverk, utom vid Höneström, och masugnar vid alla, utom vid Skabus, Stensfors och Höneström. Enligt Bergmästarens uppgift, utgör det tillåtna stångjerns- och ämnes-smidet 4,980 Sk $\mathbb{Z}$, och tillverkningsbeloppet för år 1838 har ansetts uppgå till 5,591 Sk $\mathbb{Z}$ och 13 L $\mathbb{Z}$ Vid Lessebo kopparhammare äro för samma år utsmidde 93 Sk $\mathbb{Z}$ 3 L $\mathbb{Z}$ gammal koppar. Det i Tabellen uppgifna tillverkningsvärde å allt smide torde icke vara så alldeles tillförlitligt, och svårigen kan säker uppgift derå ske, enär en stor del af tillverkningen icke vågföres, utan försäljes på stället. För det stångjern, som å Calmar våg försålt, har blifvit betaldt med 17 å 18 R:dr Banco pr Sk $\mathbb{Z}$ Stapelstads-vigt. Der vågföres det mesta jernet från Lessebo, Orraforss och Klafveröströms Bruk, hvaremot öfrige Bruksägare afyttra sina Bruks-effecter dels på Bruksbacken, dels ock till Skåne.

De smärre jern-manufacturverk, som under årets lopp varit i gång, äro Oshult, Otterström, Föreberg, Äcke, Hakeforss, Torne, Timsforss och Ekeforss.

De af Eders Kongl. Maj:t i Nåder anbefallte undersökningar rörande en friare kolhandel, hafva i år blifvit verkställda; och den kolande Allmogen har dervid i allmänhet påyrkat densamma, så att skyldigheten att lemna kol till visst Bruk borde, oaktadt Brukets privilegier om rättighet till kollag af vissa Hemman, försvinner, och kolen få utbjudas till den som derföre betalar mäst. Mitt och Bergmästarens gemensamma utlåtande i ämnet är, enligt föreskrift, till Kongl. Bergs-Collegium uppsändt.

Fabriker och Bruk, som ej höra till Bergsrörelsen. Bland dessa må i främsta rummet nämnas Kosta Glasbruk, hvars delägare hafva all möda ospard att förbättra glaset, och att täfla äfven med utländska Glasbruk i sättet att tillverka såväl slipadt som gjutet glas. Det saknar aldrig afsättning, och fensterglas afsättes äfven på utrikes ort. Trettiotre arbetare äro sysselsatte vid Kosta, och tillverkningsvärdet uppgår till 27,200 R:dr B:co.

Bland de 14 Pappersbruk, som finnas i Länet, intager det förut omnämnde vid Lessebo första rummet, och lærer tillverkningsvärdet förlidet år derstädes uppgått till 52,000 R:dr B:co. Vid öfrige Pappersbruk, hvilka icke sakna afsättning för sitt papper, sysselsättas 208 st. arbetare, och tillverkningsvärdet har 1838 uppgått till 101,676 R:dr Banco.

Landtgarfverier äro 29 till antalet, med 61 arbetare och 34,437 R:dr tillverkningsvärde, hvarförutan å Landet finnas 2 Färgerier, 5 Oljeslagerier och 24 Vadmals- och andra Stampar. Tegelbrukens antal är äfven förlidet år ökad med 2:ne.

Binäringar. Dessa äro lyckligtvis många och utgöra en väsendtlig hjälpkälla i ett land med svag jordmån och oftast svaga skördar. Vid sådana tillfällen har Smäländningen sina många binäringar, som icke i allmänhet slå felt.

Linskötseln är visserligen ännu en binäring, men den borde vara hufvudnäring. Äfvenledes odlas Lin öfverallt; och med undantag af möjligen några få Ståndspersoner, som förse sig med Norrlands- eller så kalladt Prima-lärft, tillverkas inom landet allt linne för eget behof. Af rå-ämnet försäljes en stor del med förmån; men här i Länet afsyttras egentligen vid marknaderne såväl Lin som stora partier gröfre väfnad, den sednare till 8 à 10 sk., samt äfven något till högst 16 sk. Banco alnen. Ehuru Staten gjort mycket för Linslöjdens förkofran, och Hushållnings-Sällskapet genom utfäste premier sökt uppmuntra dertill, har hvarken Linberedningssätt, ej eller väfkonst kommit på den högre ståndpunkt, som den kunde och borde vara. Skälen dertill hafva förr varit antydde; och jag fruktar att Smäländska Allmogen med sina fördomar och sin långsamt mognande öfvertygelse om fördelarne af någon ny eller förbättrad uppfinning, vare sig i åkerbrukssätt eller i annat afseende, ännu länge kommer att stå efter Norrländningen i sättet att behandla Linet.

Bland dagliga binäringar må nämnas fiske och jagt. Om fiskredskapen ej vore så kostsam att underhålla, och de som i allmänhet sysselsätta sig dermed, kunde sköta detta yrke mera vetenskapligt, skulle i de många

större och mindre sjöar, hvaraf Länet är uppfyllt, mycken fisk fångas och inbringa en icke obetydlig inkomst. Nu deremot gagnas detta yrke för det mästa blott till husbehof, och endast Vår och Sommar kan afyttras i Länets enda Stad fisk för dagligt behof.

Jagten deremot är ett lönande yrke för dess idkare, sedan Jägare-Förbund i Länet inrättades, och villebrådet under förbuden tid är skyddadt. Detta skulle nu erhållas för vida lägre pris, om icke Jägare finna sin uträkning uti att afyttra vildt till Skåne och Köpenhamn, å hvilket sednare ställe det vilda betalas ganska högt. Sommartiden ankomma både in- och utländningar till Länet för att idka jagt å af enskildte dertill upplåten mark. Genom bortförandet af de stora quantiteter villebråd, som dervid fälles, fördyras äfven denna vara, som, i fall missbruk ej sker och det vilda väl vårdas under förbuden tid, synes blifva ganska inkomstgifvande, helst om i angränsande Län Jägare-Förbund kunde blifva inrättade.

Försäljning af Lär inbringar betydlig penninge-inkomst; men de förfärdigas egentligen blott i Allbo och Sunnerbo Härad. Så äfven med väfskedar och vadmål, som tillverkas endast i Sunnerbo Härad till afsalu. Väfskedarne fortsara att vara en lönande binäring, och säljas med fördel äfven i Finland, Ryssland och Tyskland.

Körslor med Köpmansgoods till och ifrån Sjästäderne, samt Bruks-effecters transporterande äro likaledes en vigtig näringsgren; och om också jordbruket genom dessa körslor får stå något tillbaka, så medföra de likväl en contant inkomst, hvilken i allmänhet användes till sädes-inköp och andra behof.

I åtskilliga Socknar tillverkas Tjära, som betalas med 8, 9 å 10 R:dr R:gd's tunnan, denna beräknad till 48 kannor, och sedan papperstak blifvit mera allmänt gagnade, afsättes Tjära med stor förmån.

Biskötsel och Humleplantering äro ock vinstgifvande binärningar.

Förr var äfven Saltpeter-tillverkningen nära nog en hufvudnäring, och var, i anseende till det högre pris som af Kronan betaltes, af största nytta för provinsen. År 1835, som var sista året då 7 R:dr 24 sk. undficks för Lispundet Saltpeter, levererades 2,769 *L*, hvarföre enligt förenämnde pris leverantörerne godtgjordes med 20,767 R:dr; sedermera har årligen tillverkningen nedgått, så att den år 1838 lemnade Saltpeter endast utgjort 2,512 *L*, derföre Staten efter sednaste pris-nedsättning, 5 R:dr pr *L*, betalt 12,562 R:dr, och den innevarande år levererade utgjorde än mindre, eller 1,283 *L* 9 *sk*, som blifvit betaladt med 6,417 R:dr 12 sk. Häraf synes, att med den ringare betalning tillverkaren numera erhåller,

han icke anser sig belåten, och att Saltpeter-tillverkningen åtminstone här i orten så småningom kommer att upphöra, till icke obetydlig skada för den mängd Allmoge, som af denna binäring hemtade en väsendtlig tillgång för utgörandet af skatter och andra utskylder.

Det här ofvan anförda torde gifva begrepp om ortens närings-utvägar och hågen att begagna dem; och de äro af stor vikt, der spannmålshandeln icke utgör en af ortens betydligare närings- och inkomstkällor.

Gärdfarihandeln har lyckligtvis mycket aftagit, och man finner numera sällan sådane kringvandrande personer, hvilka äro försedde med öfverflöds-artiklar och aflocka stora summor, serdeles från den tjenande klassen.

Politisk Författning.

Kammarverket. Länets äldsta Jordebok är af år 1635; varande några betydliga jordbruksförändringar under de sist förflutna fem åren icke att anmäla.

I Länets utgör Posthemmanens antal 42, bestående af 22 11/24 mantal och Gästgifvaregårdarnes 64. Postföringen har icke blifvit serdeles ökad, och är vida mindre besvärlig än annan skjutsning. Genom inrättning af Snällposterne, som för communicationen inom Landet är mycket nyttig, hafva reservskjutsskyldige fått mycken tillökning i skjutsbesvär; men deröfver klagas icke, ty lasset utgöres blott af en lätt väska, som å större landsväg åtföljes af Postiljon.

Gästgifveri-skjutsen anses dock i allmänhet icke som ett onus. På sätt förut är nämnt, är den visserligen betungande vartiden, då hästarne, af foderbrist under vintren blifvit utsvultne och i svårt väglag fara illa; men detta gäller egentligen vid de större farvägarne; och man klagar ofta sommartiden och de tider af året då väglaget är godt, att resande icke begagna skjuts. Det skulle otvifvelaktigt öfverensstämma med den skjutsandes ekonomiska fördel, att skjutsningsbestyret öfvertogs af vissa entreprenörer; men sådant är overkställbart här i Länets, innan dels hästrägen blir upphjelp och full tillgång finnes på större hästar, dels ock bete och foder-tillgångar blifva till den ymnighet, att foderbrist ej är att befara. Tiden synes derföre icke ännu vara inne för ändring i hvad som nu finnes stadgadt om reservskjutsskyldigheten. Det är redan en stor vinst att hållskjuts icke här existerar.

Krono-

Kronoskjutsning är ett lindrigt onus och förekommer i fredstid ganska sällan.

Inqvartering deremot är svår och ojemnt betungande. Vid Regementsmöten och durchmarch-tillfällen följa trupperne vanligen alltid samma vägar och måste årligen inqvarteras i samma Byar, hvilket för husvärdarne, som isynnerhet vårtiden, då dessa marcher mest komma i fråga, sällan ha större provisioner än för eget behof, är desto svårare, som de oftast sakna utväg att då anskaffa provisionerne jemte sängkläder, ved, lägerhalm m. m. och kunna omöjligen vara ersatte med det i Markegångstaxan utsatte pris för tågande truppers underhåll, enär detta grundar sig på bröd- och köttpriserne, som i Markegångstaxan oftast äro lägre än de gångbara.

Så äfven med Hussarhästarnes fouragering, som alltid inträffar en årstid då foderbristen är mäst kännbar. För att i något måtto lindra inqvarteringsskyldiges kostnad och besvär, skulle jag anse lämpligast, att Markegångs-Deputerade vid årliga Markegångs-sättningen bemyndigades, att efter sig företeende omständigheter, bestämma för året portionsvärdet för tågande truppers underhåll, äfvensom fouragerings-staten.

Med Krono-Brefbäringen förhåller sig lika som med inqvarteringsbesväret, att den är ett betungande onus för de Hemman som dertill äro anslagne, helst friheten från allmänna skjutsningen ingalunda ersätter de olägenheter, som kunna tillskyndas brefbäraren, derest han någon gång skulle fördröja brefvens fortställande. För ärendernas jemna gång är dock denna brefbäringsskyldighet viktig och oundgänglig. Men en lämplig ersättning härföre af öfrige Kronoskjuts- och brefbäringsskyldige Hemman inom Häradet synes vara högst billig.

Fattigförsörjningen är fortfarande ett Municipal-bestyr inom hvarje Församling. Den utgöres dels genom ålderstigne och till arbete oförmögne personers inrymmande i Fattighus och dels genom sammanskott af säd och sofvelvaror till sådane, som väl äro utfattige, men likväl arbetsföra, och hvilka i följd af författningarnes föreskrift tillhöra Församlingens omvårdnad. Om det blefve ett åläggande att inrätta Sockne-Magaziner, som väl finnas i några, men saknas i de flesta Socknar, skulle fattigförsörjningen bli mindre tryckande, serdeles i missväxt-år, då tvånget att jemväl underhålla de behöfvande ökar nöden och förlägenheten. Med längtan motses ett förslag till förbättrad fattigvård af den Comité som haft sig ombetrodt utarbetandet af ett sådant förslag; och det vore lyckligt, om något correctiv mot tilltagande tiggeri och deraf följande sedeförderf kunde utfinnas. Fruk-

tansvärdt är likväl, att utan skärpning i författningarne om laga försvar, och utan att allmänna Arbetshus Läns- eller Districtvis blifva inrättade, det länge öfverklagade förhållandet i förenämnde hänseende icke kommer att upphöra.

Helsovården bestrides, som förut är nämnt, af Länets 2:ne Provincial-Läkare jemte Regements- och Bataljons-Läkare. Sedan Cholera-sjukdomen år 1834, då lyckligtvis endast 36 personer deraf borttrycktes i Wexiö Stad, hafva inga svårare farsoter varit gängse. Smittkoppor hafva likväl visat sig alla år, serdeles i Sunnerbo Härad, och många hafva deraf angripits, som varit för icke längesedan vaccinerade.

Fördomen mot examinerade Barnmorskors begagnande och bosättning på Landsbygden har väl börjat aftaga, och flera sådana ha numera derstädes blifvit etablerade; men det går ej fort öfvertyga Allmogen om sådana personers företräd framför bondqvinnor, hvilka i behofvets stund vanligen anlitas. Länets Lazarett är i godt skick och skötes af serskildt Läkare, som af Länets invånare aflönas. Veneriska smittan, som varit i aftagande, har likväl nu på ett år så tilltagit, att i Lazarettet måst intagas nära dubbelt antal patienter mot föregående åren. Genom Pröfnings-Commitéernes välgörande beslut, att låta alla, som behöfva sjukvård och som ej äro obotlige, få utan att erlagga betalning inkomma å Lazarettet, i mån af utrymme, har ett ganska betydligt antal der kunnat vårdas; och sedan innevarande års Pröfnings-Commité ökat Kurhus-afgiften till 5 sk., så komma derigenom 52 sjuke att dagligen derstädes njuta vård och underhåll.

En Djur-Läkare är äfven antagen för Länet, med lön på stat och af Hushålls-Sällskapets cassa. Han gagnas mycket, äfven af Allmogen, och är af stor nytta för provinsen.

Rofdjurs utödande är svårt i dessa skogrika och stundom otillgängliga trakter, der de visserligen icke äro sällsynta. Varg och Räf finnas öfverallt och göra mycken skada. Som jagten i sednare tider idkas vida mer och vetenskapligare än förr, träffas oftare dessa rofdjur af enskilda skyttar än vid skallgångar, som i allmänhet äro mera bullersamma och tidspillande än för ändamålet nyttiga sammankomster.

För Barn-undervisningen finnas, utom den af framlidne General-Majoren Hederstjerna stiftade Skola för Soldatbarn, endast några få Socken-Skolor. Allmogen begagnar helst ambulatoriska Skolmästare, hvilka bibringa barnen all den undervisning som synes vara behöflig för dem, hvars yrke och bestämmelse förnämligast äro att sköta plogen väl.

Den år 1828 stiftade Sparbank har här gjort mycken nytta och vun-

nit förtroende. Man trodde att den skulle bära sig mindre väl, sedan en afdelning af Smålands Privatbank äfven förlades i Wexjö, men erfarenheten har visat, att båda dessa institutioner kunna till alla delar gå i bredd med hvarandra, och att Sparbanken både i afseende på insättningar och lån för högre ränta än i Privatbanken, anlitas snarare mera än förut. Sparbankens utlånta räntebärande capital utgjorde år 1833, då min sista Femårs-Berättelse afgafs, 21,664 R:dr 10 sk. och vid räkenskapernes uppgörande till 1838 års slut 62,856 R:dr 1 sk. 8 rst. Under rapport af innevarande år har Sparbankens fond ökat sig med en summa af omkring 8,000 R:dr B:co. De betydligaste insättningar hafva skett detta och förlidet år, och utvisa ett ökad förtroende till denna stiftelse.

Smålands Privatbank har icke länge nog existerat för att kunna visa ett bestämdt resultat; men det är otvifvelaktigt att den derigenom bättrade penninge-tillgången skall på tidens längd inverka förmånligt på handel och näringar. Credit-rörelsen är derföre af mycken nytta; och så länge utlåningar i Discont-väg ske med den varsamhet som hittills, bör denna låneanstalt motsvara sitt ändamål. Såsom bevis på fördelen af ökad penninge-rörelse må utom andra orsaker nämnas den, att Lagsökningsmålen vid härvarande Lands-Cancellie under årets lopp betydligt aftagit, och att Privatbankens lagsökningar varit högst få. Det vore önskligt om denna stiftelse fortfarande gagnade såsom hittills. Det allmännas fördel beror i första rummet på Directionernes urskillning och varsamhet.

Polisen utöfvas förnämligast af Krono-Länsmännen och Fiscalerne. Dessa Tjenstemäns svaga löner i allmänhet göra dem fortfarande till stor del beroende af folkets välvilja; och så länge de flesta Länsmännen icke åtnjuta mer än 100 R:dr B:co lön på stat, kan man ej vänta af en Länsman med sådana lönevillkor hvarken det nit eller den urskillning, som numera fordras vid utöfningen af deras mångartade och jemnt tilltagande göromål. Det har blifvit en följd af deras mängd, att Länsmännen, likasom Kronofogdarne, få hålla sig skrifvare, som biträda dem i deras befattningar, om dessa med tillbörlig skyndsamhet skola verkställas; och huru kunna alla dessa Tjenstemän berga sig ensamt af sina närvarande löne-inkomster? Lands-Fiscalen tjänar utan lön, och det är icke möjligt att af denna Tjensteman kunna vänta den vaksamhet öfver Författningarnes efterlefnad, som är afsigten med hans tillvarelse. För att kunna uppehålla sig och ofta en talrik familj, måste han göra advocaturen till sitt hufvud-yrke, och i samma mån han härigenom gör pecuniär vinst, faller tjenstenitet, som slutligen endast användes när Landshöfdingen eller hans närmaste förman, Ju-

stifts-Canzleren, påkallar det för serskilda fall. Mätte utvägar finnas att afhjelpa dessa förhållanden, hvarigenom Polisen förlamas och nödig sjelfständighet både i tänkesätt och economiskt afseende omsider försvinner. Den här i Länet från längre tider tillbaka inrättade By-ordning har varit nyttig såsom Polisstadga, och der By-Äldermännen uppfylla sina skyldigheter, der råder alltid god ordning.

Skiftesverket fortgår oafbrutet, och man har deraf icke hört annan klagan än att kostnaden i och för dessa förrättningar är ganska dryg och kånbar.

Uppbördsverket i Länet förtjenar ock ett rum i underdåniga Berättelsen. Det vore orätt att icke vitsorda Uppbördsmännens nitiska bemödanden att med noggrannhet fullgöra deras redovisningspligt. Länets räkenskaper behöfva i allmänhet icke annan column för restantier, än för sådana saköres-medel, hvilkas indrivande måste uppehållas under afvaktan på Domstolens Utslag.

Statsbidragen äro visserligen många och mer eller mindre tryckande, men med den goda vilja, som i allmänhet råder hos folket, inflyta de lätt nog, serdeles i de orter der Allmogeen ej saknar arbets- eller annan förtjenst; likväl finner Krono-Betjeningen mycken skillnad i folkets benägenhet att å stadgad tid betala sina Krono-räntor, sedan Uppbördsböterna åter upplifvades; och det synes också högst nödigt, att all lamhet i uppbördsförvaltningen åsidosättes, så vida de skattskyldiges goda vana att vid uppbördstiderna anstränga sig, skall bibehållas. Öfver såkallade grundskatterne höres icke någon klagan. Ställd på artiklar af alla jordbrukets alster, utgår den lättast på sätt som sker. Den uppgöres för det mesta Räntetagare och Räntegifvare emellan, efter för året stadgade Markegångspriser. Sällan öfverklagas Markegång af Räntegifvare eller löntagande Embetsmän; men då Kammar-Collegii Advocat-Fiscal, å Kronans vägnar, någon gång förer klagan öfver för låg Markegång å en eller flera varu-artiklar, och förhöjning derå beviljas, fordrade rättvisa och billighet, att den stadgade förhöjningen gällde lika för alla löningstagare utan afseende, för underlåten klagan å deras sida.

Kostnaden för Rustning och Roterung utgör ett svårt onus, särdeles i Småland, der hvarje rote endast består af 1 1/2 mantal, och i Sunnerbo Härad finnas Rotar derunder, till och med blott ett mantal, ehuru denna ort är bland de magraste i Länet.

Roteringskostnaden för indelte Soldater utgör årligen 62 R:dr 24 sk. 4 4/5 rst. på rote, och 41 R:dr 32 sk. 3 1/5 rst. på mantal. Det vore en

välgering om denna olikhet i Roteringsbördan Landsskaperne emellan kunde afhjelpas så, att Rotarne här, som i de fruktbara grannlänen, kunde få bestå åtminstone af 2:ne mantal.

Länet underhåller vid

Kronobergs Regemente	1,100	Man
vid Calmar Regemente	352	d:o
vid Smålands Grenadier-Bataillon	101	d:o
och vid Smålands Hussar-Regemente	112	d:o

Summa 1,665 Man.

Sedan nu mera alla hemman och lägenheter, som äro underkastade rotering, blifvit dermed betingade, erlägges icke vidare rote-vacance-afgift.

Presterskapets och kyrkobetjeningens aflöning är, näst krigsfolkets underhåll, de skattdragandes betydligaste afgift, men som den i allmänhet utgår i natura persedlar, serdeles i spannemål, så är utgiften mindre kännbar. I följd af Eders Kongl. Maj:ts och Regeringens anmaningar, göres försök att vid alla ledigheter af Prestgäll; tillvägbringa frivillige löneconventioner, som också lyckats vinna Eders Kongl. Maj:ts Nådiga fastställelse i flera Pastorater.

Alla Statsbidragen sammanräknade, utgöra årligen för Landet 517,421 R:dr 19 sk. 7 rst. och för Wexiö stad 11,524 R:dr 15 sk. 9 rst. Om förstnämnde betydliga belopp skulle i contant uttagas, vore folket att beklaga, men då en stor del af Statsbidragen bestå uti natura Prestationer, såsom allmänna byggnader, väghållning, fattigförsörjning med flere sådane artiklar, der äfven folkets arbetskraft blifvit värderad i penningar, så faller beskattningen mindre tung, än det efter ziffertalet vill synas.

På landet finnes ingen privilegierad krog, ty gästgifvaregårdarne få ej komma i beräkning, enär bränvinsminuteringsrättigheten derifrån är oskiljaktig; men öfver lönnkrogar och deras menliga följder på moraliteten klagas mycket. Kronobetjeningen är ingalunda overksam att söka upptäcka dem och tilltala innehafvarne vid Domstolen, men så länge köparen i åtal angående oloflig bränvinsminutering icke får vittna, så blir det alltid svårt och oftast omöjligt att öfverbevisa lönnkrögaren derom.

Sluteligen bör ock nämnas, att Länets Hushållnings-Sällskap, som har sina sammanträden i Wexiö, fortfar i sin verksamhet och söker gagna efter yttersta förmåga, samt använda räntemedlen af Sällskapets cassa på det för Länet nyttigaste sätt. Det har kommit derhän, att odlingsfliten nu mera icke behöfver uppmuntras genom belöningar, hvaremot ändamålsenlig skogs-

Hushållning och trädplanteringar utgöra föremål för Sällskapets uppmärksamhet. Dess Stadgar hafva innevarande år undergått förändrad redaction, hvilken hufvudsakligen går ut på att sätta Förvaltnings-Utskottet i närmare förening med Hushålls-Commitéerne på Landet, och att der väcka ett lifligare intresse för sådane nya rön, hvilka i oeconomiskt hänseende i allmänhet synes nyttige, och böra af Hushålls-Sällskapet uppmuntras och befordras.

Det förhåller sig med Hushålls-Sällskaperne och serdeles deras Förvaltnings-Utskott, som med alla municipal-inrättningar i vårt land, att Utskottens verksamhet nästan uteslutande beror på det nit, hvarmed Ledamöterna omsatta Länets angelägenheter. Om nitet är allvarligt, så motsvara Hushålls-Sällskaperne sitt ändamål och sin bestämmelse.

Wexiö Stad.

Dess folkmängd, som enligt sednaste Femårs-tabell utgjorde 2,020 personer, har nu ökat sig till 2,199, hvilken tillväxt torde härleda sig från inflyttningar och flere födde än döde.

Den, Staden i Februari månad förlidet år öfvergångna eldsvåda, hade utan Eders Kongl. Maj:ts Nådiga mellankomst och den allmänna välgörenheten, medfört de betänkligaste följder för ett samhälle, der större delen af brandskadade utgjordes af Borgerskap och Embetsmän, hvilka, sedan deras förnämsta egendomar blifvit lagd i aska, icke skulie af egen kraft, förmått hjälpa sig ur sin förlägenhet. Genom de högst betydliga gåfvomedlen, blef förlusten i lösören tillfyllest ersatt den fattigaste delen af de brandskadade och de öfrige kunde anse sin förlust godtgjord till 2/3:delar. Det af Eders Kongl. Maj:t på min underdåniga framställning, nådigst beviljade byggnadslån, stort 100,000 R:dr B:co, har satt tomtägarne i tillfälle att utan dröjsmål uppresa ur gruset de nedbrända byggnaderne, hvilka de uppfört så prydliga, att stadens utseende derpå mycket vunnit. Med skyndsamhet och omsorg har byggnadsarbetet både i år och förlidet år bedrifvits så, att af 44 afbrända tomter 35 äro redan fullt bebyggda och för det mesta med stora vackra tvåvåningshus. De byggande, som äro 5 Embetsmän, 6 Handlande och 22 Handverkare och Näringsidkare, hafva, i mån af byggnadernes storlek och beskaffenhet, blifvit understödde med byggnadslån, äfvensom Sjögrenska Fattigskolan och Kronobergs Regementes Musik-Casern deraf blifvit delaktige. Nio afbrände tomter äro ännu icke bebyggde, men torde inom nästa års utgång blifva det.

Af det belopp, stort 14,000 R:dr, som Eders Kongl. Maj:t Nådigst anslagit till tomtreglering och dermed förenat behöfligt inköp af jord för stadens utvidgande, har första årets anslag blifvit användt på sätt den serskilda redovisningen kommer att ådagalägga.

Den af stadens innevånare utsedda Byggnads-Comité har haft all möda osparad att efter yttersta förmåga söka motsvara Eders Kongl. Maj:ts välgörande afsigter och ordna stadens angelägenheter. Att vid utöfningen af en så vidsträckt och magtpåliggande befattning kunna uppfylla allas önsknings och förena allas intressen, låter knappt tänka sig, men det vore önskligt, om åtminstone de missnöjde ville erkänna allt det besvär och de omsorger, som Byggnads-Comitén både haft och ännu länge fortfarande kommer att vidkännas. I medvetandet att hafva handlat efter bästa öfvertygelse, finner den dock sin enda och säkraste belöning.

Stadens hufvudnäringar äro minuthandel och handtverk. Den förra utöfvas af 14 handlande, af hvilka en del med fördel afsätta sine varor inom orten, ehuru ingen genom sin handelsrörelse äger betydlig förmögenhet. Det är nästan oförklarligt huru så många köpmän kunna berga sig i en mindre stad, der försäljning af kramvaror mera än af andra artiklar ingår i deras handel. Med spannemål handlas likväl icke, derföre att Landtmannen och i synnerhet närboende Possessionater deraf förtyttra hvad de af stadens innevånare måste, köpa som ej hafva egen jord.

Stadens i öretal uppskattade Borgerskap, utgör en personal af 111, deraf 14 Handlande, 10 Garfvare, 5 Guldsmeder, 8 Kopparslagare, 1 Tennjutare, 10 Hattmakare, 3 Smeder, 4 Målare, 1 Vagnmakare, 1 Sejlare, 1 Bläckslagare, 2 Gördelmakare, 4 Sadelmakare, 4 Handskmakare, 3 Sockerbagare, 1 Murmästare, 7 Skomakare, 3 Kakelugnsmakare, 1 Kammakare, 4 Bokbindare, 7 Skräddare, 2 Glasmästare, 2 Urmakare, 2 Svarfvare, 2 Bagare, 2 Snickare, 1 Bundtmakare, 1 Bryggare, 2 Sämiskmakare, 1 Tunnbindare samt 1 Hökare, hvilka i deras rörelse biträdas af 12 Handels- och 61 Handtverksbetjenter.

Kopparslagare och Handtverkare berga sig här som annorstädes bäst, oaktadt deras antal jemförelsevis med andra handtverksmän är störst, men arbetsförtjensten för öfrige handtverkerier är tillfällig och beror på handtverkarens mer eller mindre duglighet och arbetsamhet.

Bland Fabriker, som förtjena att anmärkas, är den i min förra Femårsberättelse åberopade, Rådmannen I. Wahlqvist tillhöriga Klädesfabrik, hvilken nu mera drifves med 10 väfstolar och minst 80 arbetare dagligen. Tillverkningen förlidet år uppgick, enligt Stämpeljournalen, till 414 stycken

Kläde eller 16,880 alnar, i värde efter medelpris i gross utgörande enligt egarens uppgift 50,786 R:dr 16 sk. B:co. Denne omtänksamme och nyttige Medborgare, som genom sitt utmärkt goda kläde vunnit stort förtroende och bekläder de flesta Regementen i Svenska armén, sprider mycken arbetsförtjenst och sysslosätter en mängd fattiga personer, hvilka eljest skulle falla samhället till last.

En Läderfabrik bedrifves med endast 2:ne personer och årliga tillverkningsvärdet kan upptagas till 1,800 R:dr B:co.

Den år 1826 anlagde Spegelfabrik sysselsätter 3 personer, men gifver ägaren obetydlig inkomst. Så äfven med en Snusfabrik, hvilken anlades förflidet år, och drifves blott med en arbetare.

Krogrörelsen är otvifvelaktigt den mest lönande. Vid mitt tillträde af Länsstyrelsen härstädes ägde Staden fjorton tillåtna krogar, hvilkas antal förminskats i mån af innehafvarnes afgang, så att för närvarande endast åtta sådane finnas. Ehuru äfven detta betydligt nedsatta antal krogar är större än behovet kräfver för en stad med omkring 2000 innevånare, kan, i följd af Eders Kongl. Maj:ts Nädigst lemnade rättighet åt de Spisvärdar, som en gång blifvit i denna egenskap antagne, att dervid varda bibehållne, någon ändring eller indragning deri af Läns-Styrelsen icke vidtagas.

Torgrörelsen i staden är i allmänhet liflig, och Allmogen torgförer vanligen allt hvad den icke för eget behof använder.

Stadens innevånare producera sjelfve mycken säd, ty stadens sjelfägande jord utgör 3:ne mantal, med 7 mantal Bäckaslöf till skog och betesmarker, och de som innehafva denna jord behöfva i allmänhet icke på torget köpa brödfödan. Spannemål afsättes likväl icke der i betydligare partiér, och i mindre goda år finnes derpå ofta brist. Priserne på alla victualievaror hafva under loppet af de sednare åren stigit betydligt, och, besynnerligt nog, under den tid, då man nästan dagligen kunde på stadens torg få köpa smör, ost, kött och fläsk till billiga priser, så händer nu, till och med hösttiden, att man med möda till 50 och 100 procents högre pris än förut kan få sine förnödenheter. Detta förhållande, som ingalunda härflyter af brist derpå, synes ådagalägga ökad välmåga hos allmogen, hvilken egenteligen har af förenämnde varor att föryttra, och utvisar, att det nu
mera

mera icke är nöd eller behof, som tvingar till försäljning. Man anser också den betydliga summa af omkring 200,000 R:dr B:co, hvilken genom stadens återuppbyggande blifvit utspridd i landet och orten häromkring, vara bidragande orsak till de stegrade priser på hvarjehanda födoämnen och till det minskade behovet att dem föryttra. Den löntagande tjänstemannen, hvars inkomster ej blifvit förökade, erfar största olägenhet häraf. Städerna klaga eljest ofta öfver dyrhet på munprovisioner genom Embetsmäns och andra personers bosättning, men de besinna sällan, att sådant ersättes mångdubbelt genom dagliga penningutgifter till köpmän och handtverkare samt till husvärdar för hyror m. m.

Stadens Fattigförsörjning är skild från Landtförsamlingens, och kostar årligen mellan 16 och 1800 R:dr B:co. Denna summa skulle möjligen kunna nedsättas, om fattigförsörjningen kunde blifva förenad med arbetsinrättning för sysslösa och kringstrykande personer. Ett Reglemente är för sådant ändamål upprättadt och till Eders Kongl. Maj:ts Nådiga sanction öfverlemnadt.

I den så kallade Sjögrenska Fattigskolan, hvilken nu blifvit åter uppbyggd, och kommer i höst att begagnas, lemnas undervisning och fri mat åt 70 fattiga barn af både lands- och stadsförsamlingen, och kan anses motsvara de på flera ställen anlagde småbarnsskolor.

För den högre folkbildningen finnes ett Gymnasium och en Skola med Rector, Con-Rector och serskildte Lärare.

Landtstaten, Presterskapet och Skolverkets Lärare jemte Magistraten utgöra en Embetsmannapersonal af 31 personer, hvaremot de som icke utöfva Näring eller höra till något af Riks-Stånden uppgå till ett antal af 54 med 21 personers betjening.

Sjukvården besörjes af den ena i staden boende Provincial-Läkaren, Lazarett-Läkaren och i staden jemväl bosatt Regements-Läkare vid Kronobergs Regemente samt 5 Barnmorskor. Sundhetspolisen vidmagthålles i möjligaste måtto, och någon smittsam sjukdom har här icke varit gängse sedan år 1834.

Polisen inom staden handhafves, så godt man kan begära, af en illa lönt Fiscal och 2:ne Stadsfogdar.

Landsh. i Kronobergs Län Femårs-Berättelse.

Wexiö Läns Hospital, beläget utom staden, har vackraste local] och är näst de båda Central-Hospitalen i landsorten, otvifvelaktigt det bäst underhållna och organiserade. Inrättningen har derföre till stor del att tacka dess nitiske och oersättlige Syssloman, som efter 35 års förvaltning af denna tjänst, för några månader sedan genom döden fränskiljdes densamma. Stället är bland de bäst passande till Central-Hospital, och kan när som helst dertill apteras. Kongl. Seraphimer-Ordens-Gilletts outtröttliga omsorger och verksamma deltagande för allt hvad som hörer till denna välgörande inrättnings bestånd, påkalla de olyckliges och hela samhällets innerligaste tacksamhet.

Härmed torde min underdåniga berättelse få slutas, och såsom bestämmt resultat deraf antagas, att Kronobergs Län i industrielt afseende förkofrat sig under sist förflutna fem åren, och att välmågan snarare till-än aftagit. Det synes också icke vara olämpligt att afgifva en liten tableau öfver lagsökningsväsendet och civila executionsverket i Länet bredvid den större tallan öfver dess statistik och oeconomie.

Å Lands-Cancelliet gjordes anhängige:

År 1834	4,035	Lagsökningsmål
„ 1835	5,215	d:o
„ 1836	4,795	d:o
„ 1837	3,651	d:o
„ 1838	3,448	d:o

hvaraf inhemtas att Lagsökningsärenderne betydligt minskats de 2:ne sista åren, likasom de vid detta års slut ytterligare förminskats, oansedt folk-mängden tilltagit; och då härtill kommer att antalet af executive försålde hemmansdelar varit dessa sednare åren mindre än förr, så utmärker ett slikt förhållande om ej ett mera allmänt välstånd, åtminstone minskad penningeförlägenhet.

Cancelliegöromålen, i afseende på oeconomie och polisärenden samt handläggningen af fyllerimål tilltaga i mängd och ökar brevexlingen, hvilken i förening med bestyret i anledning af det under ett decennium fördubblade antal häktade personer, gör Lands-Cancelliets befattning högst trägen och ansvarsfull. Vid betraktande af de många tjänstemän som aflönas i Collegier och andra Embetsverk, gränsar det till otrolighet, att för expeditionen af de mångartade och vidsträckta göromålen vid ett Lands-

Cancellie, Staten endast aflönar en Lands-Secreterare och en Lands-Cancellist, denne senare med 100 R:dr.

Lands-Contorets göromål äro likaledes trägna och af noggrann beskaffenhet i hänseende till Controllen å uppbördsverket i Länet och den vidlyftiga skriftvexlingen som deraf är en följd; men vid denna Expedition lönas, utom Lands-Kamereraren, åtminstone 2:ne tjenstemän af Staten.

Wexiö Lands-Cancellie den 1 October 1839.

CARL MÖRNER.

J. A. Leander.

G. O. Boring.
